magazin istoric

ANUL VI
Nr. 1 (58)
IAN. 1972

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul VI – Nr. 1 (58)
ianuarie 1972

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

① ② ③ ④

① Trecut şi prezent în străvechea Romă, devenită, la 26 ianuarie 1871, capitala Italiei. Se consfinţea astfel victoria poporului italian în lupta pentru libertate, independenţă şi unitate : Poarta San Paolo şi piramida lui Caius Cestius (sus) ; Piaţa Poporului — unde de un secol au loc marile manifestaţii populare (**Cavour sau Revoluţia fără revoluţie**, p. 58).

② Prin înfăptuirile sale, generalul Carol Davila şi-a asigurat dreptul la recunoştinţa şi stima noastră. La Muzeul Militar Central se păstrează acest portret şi tunica sa militară (imaginile de jos) şi un tablou, de A. Obedeanu, reprezentînd un convoi sanitar în Războiul Independenţei, (**Carol Davila fiul lui Franz Liszt ?** p. 79).

③ Vom aniversa în acest an un sfert de veac de la înlăturarea monarhiei şi instaurarea Republicii în România. Publicaţiile vremii ne-au lăsat multe mărturii ale ostilităţii cu care era privită dinastia, între care şi această caricatură din 1895, publicată de graficianul Tantal în revista „Lumea nouă".

④ Miniatură medievală reprezentînd culegerea fructelor în Franţa (în numărul viitor : **Mînia lui Jacques Bonhomme**)

SUMAR

Dragoş Vodă şi-a lui ceată... : ŞTEFAN SORIN GOROVEI 2
• **Eroica — momente din neînfricata luptă a U.T.C.** 10
Olympia : regină despotică, soţie asasină, mamă neînduplecată : DUMITRU TUDOR 18
Insomniile lui Alexandru cel Mare : ARNOLD J. TOYNBEE 25
„Pe făgaşul tradiţiilor frăţeşti" — interviu cu L. BÁNYAI 29
• **Zîmbete din cronici** 37
Martor al vremii : THOMAS MANN 38
Carpii îşi dezvăluie tainele : D. PROTASE 44
• **Enigmistică** 52
„Cavalerii speranţei" : VALTER ROMAN 54
Cavour sau Revoluţia fără revoluţie : CONSTANTIN ANTIP 58
Microarhiva „Magazin istoric" :
• **Dr. Petru Groza : „Multe am văzut, prin multe am trecut"** 67
• **Edgar Quinet către români** 70
• **Noiembrie 1942 : la Toulon, cel mai mare sabordaj din istorie** : G. PRODAN 72
Carol Davila fiul lui Franz Liszt ? : VALERIU STAN 79
• **Al. I. Cuza îl înfruntă pe marele vizir** 83
• **Concursul „Magazin istoric"** 85
Mică şi incompletă poveste a sării : WAVERLEY ROOT 88
Pietrele castelului şi bolovanii de sare : ŞTEFAN OLTEANU 91
• **Cărţi sosite la redacţie** 95
• **Poşta „Magazin istoric"** 97

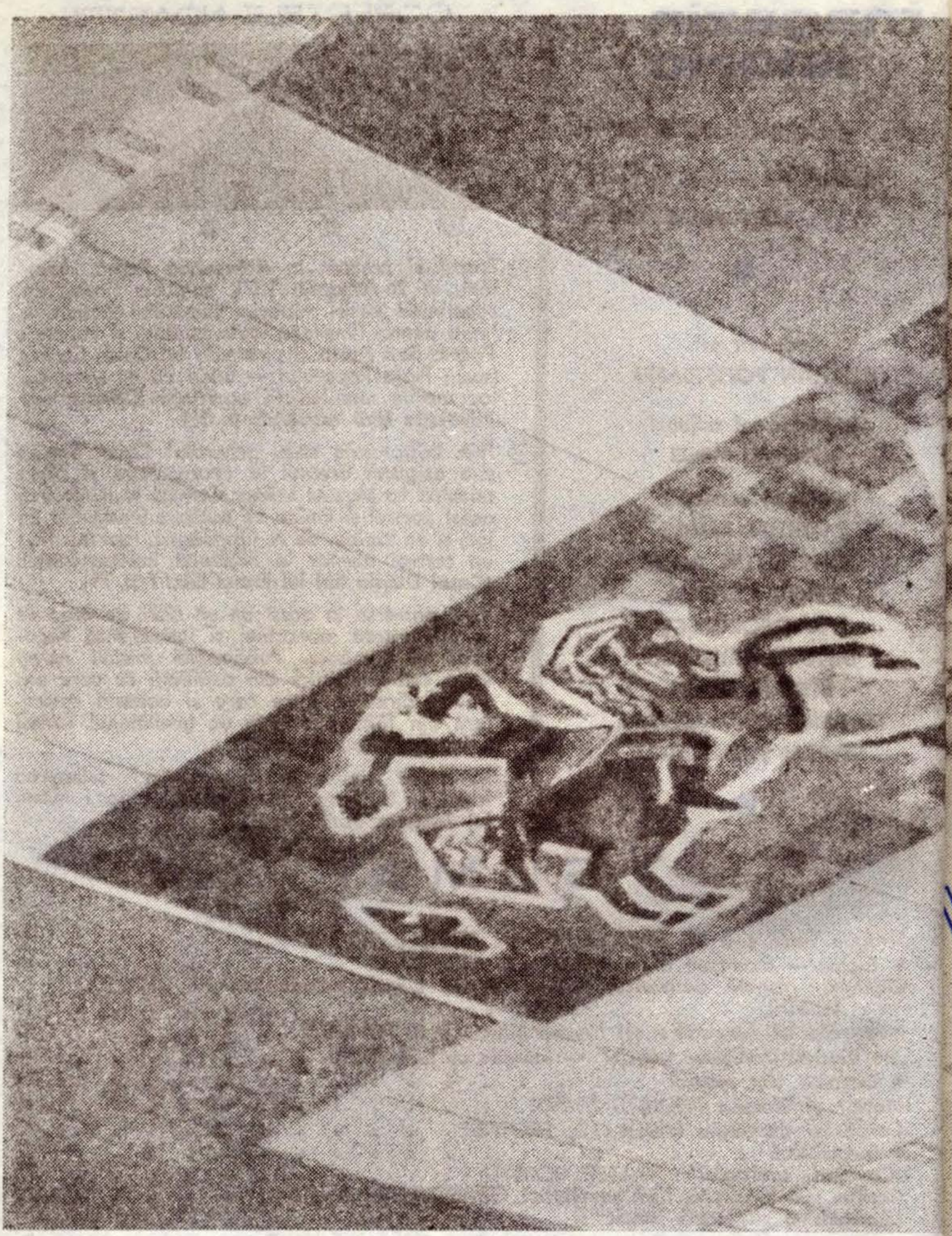

DRAGOŞ VODĂ

ȘI-A LUI CEATĂ...

ȘTEFAN SORIN GOROVEI

Descălecarea Moldovei ◆ Dragoș Vodă în izvoare italiene? ◆ Prima mențiune oficială a Moldovei ◆ Misterul de la Ieski-Serai ◆ Sabia lui Dragoș?

„Descălecatul" Moldovei continuă să rămînă o chestiune la fel de controversată ca și „descălecatul" lui Negru Vodă în Țara Românească. Este în afară de orice îndoială că schimburi de populație între Maramureș și Moldova au existat cu mult înainte de mijlocul secolului XIV. Din această cauză, descălecatul poate fi studiat, cu amănunte și date precis fixate în timp și spațiu, numai dacă îl privim ca un transfer al unei părți din feudalitatea românească din Maramureș în Moldova.

Numele lui Dragoș simbolizează azi — mai mult decît personalitatea unui fondator de stat — o epocă și o acțiune.

Veacul stăpînirii tătare era pe sfîrșite. Agonia Hoardei de Aur, prevestită de puternice frămîntări și lupte interne, a favorizat emanciparea ținuturilor extracarpatice. De altfel, stăpînirea tătară însăși n-a fost de natură să împiedice evoluția societății românești pe calea feudalismului. În ciuda dominației tătarilor, și pe teritoriul Moldovei s-au maturizat treptat toate condițiile necesare întemeierii statului feudal. Din sec. XIII încă, apăruseră pe văile principalelor rîuri mai multe formațiuni prestatale, dintre care cea mai puternică a fost, o vreme, cea nordică, numită în unele izvoare **Wlachenland** (adică **Țara Românilor**), vecină cu Țara Haliciului (Galiția).

Unitatea de interese economice și militare a atras după sine unirea acestor formațiuni prestatale într-un organism statal închegat. Rolul de unificator a revenit cnezatului de pe valea rîului Moldova. Străvechea „Civitas Moldavia" (Baia de azi) a fost, încă de la începutul veacului XIV — dacă nu chiar și mai devreme — orașul de reședință, capitală a țării moldovenești și fruntea acestei țări, cum se știa pînă în sec. XVI.

Încă înainte de marea invazie a tătarilor, din 1241, regatul maghiar încercase să-și extindă suzeranitatea asupra ținuturilor extracarpatice. Năvălirea tătarilor a zădărnicit, însă, aceste încercări, fără ca regatul maghiar să renunțe la pretențiile sale. La începutul veacului XIV, regele Carol Robert de Anjou a reluat campania pentru alungarea tătarilor de pe teritoriul Moldovei, colaborînd o vreme cu Basarab I. Dar după înfrîngerea de la Posada (1330), Carol Robert și-a domolit avîntul războinic. Chiar dacă în 1339 se lăuda în fața Sfîntului Scaun că poartă un război aproape neîntrerupt cu „păgînii și schismaticii" (ortodocșii), în realitate locul marilor expediții îl luaseră acum mărunțele hărțuieli pornite din secuime.

Un rege ambițios

În 1342, în Ungaria s-a urcat pe tron un rege tînăr, de 16 ani, „pătruns de idealul cavaleresc și de mari ambiții de cruciadă și de hegemonie". E cel care a fost numit Ludovic cel Mare (1342-1382). Vîrsta sa fragedă n-a constituit o piedică în calea expedițiilor războinice. Nepot și mai apoi moștenitor al altui rege mare, Cazimir al Poloniei (1333-1370), Ludovic și-a ajutat unchiul într-o expediție în Boemia, în 1344, și a făcut o altă expediție în Croația, în 1344-1345.

În acest context se plasează și reluarea luptelor cu tătarii.

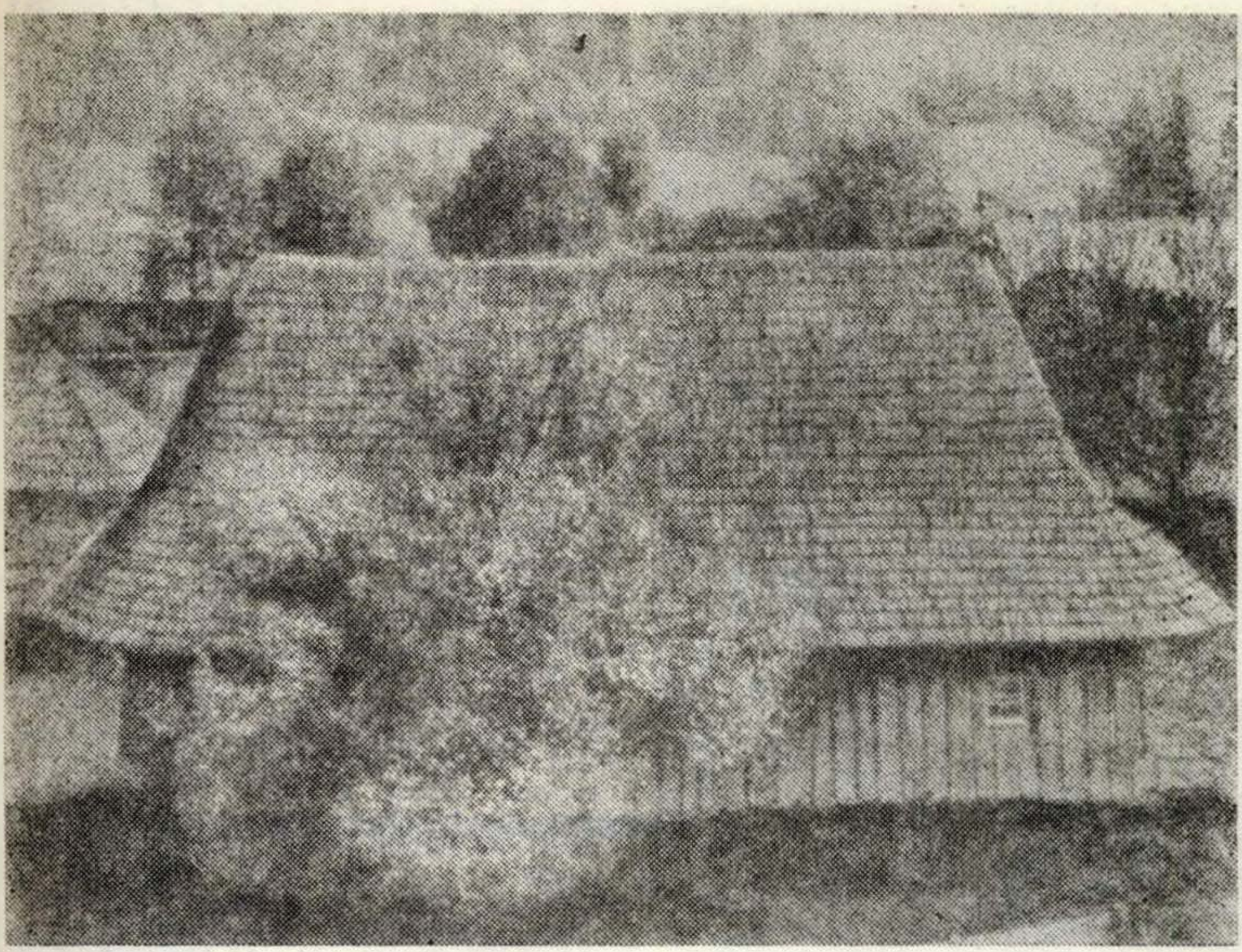

Tradiția atribuie lui Dragoș Vodă această modestă biserică de lemn, transportată de Ștefan cel Mare de la Volovăț la Putna

În 1344 a venit la conducerea voievodatului transilvănean Ștefan Lackffy, un feudal influent și cu puternice legături în Maramureș. Împreună cu fratele său Andrei Lackffy, el a condus în anul următor (1345) prima expediție, încununată cu succes, în contra tătarilor din Moldova. Principele tătar Athlamos, cumnat al hanului și al doilea ca importanță după marele han, a fost prins și decapitat.

Dar, pe vremea cînd Ludovic cel Mare își începuse astfel o viață militară plină de zbucium, fratele său, Andrei, a fost asasinat la Aversa, lîngă Neapole, la 18 septembrie 1345 ; căzuse victimă unui complot pus la cale de soția sa, regina Ioana a Neapolelui. Nu era Ludovic de Anjou omul căruia să-i lipsească energia și curajul pentru o campanie de pedepsire și de răzbunare. Și totuși... cunoscuta campanie napolitană a început **abia în toamna lui 1347**. Pe lîngă pregătirea militară și diplomatică a expediției, mai era ceva de natură să întîrzie plecarea în Italia ; în momentul cînd a survenit moartea lui Andrei, regele Ludovic era deja angajat în lupta cu tătarii. Nu putea pleca fără să asigure paza granițelor. A revenit secuilor — cei dintîi loviți în timpul năvălirilor — sarcina de a continua lupta. Trecînd munții cu ușurință, secuii atacau mereu pe tătari în sudul Moldovei. Nici alungați, nici zdrobiți, ci doar bătuți, tătarii sufereau acum înfrîngere după înfrîngere.

La sfîrșitul anului 1346, sudul Moldovei era probabil eliberat de sub dominația tătarilor, căci regele a cerut papei să reînființeze episcopia Milcoviei, succesoarea episcopiei Cumanilor de la 1227. La 29 martie 1347, papa a autorizat această reînființare, numind în fruntea episcopiei de la Milcov pe capelanul regelui.

În același an, 1347, un feudal român din Maramureș, din familia cnezilor cîmpulungeni, **Dragoș,** în vîrstă de vreo 65 ani, a fost însărcinat cu conducerea formațiunii statale extracarpatice și cu continuarea luptei contra tătarilor.

Dragoș a trecut munții, pare-se pe la Oituz, și a descălecat pe Valea Bistriței, pe un loc întins, pe care mai tîrziu au încăput peste 20 sate, între Bistrița, Nechid și Tazlău. Locul acestui lagăr militar s-a numit, secole în șir, **Cîmpul lui Dragoș.**

Asigurîndu-și astfel granița răsăriteană, regele Ludovic a putut pleca, în dimineața

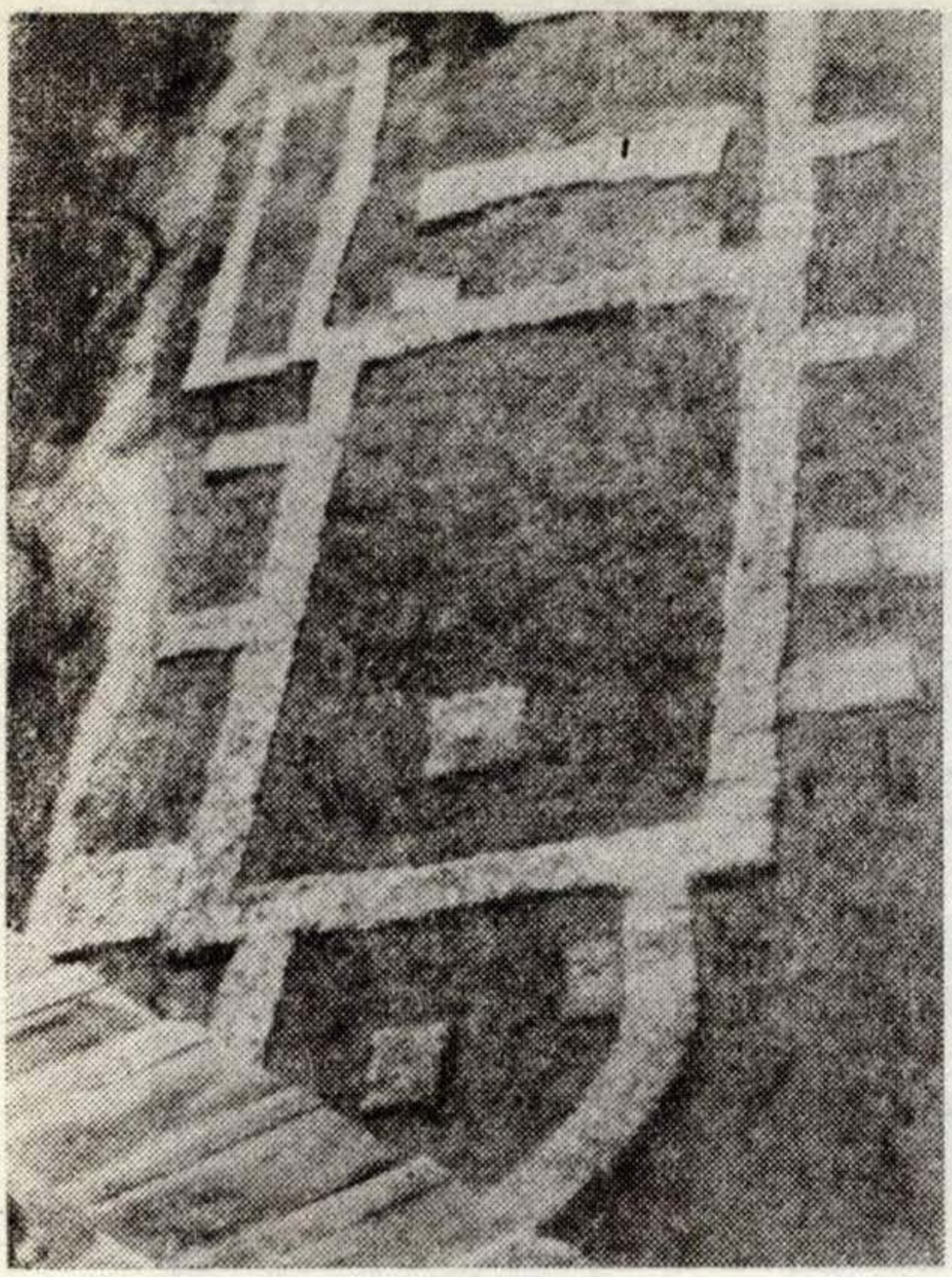

Urmele bisericii din reşedinţa lui Dragoş din Giuleşti (1359)

zilei de 3 noiembrie 1347, spre Italia, ajungînd la Neapole în ianuarie 1348. Armatele sale au rămas acolo pînă la 1350, conduse de voievodul Transilvaniei, Ştefan Lackffy.

De la Baia—la Siret

În acest răstimp, Dragoş îşi consolida stăpînirea, continuînd eliberarea pămînturilor moldoveneşti într-un ritm destul de rapid, rezumîndu-se, într-o primă etapă, la teritoriul dintre Carpaţi şi Siret, neafectat prea mult de stăpînirea tătarilor, care evitau cu teamă munţii şi pădurile. Această rapiditate se datora şi unificării anterioare a formaţiunilor statale, preexistente pe văile rîurilor, unificare realizată sub conducerea cnezatului de pe Valea Moldovei.

Cîţiva ani, centrul stăpînirii lui Dragoş a fost la Baia. Pe sigiliul folosit pînă în sec. XVII, scria limpede că acest oraş fusese, cîndva, „capitalis Terrae Moldavien-sis". La 1413 încă, papa ştia că Baia „este capul acestei ţări". Dar eliberarea treptată a nordului, în lupte a căror duritate a rămas vie în folclorul acelor locuri, a impus mutarea capitalei în noile pămînturi, şi Dragoş s-a fixat la Siret.

Terminînd campania italiană, Ludovic a revenit asupra proiectelor de îndepărtare a tătarilor de la graniţele Ungariei. În vederea acestei expediţii, pentru care avea acum şi sprijinul lui Dragoş în Moldova, Ludovic al Ungariei a încheiat cu Cazimir cel Mare un acord care punea capăt unor dispute mai vechi pentru stăpînirea Galiţiei. Florentinul Matteo Villani, autor al unei cronici a anilor 1348-1363, relatează că regele Ungariei avea un vasal care se războia necontenit cu tătarii şi căruia regele îi trimitea ajutoare masive. După părerea noastră, acest feudal, pe care Villani îl numeşte „regele Prosclaviei", nu e altul decît Dragoş Vodă al Moldovei. În martie 1352 a avut loc asediul cetăţii Belz, unul din punctele nordice ale Galiţiei, apărată de lituanieni, aliaţii tătarilor. La această bătălie, cîştigată cu mari jertfe — regele însuşi a fost grav rănit şi mulţi nobili au rămas pe cîmpul de luptă — au participat şi moldovenii lui Dragoş : a murit, acolo, „sub zidurile cetăţii Belz", un membru al familiei lui Dragoş. Oştile maghiare au trecut prin Moldova, Ludovic de Anjou fiind semnalat la Siret.

În acelaşi an, în iulie, papa a acordat regelui Ungariei a zecea parte din veniturile bisericii catolice din acea ţară, pentru alungarea tătarilor. Au urmat intense pregătiri războinice în acest scop şi, în cele din urmă, spune Villani, în 1354, Ludovic al Ungariei, cu forţele sale, cu ajutor polonez şi avînd ca auxiliar pe vasalul său moldovean, cu o oaste al cărei efectiv e, desigur, exagerat în cronică — 200 000 — a pornit într-o expediţie ; traversînd locuri pustii şi înaintînd cu mare greutate, această armată a ajuns în ţinuturile tătarilor. În mai 1354 s-a încheiat pacea.

Dragoş fusese trimis în Moldova pentru paza graniţelor, dar şi pentru organizarea unui avanpost al campaniilor antitătare. El a participat la expediţiile militare ale regelui Ludovic, dar, în acelaşi timp, s-a îngrijit să întemeieze aşezări noi, alcătuindu-şi un mare domeniu, al cărui centru era satul Volovăţ (numit, în vechime, Volhovăţ), întemeiat cu maramureşeni aduşi din satul Olhovţi. Aici, Dragoş a ridicat, prin 1353, o modestă biserică din lemn, mutată de Ştefan cel Mare la Putna, între anii 1500-1502.

Bătrîn, trecut de 70 ani, Dragoş va fi fost ajutat la treburile conducerii de fiul său, Sas. În 1354 a murit şi a fost îngropat în biserica sa de la Volovăţ. Unii is-

torici cred că pot contesta acest lucru ; dar e greu să ne închipuim că un om a cărui prezență era în fiecare ceas reclamată în Moldova, și care, prin urmare, a murit aici, ar fi putut fi îngropat în Maramureș...

Sas a urmat tatălui său, zidind o biserică de piatră la Siret. Se gîndea, probabil, că familia sa va deveni dinastia noii țări, și pentru ea ridica această biserică, menită a-i fi necropolă. Dar localnicii au început să dea semne de nemulțumire și curînd s-au ridicat împotriva suzeranității maghiare. Pentru aducerea lor pe „calea dreptei credințe" de la care se abătuseră, regele a trimis o armată condusă tot de un român maramureșan — Dragoș din Giulești. Revolta românilor a fost înăbușită în anul 1359. Documentul prin care Dragoș din Giulești a fost răsplătit în anul următor cuprinde prima mențiune oficială a Țării Moldovei.

În tot acest timp, în Maramureș trăia un feudal puternic, răzvrătit față de puterea regală încă din toamna anului 1342 : Bogdan din Cuhea, fost voievod al Maramureșului. Folosind un moment prielnic, el a trecut munții cu o mînă de oameni credincioși, la care s-au alăturat, desigur, mulți localnici. Înfrînt de Bogdan într-o luptă cruntă, Sas Vodă a căzut prizonier, și despre el nu se mai știe nimic.

Fiii săi, care au reușit să scape, au ajuns dregători de seamă : **Balc,** mort în 1400, și **Drag,** mort în 1402, au fost voievozi și comiți ai Maramureșului. Despre un al treilea fiu, **Ștefan,** va fi vorba în rîndurile care urmează.

Buzdugan domnesc din Moldova

Misterul de la Ieski-Serai

Cititorul pasionat se va întreba : ce urme au rămas de la descălecătorii Moldovei — Dragoș și Sas ? Unele sînt amintite în rîndurile precedente : legende, mențiumi în cronici și două biserici atribuite prin tradiție. Dar urme concrete nu se cunosc. Înseamnă oare aceasta că ele nu există ?

În 1934, Marcu Beza, diplomat și căutător de urme românești în străinătate și mai cu seamă în Orient, a semnalat existența unor săbii moldovenești la Constantinopol. Le-a găsit acolo, într-un dulap, în muzeul de la Ieski-Serai, etichetate drept „săbii ungurești din sec. XIV-XV". Erau trei săbii deopotrivă de lungi — 1, 30 m — însemnate, toate, cu bourul Moldovei. Una din ele, al cărei mîner e învelit în sîrmă de argint, poartă numele lui Ștefan Voievod — desigur, Ștefan cel Mare ; pe celelalte două nu se găsește nici un nume, dar ele au, pe lîngă bour, cîte o stemă.

Cele două săbii „anonime" au mînerul înfășurat în fir de aur. În vîrful mînerului, una din ele poartă o stemă care ne poate spune multe. În mijlocul unei stele cu 11 colțuri se află un scut, care conține o săgeată cu vîrful în sus, așezată în poziție verticală, pe o semilună care ocupă zona inferioară a scutului. Săgeata e flancată, spre vîrf, de două steluțe.

O primă ipoteză a atribuit această sabie, ca și pe cealaltă, unui boier moldovean din sec. XV*, dar o cercetare mai atentă a stemei duce la cu totul alte concluzii.

Săgeata cu semiluna și cele două stele formează o stemă cunoscută în heraldica

* Vezi și „Magazin istoric" nr. 7/1967, p. 59.

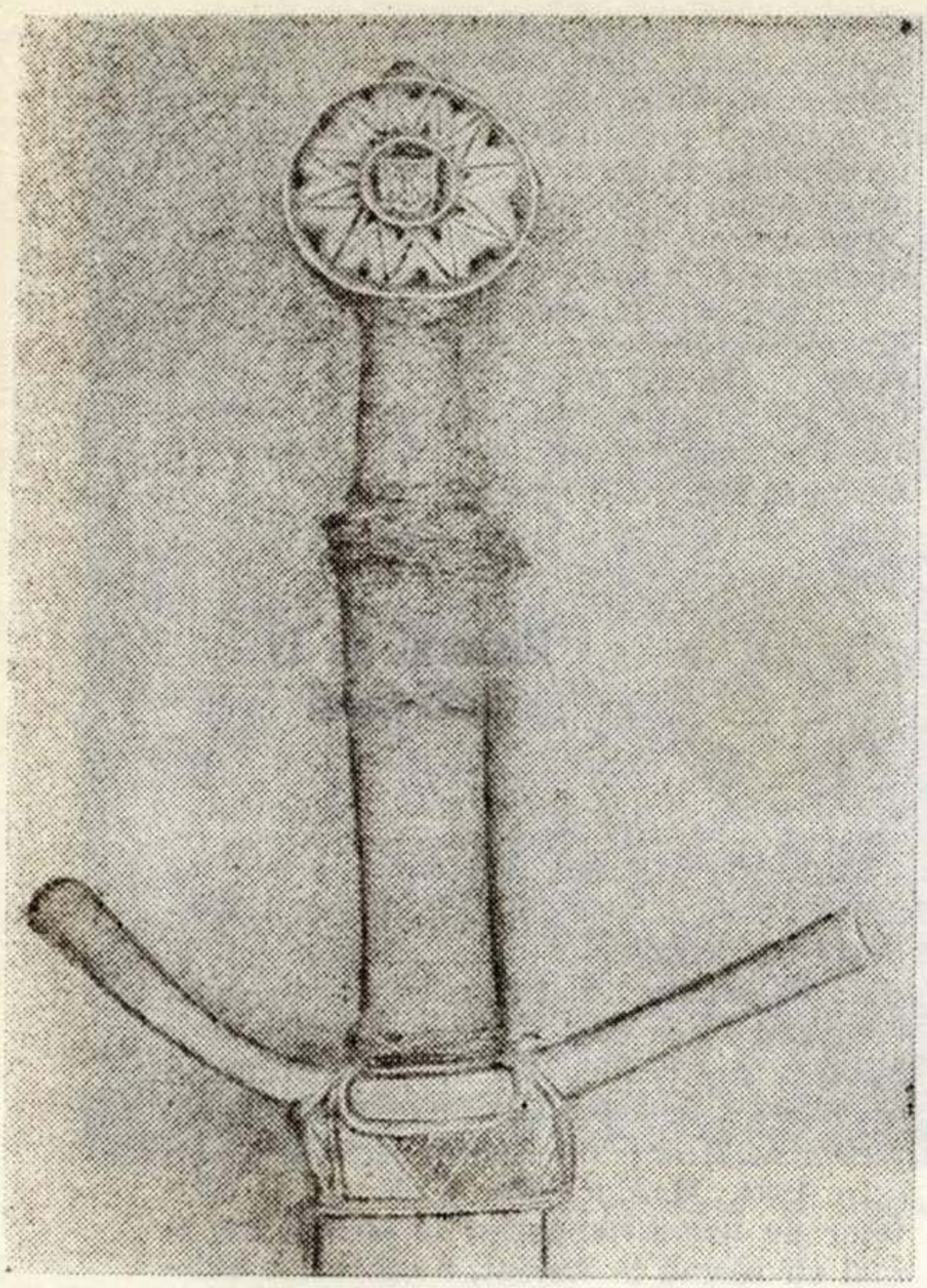

Sabia de la Ieski-Serai, cu mînerul în fir de aur poartă stema lui Dragoş Vodă şi a familiei sale

Vignetele reprezintă inele din sec. XIV-XVI, găsite la Giuleşti (Maramureş)

transilvăneană : **e stema familiei Dragffy** — descendentă din **Drag,** voievod şi comite al Maramureşului, fiul lui Sas Vodă. Cel mai însemnat membru al acestei familii a fost **Bartolomeu Dragffy,** voievod al Transilvaniei (1495-1499), a cărui fiică s-a căsătorit în 1489 cu Alexandru, fiul lui Ştefan cel Mare. Pecetea lui Bartolomeu Dragffy, aplicată pe documente, reprezintă săgeata aşezată pe semilună şi cele două stele. Aşa se găseşte pe un act din 1493, din arhivele braşovene, şi aceeaşi imagine o găsim pe un act din 1497. De la începutul veacului următor, de pe la 1507, datează o stemă sculptată în piatră, de la cetatea din Ardud, rezidită de Dragffy-eşti şi care conţine aceleaşi elemente heraldice.

Dar investigaţiile pot fi extinse.

Unul din fiii lui Sas, acel **Ştefan** amintit mai sus, a plecat în Galiţia, unde a obţinut cîteva moşii şi a întemeiat o familie numeroasă. În jurul lui s-au grupat toţi românii care erau mai de mult acolo, precum şi cei care au venit ulterior. În total, 64 familii alcătuiau ceea ce în organizarea socială şi militară a Poloniei feudale se numea **herb ;** un grup de familii nobile, cu aceeaşi stemă, care în războaie luptau sub acelaşi drapel. Cele 64 familii formau **herbul Sas,** căruia i se mai spunea şi **Drag-Sas.** O însemnare din 1570, referitoare la unul din urmaşii lui Ştefan, arată că neamul „Drag sau Sas" e de origine românească — „genus valachicum" — şi-i descrie astfel stema : „în cîmpul de culoare albastră, o semilună aurie are, în cele două cornuri, cîte o stea de asemeni aurie, iar din mijlocul lunii se ridică o săgeată îndreptată în sus".

Prin urmare, aceste insemne heraldice le găsim la toţi urmaşii lui Sas, şi la cei din Ungaria şi Transilvania, şi la cei din Polonia. Mai mult decît atît, numele polonez al stemei — herbul **Sas** sau **Drag-Sas** — ne arată că aceeaşi stemă fusese purtată nu numai de Sas, dar şi de tatăl acestuia, Drag sau Dragoş. Avem de-a face, desigur, cu o stemă pe care regele Carol Robert de Anjou a acordat-o — **sau poate numai a recunoscut-o** — unui nobil maramureşan.

Deci, sabia **ungurească** de la Ieski-Serai poartă o stemă **românească.** Pe cealaltă parte a mînerului se găseşte însă bourul Moldovei. Alăturarea acestor două reprezentări heraldice demonstrează că sabia a aparţinut unei **persoane care a avut dreptul să le poarte pe amîndouă :** şi stema de familie — semiluna cu săgeată şi steluţe — şi cea a unei ţări — bourul Moldovei.

O asemenea persoană, care să poarte o sabie avînd gravată stema Moldovei şi cea a Drăgoşeştilor nu poate fi decît ori... **Dragoş,** ori... **Sas.** Voievozii ulteriori, începînd cu Bogdan I (1363-1367), au folosit o cu totul altă stemă, reprezentată şi ea, totdeauna, în tovărăşia bourului moldovenesc.

Moştenire, pradă de război sau dar de nuntă?

O dată făcută această atribuire, se vor naşte, desigur, întrebări. În primul rînd, cum a ajuns o sabie atît de veche şi preţioasă — împreună cu sabia lui Ştefan cel Mare şi cu cea al cărei posesor încă nu a fost identificat — în tezaurul sultanilor ? Explicaţia o găsim într-un episod dramatic din istoria Moldovei.

În toamna anului 1538, sultanul Soliman Magnificul a venit în Moldova pentru a înlocui pe Petru Rareș (1527-1538, 1541-1546), considerat necredincios Sublimei Porți, cu Ștefan zis Lăcustă (1538-1540), care crescuse în slujba Porții. Sultanul și curtea sa au stat în cetatea Sucevei o săptămînă încheiată, de la 15 pînă la 22 septembrie. Cronicile turcești povestesc cum sultanul, fiind încunoștințat că în cetate se găsește tezaurul Moldovei, pe care Rareș nu mai avusese vreme să-l evacueze, a poruncit oamenilor săi să-l caute cu atenție. În cele din urmă, fabuloasa comoară a fost găsită — după mărturia unui contemporan — „în niște butoaie foarte mari de vin". Aceleași cronici descriu cu entuziasm și lux de amănunte bogățiile neașteptate găsite la Suceava, care „au depășit închipuirea emirilor" : „berbeci de argint, carafe, ibrice, cușme, pahare, **săbii încrustate cu pietre prețioase, săbii germane, săbii foarte înguste și cu vîrful ascuțit,** perle prețioase, giuvaericale, vase prețioase de pus flori, cămăși de mătase, cărți legate în argint și aur, evanghelii, cruci, monede în mare cantitate, obiecte și mărfuri și de asemenea obiecte de podoabă și lux, stofe de mătase și multe alte lucruri care nu pot fi descrise de pana autorului" (cronica lui Mustafa Gelalzade).

E foarte probabil ca printre multele săbii capturate atunci să fi fost și aceasta.

C. Medrea : Dragoș și zimbrul

Dar se naște a doua întrebare : care este proveniența acestei săbii în tezaurul Moldovei ? Răspunsul e mai puțin sigur : se pot face, însă, presupuneri. O primă ipoteză ar fi aceea că sabia a rămas, încă din sec. XIV, în tezaurul voievozilor, fie ca moștenire, fie ca pradă de război, luată de Bogdan I cînd l-a învins pe Sas. N-ar fi exclus ca această sabie să fi îndeplinit un anume rol în cadrul ceremonialului de încoronare a voievozilor, care se desfășura, după cum se știe, după anumite reguli, tipic medievale. Exista obiceiul — foarte obișnuit la vremea aceea — ca, la încoronare, să se folosească obiecte care au aparținut întemeietorilor statului sau unor înaintași iluștri ; coroane (coroana lui Ștefan I, coroana regilor lombarzi), mantii, pinteni, inele și așa mai departe. Erau obiecte de **consacrare.**

O altă ipoteză poate fi și aceea că sabia a fost păstrată de urmașii direcți ai lui Sas — familia Dragffy — și trimisă în 1489 lui Alexandru, fiul lui Ștefan cel Mare, de către Bartolomeu Dragffy, ca dar de nuntă. Înclinăm, însă, pentru prima explicație.

Iată, așadar, că există și o urmă **concretă** a trecerii Drăgoșeștilor prin Moldova, nu numai mențiuni vagi, tradiții și morminte dispărute și contestate. Indiferent cui a aparținut — lui Dragoș, ori lui Sas — sabia aceasta este o venerabilă relicvă a unei epoci eroice, lăudată de cronicari, evocată de istorici, omagiată de poeți. Este, deocamdată, singura mărturie palpabilă a unei perioade dintre cele mai însemnate din istoria Moldovei : **momentul Dragoș Vodă.**

UTC 50 EROICA

Anul acesta se va sărbători semicentenarul Uniunii Tineretului Comunist din Republica Socialistă România. Sub conducerea partidului comunist, tinerii revoluționari au înscris pagini de neînfricată dăruire, de eroism și abnegație în istoria luptei poporului nostru împotriva asupririi nemiloase exercitată de clasele exploatatoare, împotriva teroarei și reacțiunii, împotriva fascismului și dictaturii antonesciene, pentru democrație, libertate, progres, pentru idealurile socialismului și păcii. Începînd cu acest număr, sub titlul EROICA, revista noastră va publica un grupaj de evocări, amintiri și documente consacrate acestei aniversări.

Și lupta abia începea...

M. C. STĂNESCU

Neîntreruptul șir de acte represive antimuncitorești săvîrșite de autoritățile burgheze în perioada de după primul război mondial a culminat cu arestarea delegaților la Congresul de constituire a partidului comunist din mai 1921 și înscenarea procesului din Dealul Spirii *. Printre cei 271 militanți implicați în proces se afla și aproape întreaga conducere a organizației de tineret, ai cărei membri fuseseră arestați înainte și în timpul Congresului din mai. Sub îndrumarea comuniștilor vîrstnici, a conducătorilor partidului, tinerii comuniști arestați au adoptat o atitudine revoluționară dîrză, contribuind la transformarea procesului într-o tribună de demascare și acuzare a regimului burghezo-moșieresc.

„Nu vom da niciodată înapoi!"

Împotriva tuturor arestărilor, a suspendării organelor de presă muncitorești, procesul năvalnic de organizare pe principii revoluționare a muncitorimii române, inclusiv a tineretului, n-a putut fi oprit. În vara anului 1921, cu aprobarea celor din închisoare și cu sprijinul comuniștilor vîrstnici rămași nearestați, s-a trecut la reorganizarea Mișcării Tineretului Socialist, la intensificarea activității sale împotriva teroarei, pentru consolidarea rîndurilor proprii, pentru apărarea intereselor specifice ale tinerei generații. Un prim pas l-a constituit reorganizarea și intensificarea activității conducerii Mișcării Tineretului Socialist, din care au făcut parte, printre alții, Lucrețiu Pătrășcanu, Nicolae Popescu-Doreanu și Ștefan Teodorescu. Aceștia, cu voința și entuziasmul proprii tinerilor revoluționari, înfruntînd greutăți de tot felul, au asigurat transformarea ziarului „Tineretul socialist" în tribună de propagandă și luptă revoluționară. S-a trecut apoi la reorganizarea Cercurilor (sec-

* Vezi „Magazin istoric", nr. 5 (50)/1971.

(lunilor) Tineretului Socialist din București, Ploiești, Iași, Galați și alte centre.

În numărul său din 28 august 1921, „Tineretul socialist" saluta cu entuziasm crearea partidului marxist-leninist al clasei muncitoare din România, act apreciat ca o dovadă de „maturitate politică și de hotărîre pentru lupta de emancipare". La întruniri sau în presă, tinerii militanți revoluționari condamnau cu tărie actul samavolnic săvîrșit de autorități, protestau contra teroarei, asigurau partidul de aderiunea lor deplină la programul și țelurile sale, se angajau să lupte pînă la sacrificiu pentru înlăturarea orînduirii bazate pe exploatare. Grăitor în acest sens este și articolul *Mai sus, spre culme !*, publicat în numărul din 28 august, în care după ce se demascau fărădelegile săvîrșite de autorități, se afirma cu hotărîre și încredere : „Lanțurile care ne încătușează, noi trebuie să ni le rupem. Statul proletar noi trebuie să-l creăm ; de la burghezie nu putem aștepta decît gloanțe [...] Acestea însă nu sperie pe nimeni. Avem martirii noștri, iar dacă cauza ne va cere și mai multe jertfe, nu ne vom da niciodată înapoi.

Prin sacrificii, la izbîndă !"

Atît în acțiunile publice, cît și în închisoare, în timpul instrucției judecătorești, tinerii — îndrumați de partid — s-au situat pe aceleași poziții ca și comuniștii vîrstnici în probleme ca : legitimitatea creării partidului comunist, rolul proletariatului de clasă înaintată, de apărător al intereselor întregului popor român, dezavuarea metodelor anarhice de luptă etc.

D-l ministru n-are nevoie de motive

După luni și luni de detențiune — timp în care cei aflați între zidurile umede și întunecoase ale închisorilor au fost supuși unui regim aspru, de distrugere fizică și morală — la 23 ianuarie 1922, la București, la Tribunalul Corpului 2 Armată, a început procesul din Dealul Spirii. „Am ordonat arestarea acelora care au votat afilierea la Internaționala a III-a — declara la 24 mai 1922 C. Argetoianu, autorul amintitului act odios — pentru că am considerat aceasta ca un complot contra siguranței statului [...] Am hotărît ca pentru singurul acest motiv să arestez pe toți acei care au votat afilierea fără să am nevoie de alte motive" *. Era vorba,

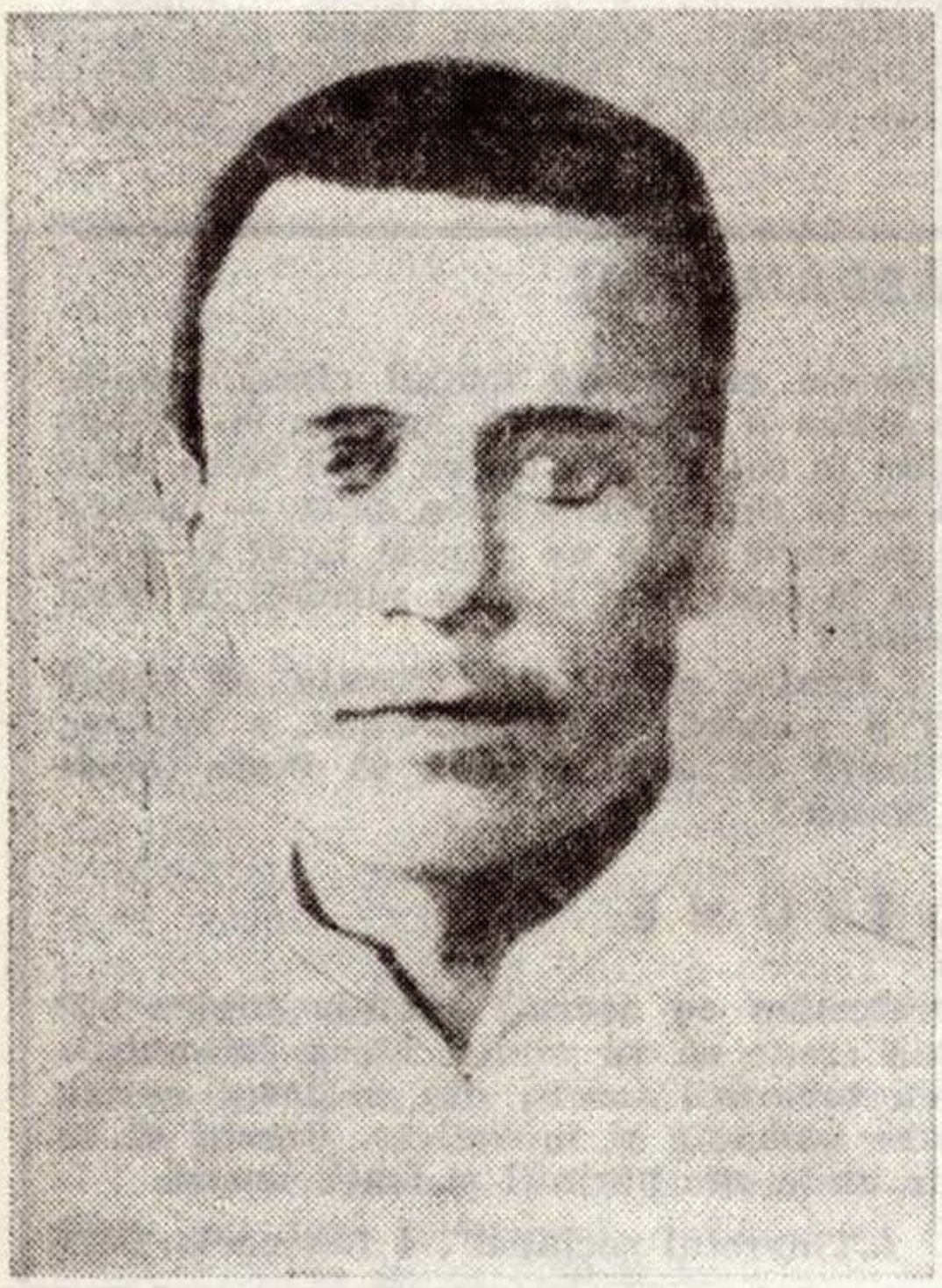

Timotei Marin

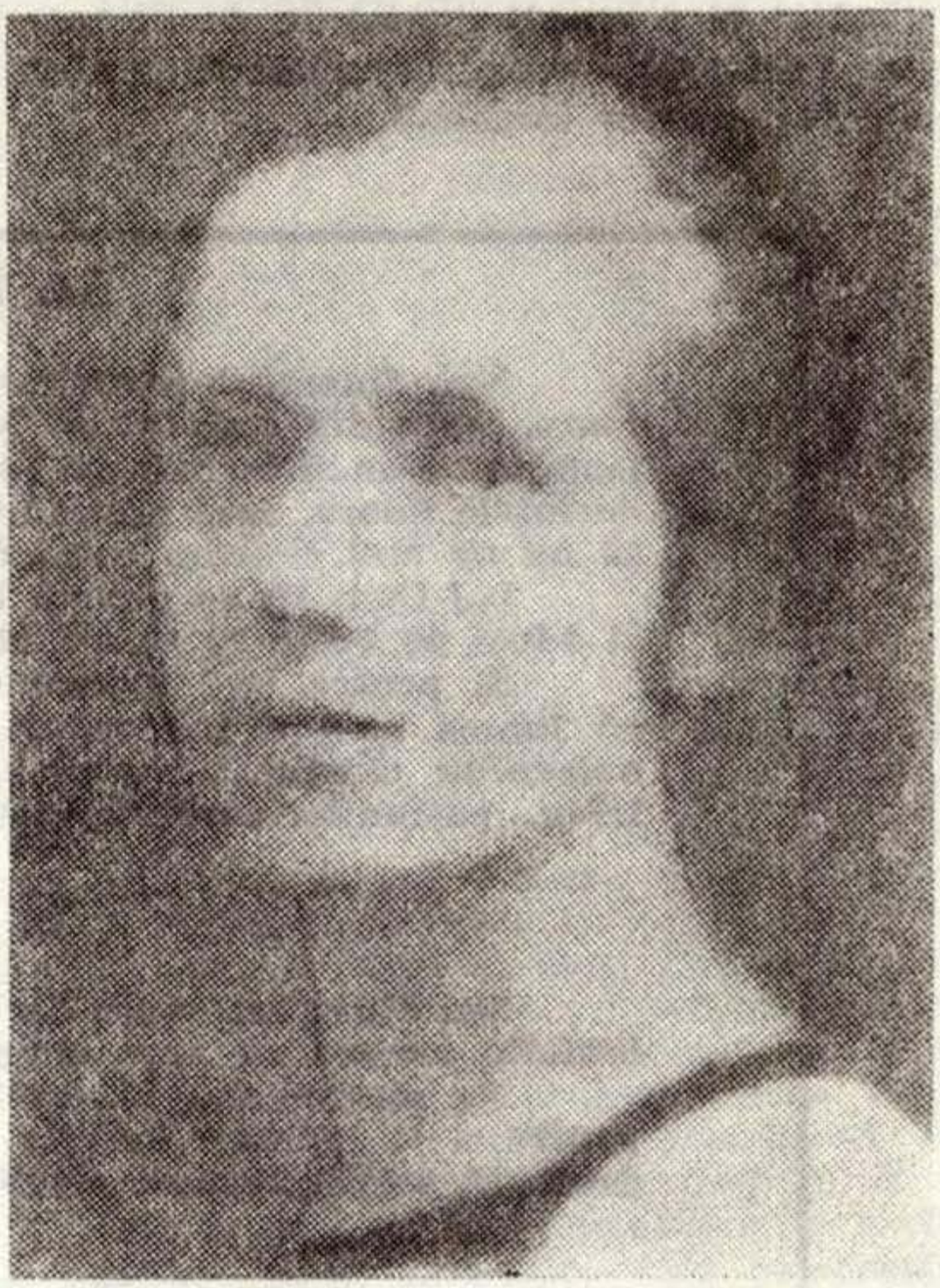

Elena Filipovici

* Arhiva C.C. al P.C.R., fond 96, dosar 238, fila 97.

deci, de un proces în care revoluționarii erau judecați pentru concepțiile lor politice.

Profitînd de relativa libertate de exprimare publică creată în urma inaugurării campaniei electorale în vederea alegerilor generale, „Tineretul socialist", alături de „Socialismul", „Lupta socialistă", „Iașul socialist", „Elöre", „Világosság" — organe de presă ale P.C.R. — a desfășurat și el o amplă campanie de demascare a odioasei înscenări judiciare, pentru eliberarea celor implicați.

Cu multă căldură au scris în această direcție Lucrețiu Pătrășcanu și N. Popescu-Doreanu, doi dintre conducătorii organizației de tineret.

„...Societatea comunistă va triumfa!"

Alături de Gh. Cristescu, D. Grofu, Al. Dobrogeanu-Gherea, Gh. Niculescu Mizil, E. Köblös, D. Fabian, M. Cruceanu, Gh. M. Vasilescu, M. Macavei, C. Mănescu ș.a. care erau, relativ, mai în vîrstă, în procesul din Dealul Spirii a fost implicat un impresionant număr de militanți revoluționari, comuniști tineri ca Timotei Marin, Elena Filipovici, Gheorghe Stoica, Ion Grecea, I. Roșianu, Pavel Tcacenco, S. Bubnovschi, I. Hutschneker, Eufrosina Cotor, I. Ițcovici și mulți alții.

În timpul interogatoriului din instanță, început la 10 februarie 1922, tinerii comuniști implicați în proces au avut o atitudine demnă. Ei au ripostat cu mult curaj acuzațiilor neîntemeiate ce li se aduceau. Luînd exemplul comuniștilor vîrstnici, ei au argumentat temeinic legitimitatea creării și activității partidului comunist, dreptul sfînt la organizare al clasei muncitoare. Tinerii comuniști au făcut ample și documentate expuneri despre superioritatea ideilor socialismului științific, manifestîndu-și mîndria și hotărîrea fermă de a fi comuniști, stîrnind astfel furia instanței militare și îndeosebi a comisarului regal, maiorul C. Cernat.

SĂ RĂBDĂM? NU!

Noi, tineretul muncitor, sîntem carne din trupul clasei muncitoare, suflu din sufletul ei. Noi trăim o dată cu ea, sperăm și credem laolaltă cu ea și trebuie să luptăm la cot cu ea; fie că vom trece peste dorințele unora, care pretind că — în timpurile acestea chiar — trebuie să nu ne mai ridicăm ochii de pe carte și să ne punem lacăt la gură.

[...] Cum să ne punem lacăt la gură cînd îi știm zdrobiți în bătăi și aduși pe brațe ca să fie judecați?

Și pentru ce? Pentru ce? Pentru că au avut curajul să spună că lumea nu-i a trîntorilor, ci a noastră, a muncitorilor, a tuturor oamenilor cinstiți **și harnici, fiindcă au avut curajul să lupte împotriva... patronilor care stăpînesc lumea?**

MOȚIUNE

Noi tineretul muncitor protestăm cu aceeași energie contra sistemului barbar, cu care oligarhia crede că va nimici ideea comunistă.

Ne solidarizăm în totul cu tovarășii smulși din mijlocul nostru pentru a fi judecați hoțește între baionete și mitraliere. Cerem să se deschidă porțile tuturor celulelor unde zac părinții și frații noștri.

(„Tineretul socialist", 4 februarie 1922)

Dezvăluind inconsistența acuzațiilor aduse reprezentanților muncitorimii române, „Tineretul socialist" scria la 22 ianuarie 1922, în preziua începerii procesului, că acesta „va fi, de fapt, nu procesul clasei muncitoare, ci acela al clasei burgheze oligarhice. Și în acest proces, ca și în toate procesele clasei muncitoare, rolul de acuzator revine proletariatului". Același organ de presă lansa proletariatului român, la 28 ianuarie, o vibrantă chemare la luptă pentru salvarea celor aflați pe banca acuzării. „Tovarășii noștri scumpi, care pentru înfăptuirea idealului nostru, al tuturora, nu și-au precupețit nimic, sînt aduși în fața justiției militare. Față de ei avem marea datorie să-i ajutăm. Ei s-au sacrificat pentru idealul nostru, noi nu trebuie să-i lăsăm pradă vulturilor militari".

CĂTRE STUDENȚIMEA DIN BUCUREȘTI

...Facem un apel stăruitor către studenţimea universitară din Bucureşti să vie alături de noi pentru a pune bazele unui cerc de studii sociale care să devie un centru de luminare şi educare a tineretului universitar, un centru de educare şi cultură.

In acest scop chemăm pe toţi tov. studenţi din Bucureşti, la o adunare constituitivă care va avea loc în str. Academiei nr. 37, duminică 25 martie, ora 8 şi jum.

UN GRUP DE STUDENŢI

(„Socialismul", 24 martie 1933)

Datorită activităţii sale revoluţionare anterioare, mai ales a celei desfăşurate în rîndurile studenţimii ieşene, un loc important în procesul din Dealul Spirii l-a ocupat Timotei Marin, student eminent al Facultăţii de litere a Universităţii din Iaşi, militant comunist de prestigiu, personalitate cu o temeinică cultură marxist-leninistă. Adus în faţa instanţei militare la 18 martie 1922, ore în şir, el a evocat Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie şi profundele schimbări produse în mişcarea muncitorească internaţională după acest eveniment istoric, justeţea teoriilor marxiste. Angajîndu-se într-un dialog tăios cu comisarul regal, el a făcut o amplă expunere asupra activităţii revoluţionare şi a credinţelor sale politice.

Timotei Marin, nu numai că nu s-a disculpat, dar a relatat pe larg despre conferinţele sale publice ţinute la Iaşi pe teme social-politice, despre discuţiile pe aceleaşi teme purtate atît cu colegii, cît şi cu profesorii săi de la facultate. Nici apostrofările, nici întreruperile nu l-au putut opri să afirme clar că este marxist şi că ţelul vieţii sale este lupta pentru victoria comunismului în România. „Cu mine sau fără mine — a declarat el — transformarea se va face şi societatea comunistă va triumfa".

Prestigiul pe care acest student comunist şi-l cîştigase la Iaşi a fost subliniat şi de faptul că la proces au venit ca martori, luîndu-i apărarea şi vorbind în termeni elogioşi despre ei, un număr de sase ilustre personalităţi ale culturii româneşti, cadre didactice ale universităţii : Traian Bratu, rector, profesorii dr. C. I. Parhon, Gh. Leon, P. Bogdan, P. Bujor, Iuliu Teodoreanu, fost rector.

Tînăra muncitoare Elena Filipovici şi-a exprimat cu mîndrie şi optimism încrederea în victoria clasei sale. „Singurul fapt adevărat din ordonanţă — a declarat Elena Filipovici — este că am intrat în mişcarea socialistă din 1918. Am venit în această mişcare pentru că am fost împinsă de mizeria care domneşte în fabrici şi pentru că eram convinsă că numai Partidul Socialist este adevăratul apărător al muncitorimii".

Demascînd cu mult curaj regimul inuman la care a fost supus în timpul detenţiunii, marinarul Ion Grecea a arătat în acelaşi timp că, stînd alături de militanţii comunişti, a fost impresionat de comportarea lor şi s-a simţit atras de ideile pe care le promovau. „În libertate — a declarat el — nu am ştiut ce este comunismul şi cine sînt comuniştii. În închisoare abia am aflat cine sînt şi m-am convins acum că am o singură datorie faţă de mine, care am fost exploatat în ateliere de către patronii mei, care cu sîngele meu s-au îmbogăţit... În închisoare am făcut cea mai frumoasă şcoală din viaţa mea".

Despre mîndria de a fi comunişti şi de a fi luptat pentru ideile comuniste, pentru cauza clasei muncitoare, au vorbit, de asemenea, la proces tinerii : Gh. Stoica, P. Tcacenco, E. Cotor, I. Roşianu, S. Bubnovschi, I. Hutscheneker şi mulţi alţii.

Acuzaţii, în amplele lor profesii de credinţă, au arătat că erau comunişti, că scopul luptei lor şi al clasei muncitoare era înlăturarea orînduirii capitaliste, bazată pe exploatare, şi instaurarea celei socialiste. Toate acestea urmau să se realizeze prin organizarea temeinică a clasei muncitoare în partid politic revoluţionar şi în sindicate, care să pregătească şi să conducă lupta întregului popor.

În acest fel, procesul din Dealul Spirii s-a transformat într-o tribună de la înălţimea căreia, în auzul opiniei publice interne şi internaţionale, s-a făcut o remarcabilă propagandă programului şi ţelurilor P.C.R., demascîndu-se politica reacţionară, antipopulară a guvernelor postbelice. În timp ce principalii militanţi ai partidului şi ai organizaţiei de tineret erau tîrîţi în faţa justiţiei militare şi supuşi unui aspru regim de exterminare, în afară, partidul comunist se reorganiza legal, edita ziare, ţinea întruniri şi, lucrul cel mai important, participa cu liste proprii la alegerile generale din martie 1922. De asemenea, la 19-20 martie 1922, s-a ţinut Conferinţa Generală a Mişcării Tineretului Socialist din România, care a pus bazele organizaţiei marxist-leniniste

de tineret, unde au participat ca raportori și unii militanți implicați în proces, dar care erau judecați în libertate, cum ar fi Gheorghe Stoica ș.a.

În fața valului crescînd de proteste, guvernul s-a văzut nevoit să elaboreze un decret de amnistie, semnat de rege la 4 iunie 1922, de prevederile căruia au beneficiat imediat 213 acuzați. Decretul nu era un act de clemență al autorităților, ci rezultatul luptei clasei muncitoare și a forțelor democratice din România, care impuseseră stingerea acestui complot al reacțiunii împotriva celui mai viguros și consecvent reprezentant al aspirațiilor de dreptate și libertate ale poporului român — partidul comunist.

În afară de victoria obținută prin eliberarea sutelor de militanți, amnistia a însemnat, de fapt, recunoașterea existenței legale a P.C.R. și a organizațiilor aflate sub îndrumarea sa.

Lupta era abia la început. Din cronica marilor încleștări de clasă se scriseseră doar primele file...

EVOCĂRI—MĂRTURII

Statornicie și încredere

ȘTEFAN TEODORESCU

În octombrie 1920, în preajma grevei generale, mă aflam la Călărași. În cadrul unei adunări generale, secțiunea Partidului Socialist din localitate a dezbătut, pe larg atitudinea pe care urma s-o adopte în legătură cu problema creării noului partid. La această adunare am participat și eu, fapt pentru care, împreună cu alți tovarăși, am fost arestat și condamnat de autoritățile burghezo-moșierești la trei luni închisoare.

După eliberare m-am întors la București. Nicolae Popescu-Doreanu a venit la mine și m-a convocat la o ședință; a participat și Lucrețiu Pătrășcanu. Cu acest prilej mi s-a comunicat că fusesem cooptat în conducerea Mișcării Tineretului Socialist. Pătrășcanu ne-a spus, totodată, că aveam sarcina să pregătim reapariția publicației „Tineretul socialist" *; în condițiile de teroare de după greva generală, nu-și mai putuse continua activitatea. Trebuia să lansăm liste de subscripție, pentru procurarea fondurilor necesare. În cadrul ședinței amintite, s-a stabilit ca Pătrășcanu să se ocupe de linia politică a publicației, secretariatul de redacție să fie preluat de către Doreanu, mie revenindu-mi problemele administrative și corespondența.

Nu era de loc ușor. Primele liste de subscripție au început să circule. În lipsa unei publicații proprii, „Socialismul" — organul de presă al partidului — ne oferea săptămînal două coloane, unde publicam materiale consacrate tineretului. În numărul din 19 februarie 1921, a apărut o circulară către toate Cercurile Tineretului Socialist din țară, aducîndu-li-se la cunoștință intenția de a retipări publicația noastră; făceam „un călduros apel la toți tovarășii care au posibilitatea să-și trimită contribuțiile lor, pentru a grăbi astfel reapariția ziarului".

Îmi aduc aminte și azi cu cîtă rîvnă s-a lucrat în acele zile. Pe la începutul lunii aprilie pregătirile se aflau într-un stadiu destul de avansat. În mica tipografie N. Georgescu, din str. Sărindar, se lucra de zor. Și astfel în ziua de 20 aprilie 1921 a apărut primul număr din seria nouă a „Tineretului socialist". Nu pot uita emoțiile din noaptea aceea, așteptînd să văd primele pagini tipărite.

Munca mă pasiona. Seara supravegheam tragerea numărului, iar dimineața ajutam la răspîndirea pachetelor către depozitarii însărcinați cu distribuirea publicației. Aveam grijă ca ea să ajungă în zonele marilor întreprinderi, în cartierele muncitorești. Doar pentru tinerii muncitori ne osteneam noi, pentru

* În anul 1919, Mișcarea Tineretului Muncitor și-a schimbat denumirea în Mișcarea Tineretului Socialist; organul său de presă, „Foaia tînărului", a apărut, începînd cu luna iulie 1919 pînă în 1924, sub numele de „Tineretul socialist", avînd unele întreruperi — *n.r.*

acei tineri necăjiți și loviți de lipsuri, oriunde s-ar fi aflat ei, chemîndu-i la acțiune unită împotriva nedreptății și împilării: „Sîntem o parte a proletariatului, a clasei muncitoare — se spunea în articolul de fond al primului număr —, indiferent dacă sîntem muncitori, soldați, școlari sau studenți. Întreaga luptă a clasei muncitoare ne interesează de aproape, e propria noastră luptă. Vom lua parte, trebuie să luăm parte la orice luptă: economică, politică sau culturală..."

Încă din primele zile, publicația noastră a fost întîmpinată cu mare interes, nu numai de tineri, ci și de muncitorii vîrstnici. Întîmpinam, însă, greutăți mari în privința difuzării ei în provincie: nu știam adresele depozitarilor, ale organizațiilor locale. Dar „nea Jenică" (Gheorghe Jianu) de la „Socialismul" ne-a scos din încurcătură, dîndu-ne listele depozitarilor din provincie, și ne-a găzduit într-o cameră din str. Brezoianu unde făceam pachetele pentru expediere.

Problema corespondenței ne-a pus, de asemenea, în fața unor greutăți: nu aveam un sediu, iar tipografia refuza s-o primească. Am organizat două căsuțe poștale cu nume fictive. În același timp, am trecut la constituirea unui cerc de corespondenți și prieteni ai ziarului, format din tinerii care lucrau în marile întreprinderi bucureștene. În afară de popularizarea și răspîndirea publicației printre tinerii muncitori, lor le revenea și sarcina de a ne furniza materialele necesare.

Nu era ușor, în condițiile de atunci, să scoți un ziar pentru tinerii muncitori revoluționari. Siguranța acționa cu brutalitatea-i cunoscută, fără a ține seama de vîrstă. Arestările se țineau lanț, publicațiile muncitorești erau interzise sau cenzurate fără milă. Și această serie nouă a „Tineretului socialist" a avut de luptat cu multe dificultăți. Campania de prigoniri de după Congresul I al P.C.R. a vizat și publicația noastră, fiind silită ca la scurt timp după apariție să-și întrerupă activitatea. Numeroși conducători ai mișcării de tineret fuseseră arestați și întemnițați.

Pentru noi, cei rămași în afară, se punea tot mai acut problema de a relua editarea ziarului. Aceasta era cu atît mai necesar cu cît reorganizarea și consolidarea secțiunilor mișcării de tineret din diferite centre ale țării erau în plină desfășurare. Și eforturile noastre au fost din nou materializate. La 28 august 1921, într-o perioadă cînd campania clasei muncitoare și a forțelor progresiste pentru eliberarea militanților arestați în luna mai lua o tot mai mare amploare, ziarul a reapărut.

Îmi aduc aminte că în cadrul campaniei ziarului nostru împotriva teroarei, am primit la redacție un impresionant apel trimis de un grup de tineri închiși la Jilava. El a fost publicat în numărul din 6 ianuarie 1922. Citez cîteva pasaje, deoarece prezintă foarte bine condițiile în care-și desfășura pe atunci tineretul de la noi lupta pentru o viață mai bună:

„Ecoul slab al frămîntărilor din lumea liberă, care a putut străbate pînă-n fundul subteranelor în care ne-a aruncat reacțiunea, ne-a adus vestea că primul cerc al Tineretului Socialist s-a reorganizat în București. Bucuria nestăpînită ce ne-a cuprins la aflarea acestei vești ne-a făcut să vă adresăm aceste rînduri, ca o mărturie a statorniciei noastre la lupta comună și a încrederii noastre nezdruncinate în triumful socialismului.

Sîntem aruncați în această temniță subterană umedă, rece și întunecoasă 36 membri ai Tineretului Socialist din Capitală și din provincie [...] Cei mai mulți au fost smulși din mijlocul vostru de 10 luni iar unii dintre noi, în trecerea pe la Siguranță, am fost torturați într-un chip sălbatic și de nedescris. Noi nu am pierdut însă nici o clipă încrederea în dreptatea drumului apucat și în victoria luptei noastre și nu am regretat nici un moment sacrificiile pe care le aducem pe altarul revoluției: libertatea, sănătatea, familia și poate chiar și viața".

TINERETUL SOCIALIST

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: STR. SĂRINDAR 17, BUCUREȘTI

ORGANUL MIȘCĂRII TINERETULUI SOCIALIST DIN ROMÂNIA

— Apare săptămânal —

ABONAMENTE:
Pe un an . . . . . Lei 54.—
Pe 6 luni . . . . . » 28.—
Pe 3 luni . . . . . » 15.—

UTC SO EROICA

Frontul Democrat Universitar

GH. MATEI

Se apropia primăvara anului 1946. Regimul democrat rezista cu succes asalturilor și presiunilor reacțiunii interne și externe și se consolida cu fiecare zi, pregătindu-se să treacă un examen important : alegerile parlamentare, fixate pentru toamna aceluiași an. În tentativele lor de a crea tulburări și a-și recîștiga pozițiile pierdute, cercurile reacționare se foloseau cu precădere de o parte a studențimii, ca de o masă de manevră. Această situație era facilitată de faptul că la momentul dat universitatea reflecta încă vechi structuri sociale, fiii oamenilor muncii reușind cu mari greutăți să răzbată în învățămîntul superior. În atari condiții, forțelor progresiste și democratice le reveneau sarcini deosebit de importante, a căror îndeplinire cerea o acțiune coordonată, unitară. Astfel, din inițiativa și la propunerea P.C.R., s-a născut și materializat ideea unui front comun universitar de luptă democratică. Într-o ședință a activului P.C.R. din Universitatea București, ținută în februarie 1946, s-a analizat multilateral activitatea desfășurată pînă la acea dată de către studenții și profesorii comuniști și s-au stabilit sarcini și măsuri de îmbunătățire și dezvoltare a acesteia. Cu acest prilej, s-a reflectat viu necesitatea de a se găsi căile și metodele cele mai adecvate pentru organizarea și atragerea în acțiune a tuturor forțelor democratice universitare.

Înțelegerea unei meniri

Pornind hotarît pe acest drum, studenții comuniști au lansat chemarea pentru crearea unui organism unitar de luptă democratică. Ca rezultat al discuțiilor și tratativelor purtate cu reprezentanții partidelor și organizațiilor democratice, s-a hotărît înființarea Frontului Democrat Universitar, din care, inițial, făceau parte studenții din partidele ce alcătuiau Frontul Național Democrat *. La scurt timp după aceea au aderat la F.D.U. și studenții aparținînd grupării liberale de sub conducerea lui Gh. Tătărescu.

Prin publicarea în presă și difuzarea în masele studențești a unui manifest, la începutul lunii martie 1946, se marca constituirea F.D.U. și se afirma poziția sa generală de principii. Documentul preciza că : „Odată cu munca de pregătire profesională studentul este dator să-și desăvîrșească și conștiința cetățenească, trebuie să ia atitudine hotărîtă în fața marilor probleme care interesează viața și dezvoltarea poporului nostru. A fi absenți la punerea și rezolvarea acestor probleme înseamnă să renunțăm singuri la dreptul nostru de a contribui la făurirea lumii în care noi vom trăi și vom produce".

F.D.U. își propunea să militeze pentru ridicarea maselor studențești la înțelegerea menirii lor, relevînd că „va căuta să introducă în viața studențească conștiința sarcinilor sociale ale intelectualilor, sarcini care astăzi se fac simțite mai mult ca oricînd..." Noua organizație se angaja să lupte pentru promovarea culturii înaintate, pentru reforma învățămîntului superior, astfel ca acesta să fie pus în slujba poporului muncitor. Se preconiza continuarea și dezvoltarea tradițiilor celor mai reprezentativi oameni de știință și cultură din țara noastră.

Prin manifestul lansat, studențimea era chemată la luptă pentru dejucarea încercărilor forțelor reacționare de a se folosi de ea ca de o masă de manevră pentru scopurile lor antipopulare. „Pentru o nouă viață universitară, pentru democrație, pentru progresul spiritual și material al poporului nostru, pentru o cultură nouă democratică, veniți cu toții alături de noi !", glăsuia în încheiere manifestul.

Crearea și scopurile social-culturale ale Frontului Democrat Universitar au fost salutate și au primit adeziunea unor importante mase de studenți din toate centrele universitare, precum și a unui însemnat număr de profesori, printre care

* E vorba de studenții aparținînd Partidului Comunist Român, Partidului Social-Democrat, Frontului Plugarilor, Partidului Național-Țărănesc de sub conducerea lui Anton Alexandrescu și Partidului Național-Popular.

proeminente figuri ale științei și culturii românești. Într-un interviu acordat ziarului „Scînteia" din 23 martie 1946, profesorul dr. C. I. Parhon își exprima încrederea că F.D.U. va cuprinde în curînd „marea masă a studențimii, care va înțelege că în afară de democrație nu poate exista progres adevărat, nici cultură universitară". În același sens, profesorul dr. N. Gh. Lupu declara: „Uniți, acești studenți care au reușit primii să-și înțeleagă menirea, sînt datori să antreneze la luptă toată studențimea".

La 15 mai 1946 a apărut primul număr al revistei „Studentul român", organ al F.D.U., continuînd tradiția publicațiilor democratice studențești. Oglindind preocupările din universitate, revista a avut un mare rol în închegarea pe plan național a F.D.U., în mobilizarea la acțiunile întreprinse de acesta a unui număr tot mai mare de studenți și cadre universitare.

Printre acei militanți din rîndurile studențimii, care am conlucrat la înființarea F.D.U. și am avut de îndeplinit felurite sarcini în cadrul activității acestuia, s-au aflat: Gheorghe Brătescu, Corneliu Bogdan, Nicolae Dumitru, Mihai Gafița, Florin Iorgulescu, Bernard Bereanu, Maria Almăjan, Mihai Petrescu, Aristide Halanai, Mircea Malița, Dan Deșliu, Paul Cornea, Sergiu Fărcășan, Mihail Petroveanu, Petre Bărbulescu, Ion Barna, Gheorghe Cristea, Constantin Cătălinescu, Gheorghe Nenciu, Damaschin Mioc, Constantin Ionete, Ion Solomon, Lucia Mîrza, Aurel Loghin, Vasile Moldovan, Mircea Stoica, Octavian Fenășan și atîția alții.

„Să facem ca cei care vor veni după noi să considere «Studentul român» nu numai cu respectul cu care e privit orice martor al unei epoci hotărîtoare, ca cea pe care o străbatem, dar și cu respectul de care e vrednic un luptător victorios".

(„Studentul român", nr. 1, din 15 mai 1946)

„Ca tineri, a căror participare la frămîntările lumii a început pe pragul marii biruințe împotriva fascismului, — ca studenți, a căror luminare se pregătește și se dezvoltă în condiții de luptă pentru promovarea unor noi valori, — ne vom strădui să ne precizăm pozițiile cu precădere în temele capabile de a pune în lumină obiectivele esențiale ale încleștării în mijlocul căreia am crescut; lupta s-a dat, și se dă încă, pentru dreptate, progres, eliberarea omului. Această îndrumare programatică a eforturilor noastre este un gest de adeziune la pregătirea noului umanism pe care îl va formula civilizația noastră".

(„Studentul român", nr. 2, din 1 iunie 1946)

„Studențimea democrată de astăzi, uriașă echipă a vieții, își va făuri prin acest congres acea unitate de acțiune care garantează alăturarea cu folos celorlalte forțe care duc într-un moment decisiv lupta pentru triumful spiritului de libertate, de colaborare constructivă între toți cetățenii țării, pentru un patriotism luminat".

(„Studentul român", nr. 3, din 8 iunie 1946)

Unitate de acțiune

În luna mai 1946, în Capitală, a avut loc o conferință a studenților comuniști din centrul universitar bucureștean, cu participarea unor reprezentanți din celelalte centre universitare. Concluziile dezbaterilor și hotărîrilor adoptate cu acest prilej au stimulat puternic activitatea politico-organizatorică de făurire a frontului unic al forțelor democratice universitare din întreaga țară. Într-un ritm rapid și într-o atmosferă de însuflețire și entuziasm tineresc au luat ființă organizații ale F.D.U. în toate centrele universitare, la care participau studenți din partidele ce colaborau în cadrul guvernului democrat, precum și studenți fără apartenență politică.

Opera de făurire și întărire a unității de acțiune a studențimii democrate a fost încununată prin Congresul național al studenților democrați, ținut la București, în zilele de 9-12 iunie 1946, în incinta Parlamentului. După o serie de rapoarte, privind principalele probleme ale vieții universitare, s-au adoptat Statutul Frontului Democrat Universitar și o rezoluție care, după ce enumera sarcinile ce reveneau acestui organism, se adresa maselor de studenți cu chemarea vibrantă de a se încadra în rîndurile forțelor democratice ale țării, pentru atingerea tuturor obiectivelor fixate.

În perioada care a urmat primului congres al studenților democrați și mai ales după terminarea sesiunii de examene din iunie-iulie 1946, F.D.U. și-a concentrat forțele în direcția sprijinirii campaniei electorale a Blocului Partidelor Democrate. Echipe ale F.D.U., alături de echipe de tineri muncitori și țărani, cutreierau orașele și satele, prezentînd programe cultural-artistice, îmbinate cu popularizarea programului B.P.D., cu difuzarea de materiale ce prezentau realizările regimului democrat-popular.

(urmare în p. 51)

REGINĂ SOȚIE MAMĂ

De la mama sa, Olympia din Epir, Alexandru cel Mare a moștenit dragostea pentru literatură, ca și ambiția fără margini de a atinge culmi tot mai înalte ale gloriei. Aceea care avea să devină regină a Macedoniei, s-a născut în jurul anului 375 î.e.n., la Ambrakia, în ținutul stăpînit de tatăl ei, Neoptolemos, rege al molossilor. In copilărie, Olympia mai purtase alte trei nume : Myrtale, Polixenia și Stratonike

Nu se cunosc detalii despre viața ei pînă la căsătoria cu Filip II, ilustrul rege macedonean, eveniment care a avut loc în toamna anului 357 î.e.n.

Un harem cu substrat diplomatic

Istoricii moderni sînt de părere că această căsătorie, considerată de Plutarh rodul unei iubiri pline de romantism, a avut în realitate un substrat diplomatic, procedeu utilizat de Filip nu o dată ca să-și extindă teritoriile și influența. Alianța și mai apoi stăpînirea Epirului creau o bază pentru luptele cu triburile ilirice din nord, precum și cu orașele grecești din sud.

Legile macedonene îngăduind poligamia, regele își luase mai multe soții, servind unor scopuri politice. Astfel, ca să-și consolideze stăpînirea în nord, se mai căsătorise cu principesa iliră Audata-Euridice. In „haremul" său se aflau vreo cincizeci de soții legitime din Tracia, Iliria, Tesalia etc. Una dintre aceste „soții", Philinna din Larissa, era mama debilului mintal Filip Arhidaios, ajuns totuși la domnie, după moartea ilustrului său frate vitreg, Alexandru.

Noua soție, Olympia, deveni repede „regină principală" la Pella, capitala Macedoniei, mai ales că Philinna muri pe neașteptate. In curînd, ea născu pe Alexan-

DESPOTICĂ ASASINĂ NEÎNDUPLECATĂ

OLYMPIA

Prof. dr. doc. DUMITRU TUDOR

dru, copil de care regele se atașă de îndată, apoi o fiică, pe Cleopatra, de asemenea foarte dragă monarhului macedonean. Olympia și soțul ei considerau că Epirul devenise, prin căsătorie, domeniul lor. Acolo domnea însă Arybbas, care se opunea expansiunii macedonene, deși era unchiul reginei. În anul 351, macedonenii organizară o primă campanie în Epir ; Arybbas fu înfrînt și i se impuse o dependență totală față de Macedonia. Peste nouă ani, din motive pe care nu le cunoaștem îndeajuns, dar care au avut desigur ca autor moral pe Olympia, Filip interveni iarăși în Epir. Arybbas, alungat din țară, fu înlocuit pe tron cu Alexandru Epirotul, fratele Olympiei.

La Pella, tînăra regină continuă unele practici religioase, luînd parte la *thiasuri* (serbări dionisiace) așa cum le cunoscuse în copilărie. Plutarh ne spune că „Olympia [...] se străduia să se dedea beției divine cu mai multă patimă [decît celelalte femei]. De aceea, la *thiasuri* aducea cu ea șerpi mari îmblînziți ; șerpii ieșeau uneori din coșurile sfinte, împodobite cu iederă, iar bărbații erau cuprinși de groază".

Pînă la vîrsta de treisprezece ani, Alexandru rămase sub supravegherea directă a mamei. Primul pedagog al principelui fu Leonida, o rudă săracă a Olympiei, adusă din Epir. Profesorul epirot îi aplică o instrucție de tip spartan, extrem de severă în ceea ce privește disciplina și cumpătarea. Mulți ani după aceea își va aminti Alexandru de loviturile de vergi primite de la Leonida. Odată încheiată misiunea lui Leonida, în formarea intelectuală a lui Alexandru interveni Filip, aducîndu-i ca profesor pe filozoful Aristotel.

Pumnalul lui Pausanias

Buna înțelegere dintre Filip și epirotă își arătă primele fisuri pe măsură ce „haremul" soțului continua să crească. În anul 342 î.e.n., Filip deveni și ginerele regelui trac Cothelas a cărui fiică, Meda, nu putu totuși să ia locul Olympiei ca principală regină. Necazurile familiale ale lui Filip veniră cu timpul și din partea lui Alexandru, nemulțumit și el de prea multele căsătorii ale tatălui său, care aduceau dezbinarea în palat. Îmbătrînind, Olympia se temu că va fi dată la o parte, cu timpul, de aceste intruse mai tinere, astfel că își încurajă feciorul împotriva tatălui său.

Discordia cea mai gravă în familia lui Filip se produse în toamna anului 337 î.e.n. La acea dată, Alexandru, în vîrstă de 19 ani, se impusese la curte, în urma vitejiei de care dăduse dovadă în bătălia de la Cheroneea (338 î.e.n.), cînd atacul cavaleriei conduse de el adusese o strălucită victorie împotriva coaliției grecești. Cearta s-a iscat la ospățul de nuntă al lui Filip cu o nouă soție, Cleopatra Euridice, o nobilă macedoneană foarte frumoasă, „de care Filip, cu toată vîrsta sa înaintată, se îndrăgostise și o adusese în casă", cum scrie Plutarh. Unchiul miresei, puternicul nobil macedonean Attalos, consilier de seamă al regelui, înfierbîntat de băutură, îndemnă pe comeseni să se roage zeilor ca din căsătoria lui Filip cu Cleopatra Euridice să se nască un fiu legitim, demn de domnie. Alexandru, care se afla de față, se înfurie și trînti o cupă în capul insolentului, zicînd : „Dar ce, eu sînt bastard, smintitule ? !" (Plutarh). Amețit de aburii vinului, Filip voi să se năpustească cu pumnalul asupra fiului său, dar se împletici și căzu.

După această întîmplare, urmă ruptura. Alexandru, împreună cu mama sa umilită, se autoexilă în Epir, la curtea lui Alexandru Epirotul. Se spune că Olympia ar fi încercat să-l determine pe acesta din urmă să întreprindă o campanie împotriva lui Filip. Dar Epirotul își dădu seama de slăbiciunea armatei sale față de cea macedoneană și nu se aventură în războiul de răzbunare dorit de Olympia. Om cu multă chibzuință, Alexandru Epirotul se strădui să-l împace pe Filip cu Olympia. Regele macedonean se lăsă convins și rechemă pe cei doi fugari. Olympia refuză să se întoarcă, fiul ei reveni însă la tatăl său.

Olympia nu renunță să semene discordie, utilizîndu-și protejații ei de la Pella. Manevrele ei culminară cu asasinarea regelui, care căzu sub pumnalul nobilului macedonean Pausanias, o crimă care îl revoltă profund pe Alexandru. Olympia pregătise și caii pentru fuga ucigașului, dar acesta fu prins și osîndit la moarte ! Regina nu s-a sfiit, ulterior, să se ocupe de funerariile asasinului...

După dispariția lui Filip, Olympia sosi ca o furtună din Epir la Pella, setoasă de răzbunări și vărsări de sînge. Primele ei victime fură Cleopatra Euridice și fiica acesteia, Europa, născută cu cîteva luni înainte de asasinarea lui Filip. „Cleopatra * — povestește istoricul roman Justinus — își văzu fiica sugrumată în brațele ei, ea însăși fiind apoi silită să se spînzure [...]. În sfîrșit, regina [Olympia] consacră lui Apollo pumnalul cu care fusese lovit Filip ; părea că dorește să arate tuturor, prin asemenea acte, că asasinarea soțului fusese uneltită de ea".

Alexandru luă imediat frînele guvernării și nimeni nu mai îndrăzni să-i conteste dreptul de succesiune la tron. Armata îl recunoscu prin glasurile celor mai de seamă generali ai ei, Parmenion și Antipatros. Eventualii pretendenți la tron — frați vitregi, veri, unchi și alte rude apropiate — fură masacrați fără milă.

Prima victimă a fost Attalos.

Cumplit preț pentru cele nouă luni de zile ...

Campania din Orient se deschise în primăvara anului 334 î.e.n., după ce Alexandru, prin expediții fulger, aduse la ascultare Grecia și multe neamuri din peninsula Balcanică.

Plecînd pentru un război îndelungat, el hotărî să lase ca locțiitor și regent în Macedonia pe bătrînul general Antipatros, un excelent comandant și un om de stat cu experiență. Numirea o supără pe Olympia, care se socotea îndreptățită să ocupe ea acest important post.

În timp ce Alexandru obținea victorii după victorii în Asia, conflictul dintre Olympia și Antipatros continuă să se agraveze. În drumul său pînă la Indus, cuceritorul fu continuu hărțuit de scrisorile Olympiei și ale lui Antipatros, care se învinuiau reciproc. Regentul era acuzat că urzea răsturnarea puterii lui Alexandru în Europa, că abuza de puterile ce i s-au încredințat, că nu arăta nici un fel de respect față de regina-mamă. La rîndul său, Antipatros îi comunica lui Alexandru toate încercările puse la cale de ambițioasa mamă, care urmărea să împartă guvernarea cu el.

---

* E vorba de noua soție a lui Filip II și nu de fiica acestuia și a Olympiei.

Astfel de dansuri dionisiace practica și Olympia

Pentru a-l feri pe Antipatros de vreo mînă criminală, Alexandru îl autorizează să-și organizeze o gardă personală. Prin cuvinte pline de respect, îi arătă totodată mamei sale că nu are dreptul să se amestece în exercitarea mandatului încredințat acestuia.

„Drept este — scrie istoricul grec Arrianus — că Alexandru primea necontenit scrisori de la ei doi. Antipatros se plîngea de atitudinea arogantă a Olympiei, de temperamentul ei arțăgos, oricînd gata să țeasă o intrigă, foarte nepotrivit pentru o femeie care era mama lui Alexandru. Odată, ascultînd ultimele vești privitoare la ea, Alexandru exclamase chiar: «Cumplit preț trebuie să mai plătesc pentru cele nouă luni de zile!» Pe de altă parte, Olympia îi scria că poziția lui în societate și onorurile făcuseră din Antipatros un înfumurat, care uita cui datorează această situație și care găsea că i se cade primul loc, atît în Macedonia, cît și în Elada. În ce-l privește pe Alexandru, el înclina să dea mai multă crezare învinuirilor îndreptate împotriva lui Antipatros, învinuiri al căror conținut constituiau, de altfel, un mai mare pericol pentru tronul său".

Plutarh, la rîndul său, ne-a transmis și el destule detalii referitoare la acest conflict. Se spune că, primind o scrisoare de la Antipatros, Alexandru exclamase după citirea ei: „Antipatros uită că o singură lacrimă a mamei mele șterge zece mii de scrisori ale lui".

În conflict cu propria fiică

Provocînd mari învrăjbiri la Pella, certăreața regină fu nevoită să părăsească Macedonia, retrăgîndu-se la fratele ei, în Epir. Acesta îi devenise și ginere, întrucît se căsătorise cu fiica ei și a lui Filip, Cleopatra. Spera ca acolo să fie respectată, ca mamă a unui mare erou și în același timp să-și urzească mai departe intrigile împotriva lui Antipatros, rămas stăpîn nestingherit la Pella.

Regele Alexandru Epirotul plecase în Italia sudică, unde ducea lupte cu lucanii și brutii, populații din interiorul peninsulei. Dar într-o iarnă, armata Epirului fu înfrîntă și regele ucis de către un lucan. Cleopatra, căreia Alexandru Epirotul îi lăsase în lipsa sa frînele țării, deveni regentă, întrucît fiul ei era încă minor. Olympia socoti însă că avea drepturi mai mari asupra Epirului decît fiica ei și începu să se amestece în treburile politice, interne și externe, ale țării. La un moment dat, relațiile deveniră atît de încordate, încît Cleopatra părăsi Epirul și căută protecție la Antipatros, în Macedonia! Alexandru, aflat departe de patrie, nu reuși să împace pe cele două văduve. Olympia rămase să domnească în Epir de una singură și de acolo își ticlui în continuare intrigile.

Cu toate că Arrianus și Plutarh susțin că atitudinea binevoitoare a lui Alexandru față de Antipatros a rămas neschimbată pînă la moartea celui dintîi, există și indicii contrarii, în legătură cu tulburarea relațiilor dintre guvernator și rege, ca rezultat al scrisorilor Olympiei.

Generalului Crateros, care revenea din Orient în Macedonia, Alexandru îi încredință chiar un ordin de destituire a lui Antipatros. Dar marele cuceritor muri departe de Macedonia (323 î.e.n.), mai înainte ca Olympia să se bucure de izbînda ei. În acel an, Roxana, soția lui Alexandru era gravidă, iar generalii lui își împărțiră întinsul său imperiu.

După moartea lui Alexandru

Deoarece se răspîndise zvonul că moartea lui Alexandru s-ar fi datorat otrăvirii sale de către fiii lui Antipatros *, toată furia Olympiei se abătu timp de șase ani asupra acestei familii. Nicanor, fiul cel mare al regentului, fu executat; osemintele celui de-al doilea fiu, Iollaos, fură profanate. Din masacrul hotărît de Olympia scăpă numai Cassandros, un alt fiu. Antipatros rămase însă guvernator al Greciei și Macedoniei, iar Peridiccas regent.

În învălmășeala atîtor evenimente ce urmară după moartea Cuceritorului, Olympia nu putu să-și mențină decît stăpînirea asupra Epirului. Dar și acolo, autoritatea ei începu să se clatine. La Atena trăia încă unchiul său, Arybbas, care dorea să ajungă iar rege al Epirului. Cînd grecii se răsculară împotriva lui Antipatros, Arybbas obținu ajutorul Atenei și încercă să-și alunge nepoata.

Într-o situație atît de desperată, Olympia căută să se pună sub protecția unuia dintre puternicii diadohi ce-și împărțiseră im-

In timp ce Alexandru Macedon cucerea un imperiu, Olympia îl hărțuia cu scrisorile ei înveninate (Alexandru în bătălia de la Issos — anul 333 î.e.n.)

* Vezi articolul *A fost asasinat Alexandru Macedon?* în „Magazin istoric" nr. 10/1971.

periul fiului ei. La această soluție nu se putea ajunge decît printr-o „căsătorie dinastică". Se împăcă repede cu Cleopatra, disponibilă pentru căsătorie după moartea soțului ei Alexandru Epirotul.

Mama încercă mai întîi să-și remărite fiica cu puternicul general Leonnatos, proaspăt întors din Orient. Acest prim proiect eșuă, deoarece ginerele prezumtiv fu ucis de grecii răsculați, în lupta de la Lamia. Olympia își oferi atunci fiica lui Peridiccas, dar într-un moment destul de nepotrivit, căci acesta ducea deja tratative de căsătorie cu Nicaia, fiica lui Antipatros. Fu pus în mare încurcătură, deoarece o uniune cu sora lui Alexandru Macedon îi surîdea mai mult. El căută să facă un joc dublu. Scrise Olympiei să-și trimită fiica la Sardes, pentru căsătorie, dar în același timp deveni ginerele lui Antipatros și cumnatul lui Cassandros. Nu mult după aceea, bunele relații dintre Peridiccas și Antipatros se destrămară, ceea ce oferi prilejul favorabil pentru repudierea Nicaiei.

Regentul trimise imediat, cu cadouri bogate, la Sardes, pe Eumene, fostul secretar al cancelariei lui Alexandru Macedon, ca să-i comunice Cleopatrei apropiatul său divorț și hotărîrea de a o lua pe ea în căsătorie. Însă fiica Olympiei, jignită de comportarea nesinceră a lui Peridiccas, ezită, apoi renunță definitiv. De altfel, după puțin timp, Peridiccas fu asasinat. După moartea acestuia, șefii militari din fosta armată a lui Alexandru se întruniră în Siria. Ca regent în locul lui Peridiccas fu ales Antipatros, deci cel mai înverșunat dușman al Olympiei. El aduse în Macedonia pe Filip Arhidaios, cu soția sa Euridice și pe Roxana, însoțită de micul Alexandru.

Antipatros muri la vîrsta de 80 ani. Dispariția sa constituia o mare bucurie pentru Olympia, dar și o mare nenorocire pentru liniștea Macedoniei. Testamentul lăsat de Antipatros fusese redactat împotriva ambițiilor de domnie ale Olympiei. Bătrînul numise ca succesor-regent pe generalul Polyperchon, iar drept cancelar pe fiul său Cassandros, autoritar, răzbunător și crud.

Încă o răfuială sîngeroasă

Printre generalii lui Alexandru Macedon care-și împărțiseră imperiul, așteptînd majoratul fiului Roxanei, se formară două tabere. Unii doreau menținerea unității imperiului și a dinastiei (Polyperchon, Eumene etc.), dar cei mai mulți (Ptolemeu, Seleucos, Antigon, Lisimah etc.) se gîndeau la împărțirea definitivă a statului și la înlăturarea urmașilor lui Alexandru. Peridiccas și Antipatros luptaseră pentru păstrarea moștenirii lui Alexandru, iar acum regentul Polyperchon avea să continue această luptă. Noul regent nu avea însă calitățile necesare pentru această misiune. Trebuia ca altcineva, cu un prestigiu mai mare, să-l sprijine. Și el se gîndi la mama celui care cucerise lumea, rugînd-o să vină în Macedonia. Pentru Olympia, invitația era extrem de atrăgătoare, dar și periculoasă, deoarece ambițioasa regină urma să intre în viesparul din Macedonia, unde lăsase triste amintiri. Sfătuită de Eumene, om de încredere al ei și atașat intereselor urmașilor lui Alexandru Macedon, ea se hotărî să rămînă în Epir.

Olympia se consideră însă „îndreptățită" să dispună în treburile politice din Europa și Asia. Atunci cînd Eumene și Antigon intrară în conflict, ea „dădu ordin" ca toți generalii să-l susțină pe cel dintîi. Scrise, de asemenea, generalului Nicanor, care comanda în Attica, să lase atenienilor portul Pireu. Deoarece Nicanor tergiversa îndeplinirea ordinului, Olympia se duse ea însăși la Atena și eliberă Pireul, cîștigîndu-și astfel simpatia atenienilor.

Generalii își disputau posesiunile din jurul Mării Egee. Lupta se ducea acum între Polyperchon, aliat cu Eumene, pe de o parte, și Cassandros, aliat cu Antigon, stăpînul Asiei, pe de altă parte. A doua partidă găsise sprijin în Macedonia din partea lui Filip Arhidaios, care devenise între timp rege, fiind însă condus de soția sa Euridice. Polyperchon și Eumene primeau îndemnuri din Epir, unde se găsea Olympia (veniseră acolo și Roxana cu fiul ei și al lui Alexandru cel Mare).

În timp ce Cassandros se găsea prins în luptele din Peloponez cu spartanii, Polyperchon o aduse pe neașteptate în Macedonia pe Olympia. Euridice și Arhidaios îl înștiințară pe Cassandros și încercară să se opună întoarcerii moștenitorilor direcți ai lui Alexandru Macedon în patrie, ceea ce produse indignare printre macedoneni. Ei se alăturară Olympiei, din respect pentru Alexandru Macedon, și-l reconfirmară ca regent pe Polyperchon. După șase ani de domnie, Arhidaios și Euridice aveau și ei mulți dușmani la Pella.

Documentele ne permit să stabilim unele detalii ale episodului.

Se spune că Euridice pornise cu armata ei spre granițele Epirului, ca să bareze drumul Olympiei. Cele două femei se întîlniră călare, față în față, pe cîmpul de luptă de la Euia, localitate situată la sud de lacul Ohrida. Olympia avea un costum de bacantă și înainta în mijlocul unui taraf alcătuit din timbale, pe cînd Euridice îmbrăcase armura de luptă macedoneană. Cuvintele șirete ale Olympiei determinară soldații dușmanei sale să o părăsească. Arhidaios și Euridice fură prinși și întemnițați.

Olympia era mulțumită. Capturase doi mari rivali, iar acum era stăpîna Macedoniei și regentă, în numele nepotului ei, Alexandru. Polyperchon îi cedă întreaga

putere. Dar și de data aceasta, firea ei violentă se dezlănțui pătimaș. Eumene nu mai era în viață ca să-i trimită sfaturi de clemență. Căzuse în lupta cu Antigon.

Nefericiții Arhidaios și Euridice se găseau închiși în celule mizere, unde primeau hrană printr-o ferestruică. Nenorocirea lor înduplecă poporul, care ceru Olympiei să le acorde un tratament mai uman. Aceste proteste grăbiră însă sfîrșitul captivilor. Din ordinul Olympiei, mai mulți mercenari din garda ei îl străpunseră cu lăncile prin ferestruică pe inocentul Arhidaios.

Euridice fu silită să se sinucidă. Olympia îi trimise un pumnal, o sfoară și o cupă cu otravă, ca să-și aleagă moartea. Dar Euridice se spînzură cu cordonul de la rochie, blestemînd-o pe tirană. Cruzimea Olympiei se abătu apoi asupra rudelor, partizanilor și prietenilor lui Cassandros. Sute de oameni căzură loviți de călăii Olympiei. „Femeie răzbunătoare [...], ea a vărsat sîngele nobililor fără milă, ceea ce a făcut ca dragostea supușilor săi se transforme în ură“ — scrie istoricul roman Justinus.

Cassandros nu putuse opri răzbunările Olympiei, fiind ocupat cu războiul din Peloponez. Acolo primi știrile despre atrocitățile ei. Chemat cu desperare de ai săi în Macedonia, plecă imediat spre nord. Mulți partizani ai reginei, înspăimîntați de masacrele ei și de apropiata răzbunare a lui Cassandros o părăsiră.

Răsplata

Mama lui Alexandru, împreună cu Roxana și cu minorul Alexandru, se retraseră între zidurile puternice ale Pydnei. Orașul-cetate fu blocat pe mare și pe uscat de forțele lui Cassandros și un lung asediu începu. La apelul Olympiei, regele Epirului porni cu trupele sale să despresoare Pydna. Dar soldații săi se revoltară și pactizară cu Cassandros. În Macedonia, oștile lui Polyperchon, care se pregăteau să sprijine pe asediați, trecură pînă la urmă și ele de partea lui Cassandros.

Mica garnizoană din Pydna și populația orașului duceau lipsă de alimente. Voința de fier a Olympiei îi sili pe toți să reziste pînă în primăvara anului 316. O încercare de a scăpa pe mare nu reuși. Foametea ajunse așa de cumplită în orașul asediat, încît carnea de om era și ea căutată. Olympia capitulă numai după ce primi asigurări din partea lui Cassandros că va fi lăsată în viață.

Fu totuși arestată. Protestă vehement și pretinse să apară cel puțin în fața unui tribunal special, demn de rangul ei, unde să se poată disculpa. Dar Cassandros nu-i acordă această favoare, temîndu-se de forța ei de convingere față de judecători.

„Cassandros convocă o adunare a poporului, pentru a-l consulta în ceea ce privește soarta reginei captive — scrie Justinus. În secret, el invită familiile victimelor ei să apară în haine de doliu la adunare și să o acuze pe Olympia de cruzime. Atîțați de acest spectacol, macedonenii nu mai ținură seama de măreția rangului ei de odinioară : o condamnară la moarte. Uitară că prin vitejia soțului și fiului său trăiseră fără frică în mijlocul atîtor dușmani puternici. Văzînd pe acești oameni înarmați că înaintează amenințător spre ea, Olympia îi întîmpină sprijinită de două sclave, acoperită de podoabele regale. Impresionați de aspectul reginei și frămîntați de amintirile unui strălucit trecut, legat de atîția regi pe care ea îi reprezenta acum, asasinii se opriră în fața ei. În sfîrșit, călăii, îndemnați de Cassandros, o loviră ; ea nu se dădu înapoi înaintea săbiilor ridicate să o străpungă, nu scoase nici un strigăt care să arate slăbiciune. Primi moartea cu un curaj demn de ilustrul ei neam și în ultima suflare a mamei putu fi recunoscut Alexandru“.

Diodor afirmă că spionii lui Cassandros i-ar fi propus reginei să fugă cu o corabie, astfel pregătită de ei încît să se scufunde în largul mării. Regina refuzase însă această ofertă. Felul cum a murit Olympia este controversat. După Justinus, ar fi fost omorîtă cu sabia, după Diodor ar fi fost sugrumată, iar scriitorul Pausanias vorbește de o ucidere cu pietre. Se pare că versiunea lui Pausanias este cea mai apropiată de adevăr.

Roxana și fiul ei deveniră ostaticii lui Cassandros, ajuns în anul 311 stăpîn al Greciei și Macedoniei. În anul 310 î.e.n., porunci ca ei să fie uciși...

Nu posedăm un portret realist al acestei celebre regine. Bustul ei apare numai pe unele medalioane macedonene, într-o formă idealizată. Se crede că Olympia a fost una dintre cele mai frumoase principese ale timpului ei.

Mama lui Alexandru se profilează pe ecranul istoriei ca o femeie stăpînită de cele mai bizare pasiuni, zguduită de ambiții fără limite, și gata oricînd să înfigă pumnalul sau să ofere cupa de otravă dușmanilor săi. A săvîrșit crime înfiorătoare în tot timpul vieții ei. Simpatia ce i s-a păstrat de-a lungul veacurilor se datorește mai ales faptului că a avut fericirea să fie mama lui Alexandru Macedon.

INSOMNIILE LUI

ALEXANDRU CEL MARE

ARNOLD J. TOYNBEE

Profitind de faptul că cititorii au luat cunoştinţă în articolul precedent de datele esenţiale din furtunoasa viaţă a Olympiei, am considerat că ar fi interesant să dăm cuvîntul, în acelaşi subiect, istoricului britanic Arnold J. Toynbee.

Nu este cazul să revenim asupra calităţilor, meritelor, limitelor şi scăderilor lui Toynbee, una dintre cele mai de seamă personalităţi — pe plan mondial — ale istoriografiei contemporane: am făcut-o în interviul publicat în nr. 3/1971.

Ţinem în schimb să atragem atenţia asupra unui alt aspect — modul în care autorul îşi tratează tema. O dată mai mult — şi în cea mai strălucită manieră — avem dovada că spiritul ştiinţific nu obligă de loc la o aşa-zisă „rigiditate" în expunere, care de cele mai multe ori se traduce prin fraze greoaie şi încîlcite, printr-o terminologie inaccesibilă neiniţiaţilor, printr-un stil sec şi pretenţios.

Toynbee demonstrează — alături de alţi savanţi, precum E. Tarlé sau A. Castelot — că se poate scrie istoria într-o formă de-a dreptul captivantă, fără a se face nici cea mai mică concesie pe seama conţinutului. Fragmentul pe care-l publicăm nu este extras dintr-o broşură de popularizare, ci dintr-o lucrare cu caracter academic, dintr-un voluminos şi erudit studiu consacrat Greciei antice şi editat de Universitatea din Oxford (Some Problems of Greek History, **Londra, 1969).**

Premisa de la care porneşte Toynbee în paginile ce urmează este ca însăşi concludentă pentru felul său de a scrie istoria: ce s-ar fi întîmplat dacă Alexandru cel Mare ar fi trăit mai mult? **Autorul narează deci, alături de unele evenimente autentice, altele** care nu au avut loc niciodată, **dar care ar fi fost posibile, ba chiar foarte probabile, ţinînd seama de împrejurările respective.**

Avem de-a face cu o istorie ipotetică, **al cărei erou este presupus a fi în viaţă la doi ani după moartea sa.**

Titlul şi subtitlurile, ca şi explicaţiile între paranteze drepte, aparţin redacţiei.

S-ar putea crede că treburile administrative și expedițiile militare din anul 321 î.e.n. i-au dat destulă bătaie de cap lui Alexandru cel Mare. Dar el a trebuit să se descurce, pe cît s-a priceput mai bine, în aceste probleme de ordin public, deși era cufundat pînă-n gît în treburi familiare. Vinovate de insomniile lui Alexandru în acel an nu erau Grecia, Tracia sau Cappadocia, ci mama lui, Olympia, și fiica ei — cu alte cuvinte, propria lui soră — Cleopatra.

Acum înțelegea de ce, în subconștientul lui, nu avusese nici un chef să se întoarcă acasă din Egipt, în loc să continue înaintarea spre Gades. Înțelegea de ce tatăl lui [Filip II] se ținea mereu după alte femei, părăsind-o în cele din urmă pe Olympia, pentru a se căsători cu o altă Cleopatră, nepoata lui Attalos. Înțelegea ce avusese de îndurat Antipatros în ultimii treisprezece ani, înțelegea de ce încăruntise și de ce începuse să se gîrbovească.

Unde și cum?

Personalitatea demonică a Olympiei îl fascinase pe fiul ei încă de la primele licăriri ale conștiinței. Ca adolescent, se situase de partea ei și împotriva tatălui. Desigur, afirma sus și tare că infidelitățile părintelui său erau de neiertat. Acest atașament, bazat pe afecțiune, a fost alimentat și de un neîndoielnic interes politic. Într-adevăr, în 337 î.e.n., Filip a luat-o de nevastă pe nepoata lui Attalos. Abandonarea Olympiei amenința să aducă cu ea dezmoștenirea lui Alexandru.

Amenințarea — care o privea pe mamă, dar și pe fiu — a fost înlăturată de lovitura de pumnal a lui Pausanias. Strînsa legătură dintre mamă și fiu a supraviețuit apoi vertiginoasei ascensiuni a destinelor lor. A supraviețuit chiar și despărțirii care s-a produs, cum se știe, în urma plecării lui Alexandru de la Pella spre Hellespont, în 334 î.e.n.

După aceea, Alexandru a fost fără încetare bombardat de lungile scrisori ale Olympiei, pline de jeluiri și ocări. Ținta lor era, firește, Antipatros. Dar chiar și cea mai exasperantă corespondență devine suportabilă atunci cînd primirea unei scrisori și răspunsul la ea durează nu mai puțin de șase luni.

Acum însă, în anul 321 î.e.n., Alexandru trebuia să dea din nou ochi cu mama lui. La vestea că el se îndrepta spre Macedonia, venind din Egipt, Olympia s-a întors în cea mai mare grabă din Epir, izbutind să ajungă la Pella cu cîteva zile înaintea fiului ei.

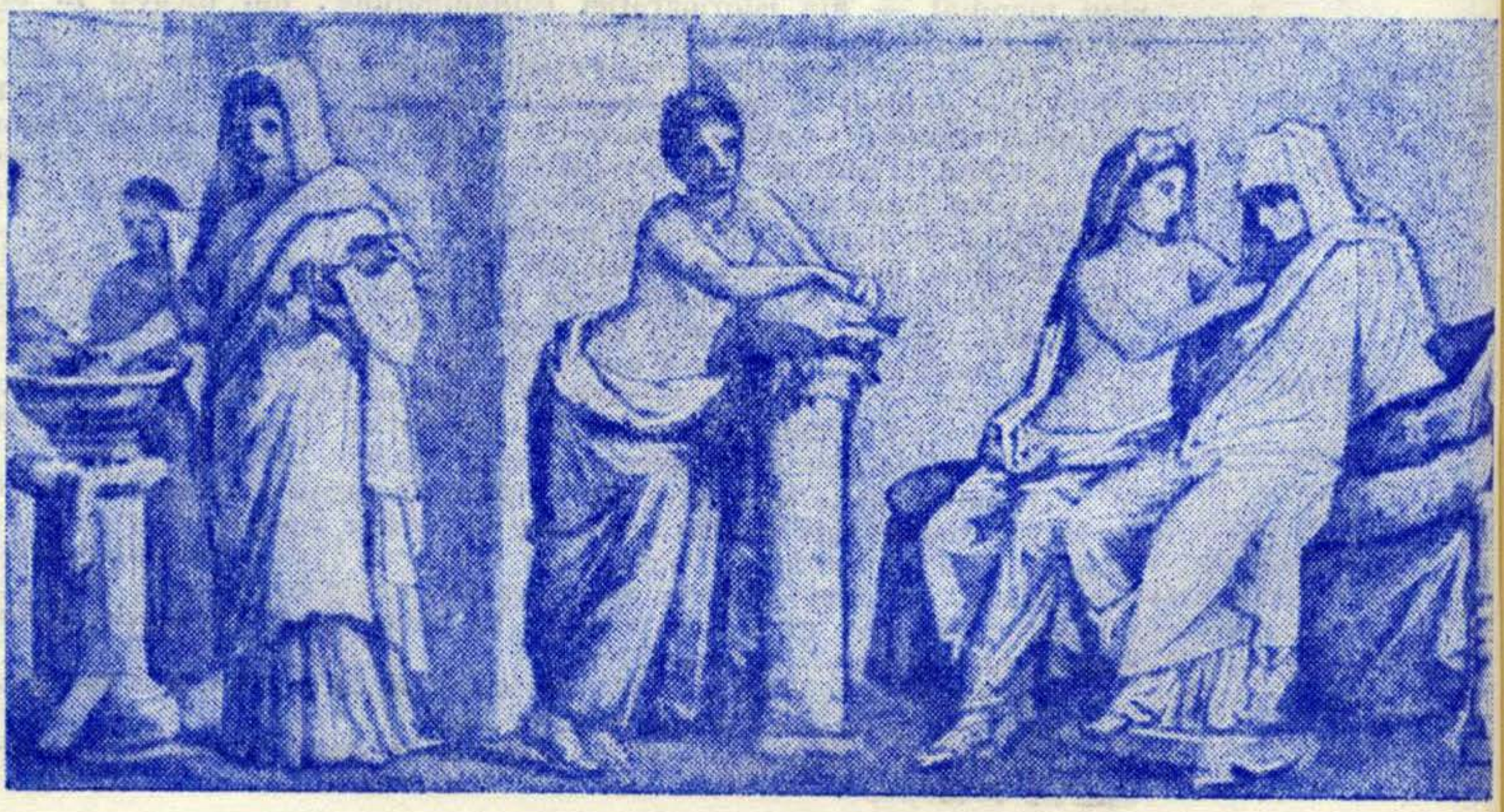

Nunta Aldobrandină. Roxana e pregătită pentru căsătoria cu Alexandru cel Mare, fiul Olympiei și al lui Filip II

În această situație, Antipatros i-a dat lui Alexandru un ultimatum : dacă i se îngăduie Olympiei să rămînă în Europa, el, Antipatros, își dă demisia. Alexandru a înțeles că generalul nu se juca cu vorbele și o asemenea perspectivă i-a dat fiori. Alexandru știa prea bine că, atunci cînd el se afla departe, Antipatros era singurul om în stare să-i apere fortăreața în Grecia europeană. Știa că dacă Antipatros demisiona, el, Alexandru, n-avea altceva de făcut decît să rămînă în permanență la Pella. În acest caz, trebuia să încredințeze comandanților săi misiunea de a cuceri regiunile încă necucerite ale lumii. Cu acest gînd, Alexandru nu se putea împăca nici în ruptul capului. Îi era mult mai la îndemînă s-o exileze pe Olympia într-un loc îndepărtat, de unde corespondența ei să dureze, ca și mai înainte, trei luni pînă să-i parvină lui și alte trei luni pînă să primească răspuns Olympia.

Dar unde și cum s-o exileze ?

Socotra — o soluție salvatoare

Dis-de-dimineață, după o noapte fără somn, Alexandru a găsit răspuns la amîndouă aceste întrebări. Era o soluție atît de strălucită pentru problema Olympiei, încît Cuceritorul avea toate motivele să presupună că îi fusese sugerată de chiar tatăl său, Zeus Ammon. La urma urmelor, zeul avea oarecare răspundere pentru încurcătura în care ajunsese acum Alexandru, dacă era adevărat — așa cum pretindea stăpînul fulgerelor — că macedoneanul era de fapt fiul său și nu al lui Filip.

Dar cum s-o trimită la plimbare pe Olympia, departe de Europa ? Evident, prin recomandarea medicilor ! Și unde s-o expedieze ? Răspunsul la cea de-a doua întrebare decurgea din răspunsul la cea dintîi. Medicii trebuiau să-i recomande o regiune cu climat blînd, unde să fie ferită de rigorile iernii din Epir sau Macedonia. Și Alexandru și-a amintit deodată că avea de fapt un loc ca acesta în buzunar.

Într-adevăr, într-o călătorie a sa, se oprise pe insula Socotra și o anexase. Era un veritabil paradis terestru și se afla la dispoziția lui. Căci, din nebăgare de seamă, uitase să o treacă în actul de donație către fenicieni.

Acum că descoperise leacul, Alexandru a acționat fără nici o întîrziere. Îndatoritorii săi medici și-au formulat concluziile în dimineața următoare și, încă înainte de căderea nopții, Olympia era în drum spre Socotra. Suita ei consta dintr-o mică gardă personală de veterani septuagenari, care jinduiau să se întoarcă în țările calde, după ce petrecuseră ultimele două ierni acasă.

Oricît de furtunos s-ar fi dezlănțuit regina, era greu de crezut că la Socotra o sută de moșnegi ar fi putut întoarce lumea pe dos în favoarea Olympiei. Așa că regina a fost deportată la Socotra, fiind sechestrată acolo pentru tot restul lungii și tumultuoasei ei vieți. Clima tropicală nu a izbutit s-o facă apatică, dar ea nu a mai putut spera să fie regentă nici în Macedonia și nici în Epir. Aceasta o indigna la culme, dar nu avea încotro.

Un soț pentru Cleopatra

Alexandru mai avea de rezolvat o altă chestiune de familie, mai puțin dezagreabilă: soarta surorii lui — Cleopatra.

Biata fată nu era un diavol, ca mama ei, dar o urmărea ghinionul. Mai întîi își pierduse bărbatul, pe Alexandru Epirotul, fratele Olympiei (care era în același timp unchiul Cleopatrei și al Cuceritorului), ucis în Italia în anul 331 î.e.n. Abia avusese timp tînăra lui soție să preia regența.

Desen satiric cu subiect mitologic, pe un vas din vremea lui Alexandru cel Mare (Biblioteca Vaticanului)

și mama ei, sosită în grabă mare de la Pella, îi și smulsese puterea din mîini.

Cleopatra nu se remăritase, ceea ce era nedrept pentru ea și îl discredita pe Alexandru. Cuceritorul avea datoria să-i găsească neapărat Cleopatrei un nou bărbat.

Dar pe cine?

Alesul trebuia să reprezinte o partidă convenabilă pentru sora lui Alexandru și, în același timp să fie pe deplin loial față de Alexandru și de fiul acestuia. Alexandru și Cleopatra erau singurii copii legitimi ai lui Filip II. Oricine ar fi fost el, noul soț căpăta deci dreptul să pretindă succesiunea dacă Alexandru III [Alexandru cel Mare] ar fi murit în timp ce Alexandru IV [fiul său] ar fi fost încă minor. În 321 î.e.n., micul Alexandru nu avea decît doi ani. Găsirea unui soț potrivit pentru Cleopatra era deci, în felul ei, o chestiune tot atît de spinoasă ca și găsirea celui mai indicat loc pentru Olympia.

Prima alegere a lui Alexandru a căzut asupra lui Crateros. Era de familie bună, fidel și inteligent. Dar Crateros era deja căsătorit — și încă la insistențele Cuceritorului — cu Amastris, nepoata lui Darius III și, cel puțin deocamdată, nu își repudiase soția.

Căsniciile mixte perso-macedonene slujeau de minune politicii de unificare a lui Alexandru. Nu-și putea deci permite să desfacă un astfel de mariaj politic internațional, spre a-l înlocui cu o căsătorie între o macedoneană și un macedonean. În plus, repudierea Amastriei ar fi fost un afront nemaipomenit pentru ahemenizi și Cuceritorul manifesta o grijă plină de cavalerism în menajarea susceptibilității supraviețuitorilor din fosta casă imperială [persană].

În consecință, Alexandru a căsătorit-o pe Cleopatra cu generalul său Leonnatos. Acest nou cumnat avea toate calitățile camaradului său Crateros, fiind chiar de obîrșie mai nobilă, ca descendent al principilor de Lyncestis [un canton al platourilor înalte, căruia Filip II îi răpise autonomia].

Cum Antipatros îmbătrînea văzînd cu ochii, Alexandru l-a păstrat pe Leonnatos în rezervă. Și cînd Antipatros muri, Cuceritorul îl numi pe Leonnatos viceregent al Macedoniei și al Greciei de Sud...

„PE FĂGAȘUL TRADIȚIILOR FRĂȚEȘTI“

Interviu cu profesorul universitar dr. docent L. BÁNYAI, vicepreședinte al Academiei de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România

Rezolvarea în spiritul comunismului științific a problemei naționale, crearea condițiilor pentru afirmarea socială, politică și culturală, a tuturor cetățenilor, fără deosebire de naționalitate, și asigurarea — pe aceste baze — a deplinei egalități în drepturi a tuturor cetățenilor constituie una din înfăptuirile fundamentale ale orînduirii noastre socialiste.

Meritul istoric în rezolvarea problemei naționale în țara noastră aparține Partidului Comunist Român. Aplicînd principiile marxist-leniniste la condițiile concrete social-politice din țara noastră și ținînd seama atît de propria experiență, ca și de experiența internațională, P.C.R. a elaborat și aplicat, în anii socialismului, o politică națională științifică, novatoare.

Fără îndoială, rezolvarea problemei naționale în România se întemeiază pe premise istorice. Împrejurările au făcut, după cum se știe, ca alături de poporul român, pe teritoriul patriei noastre să se statornicească, în diferite epoci și populații de alte naționalități. Trăind și muncind laolaltă timp de multe secole, în cadrul aceleiași colectivități sociale, oamenii muncii români și de alte naționalități au fondat și consolidat relații de frăție în muncă, de solidaritate în cadrul mișcărilor sociale pentru progres, a luptelor împotriva asupritorilor comuni, a cotropitorilor țării, pentru neatîrnarea meleagurilor pe care și-au durat împreună căminul și viața.

— Cartea pe care ați pus-o recent, la îndemîna publicului cititor vine în întîmpinarea înțelegerii și cunoașterii unuia dintre aspectele importante ale vieții noastre sociale: frăția în muncă și în lupta pentru progres social dintre oamenii muncii români și de alte naționalități din țara noastră. V-am ruga să evocați, în cele ce urmează, firul conducător din cronica luptelor comune împotriva asupritorilor comuni, momentele mai semnificative care își găsesc în cartea dv. un larg spațiu de prezentare, o amplă reflectare.

— Cartea mea este de fapt o sinteză, rezultatul unor lecturi, cercetări și al unei gîndiri politice și istorice de aproape patru decenii. Ea este — din punctul meu de vedere — un început și totodată un îndemn pentru amplificarea și aprofundarea cercetărilor în acest domeniu.

Ca om de acțiune m-au pasionat totdeauna învățămintele istoriei pentru prezent și viitor. Din aceste învățăminte reiese clar că raporturile frățești ale poporului român și ale naționalităților conlocuitoare s-au făurit în decursul veacurilor, au generat fecunde influențe reciproce, bogate tradiții comune în crearea bunurilor materiale și spirituale ale societății, în lupta solidară dusă pentru libertatea socială și națională.

Desigur, datorită vicisitudinilor vremurilor trecute, a politicii sistematice de învrăjbire dusă de clasele exploatatoare și de puterile cotropitoare, n-au lipsit în istoria poporului român și a naționalităților conlocuitoare nici disensiunile și dezbinările. Dar ceea ce predomină în viața maselor

populare sînt secolele de convieţuire paşnică, de conlucrare rodnică. Iată cîteva dintre titlurile capitolelor din prima parte a cărţii, revelatoare în acest sens: **Mesajul Bobîlnei, Alianţe antiotomane, Lupta comună antihabsburgică.**

Înfăţişarea unor asemenea momente, reliefarea năzuinţelor progresiste comune este o sarcină de cinste a istoriografiei noastre marxiste care nu se împacă cu apologia regimurilor bazate pe exploatare şi asuprire, cu deformarea faptelor, cu închistarea şi prejudecăţile.

— În cartea dv. se apreciază, pe bună dreptate, că din momentul în care — în mai 1921 — în viaţa politică a ţării noastre şi-a făcut intrarea vlăstarul cel mai viguros al epocii contemporane a României, PARTIDUL COMUNIST, graţie politicii sale, s-au făcut paşi însemnaţi înainte pe calea dezvoltării luptelor comune ale oamenilor muncii, indiferent de naţionalitate. O expresie grăitoare a constituit-o punerea bazelor Uniunii oamenilor muncii maghiari din România (MADOSZ), în 1934. V-am ruga să vă referiţi în continuare la semnificaţia politică a înfiinţării şi activităţii acestei organizaţii democratice.

— Într-adevăr, partea cea mai amplă a cărţii se intitulează: **Sub flamura Partidului Comunist Român.** Ea cuprinde momentele culminante ale luptelor comune duse de oamenii muncii români, maghiari, germani şi de alte naţionalităţi, în frunte cu comuniştii, împotriva regimului capitalist de exploatare şi asuprire, împotriva fascismului de orice fel. În această parte se găseşte şi istoricul, pînă acum, — cred — cel mai complet, al MADOSZ-ului (Uniunea oamenilor muncii maghiari din România), organizaţie revoluţionară, democratică din ţara noastră, condusă de Partidul Comunist Român. Această organizaţie de masă a fost un aliat de nădejde al forţelor progresiste, antifasciste române în anii 1934-1944.

Această perioadă zbuciumată a însemnat întărirea unităţii politice a muncitorilor, a ţăranilor şi intelectualilor progresişti, fără deosebire de naţionalitate din ţara noastră, valorificarea potenţialului revoluţionar al naţionalităţilor asuprite, cimentarea frăţiei lor cu poporul român.

— Am reţinut din lucrare consideraţiile dumneavoastră de substanţă, argumentele care atestă rezolvarea, în perioada revoluţiei populare şi a construcţiei socialiste, a problemei naţionale în ţara noastră.

— Ultima parte a cărţii, intitulată **Liberi şi egali în drepturi,** se ocupă tocmai de împlinirea unui deziderat major: egalitatea în drepturi în procesul de transformare democratică şi socialistă a ţării, după eliberarea de sub jugul fascist. Am subliniat, în acest sens, înfăptuirea egalităţii în drepturi în toate domeniile politice, economice, sociale şi culturale.

Egalitatea condiţiilor de viaţă, traduse în activitatea de toate zilele a organelor de partid şi de stat, în instituţii specifice şi organe reprezentative, educarea tuturor cetăţenilor în spiritul respectului reciproc al valorilor spirituale, conştiinţa faptului că de progresul ţării este legat indisolubil destinul atît al poporului român, cît şi al naţionalităţilor conlocuitoare, constituie fundamentul pe care se consolidează prietenia lor frăţească.

Desigur, viaţa, ca în toate domeniile societăţii, ridică mereu noi probleme şi pe acest teren; rezolvarea lor este asigurată de politica naţională marxist-leninistă a P.C.R. Cerinţele actuale de punere în valoare a tuturor energiilor creatoare, de adîncire a democraţiei noastre socialiste, pentru propăşirea patriei, au pus în evidenţă necesitatea unor măsuri în direcţia perfecţionării metodelor de examinare şi soluţionare a problemelor curente ale naţionalităţilor conlocuitoare, de sprijinire mai eficace a activităţii în limba lor maternă, de valorificare a moştenirii lor spirituale, în concordanţă cu interesele generale ale societăţii noastre socialiste.

În această privinţă o mare importanţă o au documentele Plenarei C.C. al P.C.R. din 3-5 noiembrie 1971, măsurile adoptate de ea în vederea îmbunătăţirii muncii ideologice şi politice, a educării consecvente a maselor în spiritul patriotismului socialist şi internaţionalismului proletar, a evidenţierii ţelurilor, intereselor comune ale tuturor cetăţenilor, fără deosebire de naţionalitate, în opera de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate în patria noastră comună

Interviu consemnat
de dr. Gh. I. IONIŢA

■ Crucişătorul la pensie

Clişeul de mai jos înfăţişează cel mai mare crucişător construit vreodată pentru marina militară britanică. Lansat la apă în 1938, BELFAST are un deplasament de 11 550 tone. Fotoreporterul l-a surprins în clipa cînd trece pe sub Podul Turnului Londrei, în drum spre locul unde va ancora definitiv pe Tamisa, ca... exponat al muzeului naval.

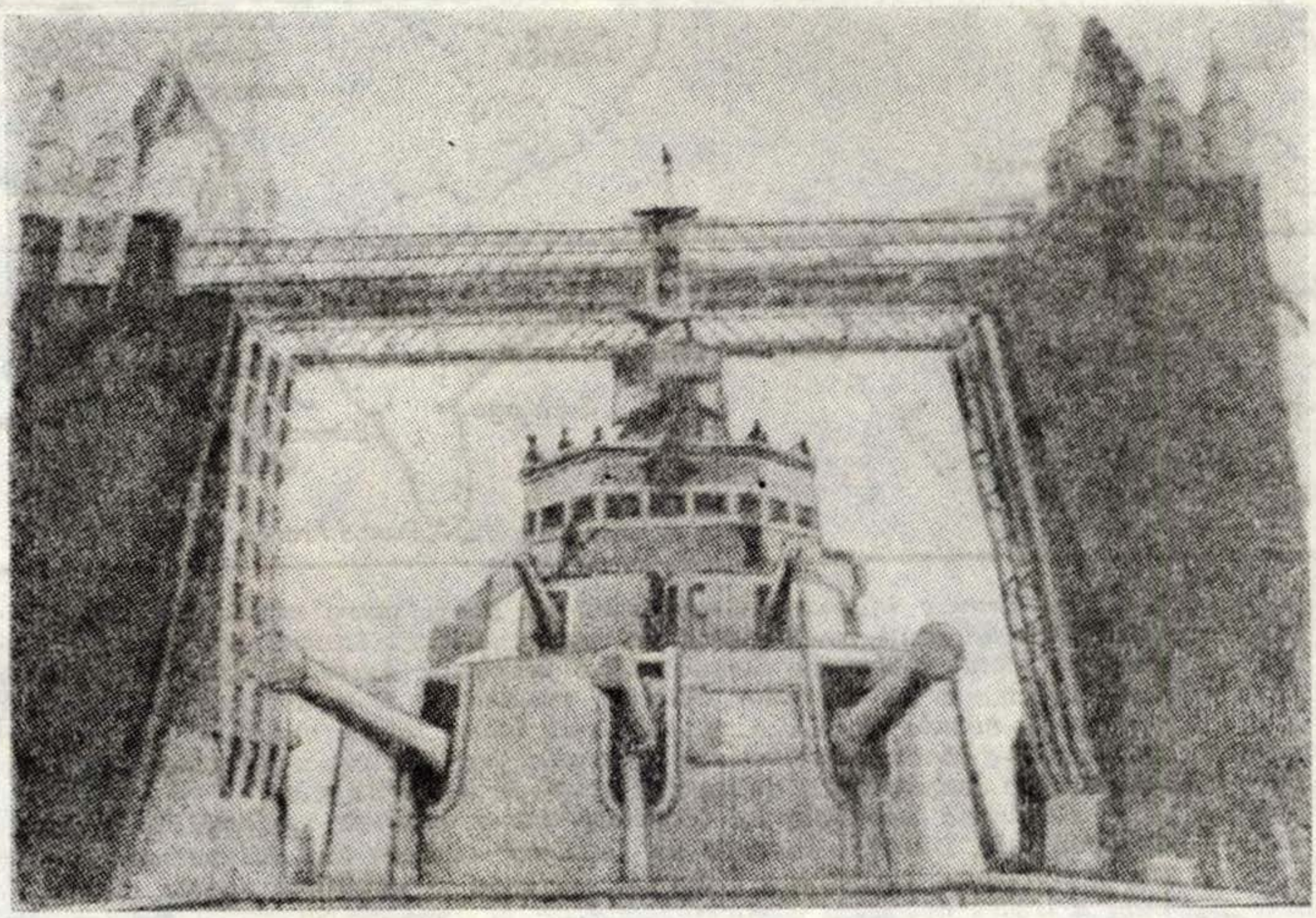

■ Cu 144 ani în urmă

In editura franceză „Les Yeux Ouverts" a apărut de curînd, într-un facsimil care reproduce fidel originalul, un ghid al Parisului datînd din 1828. Răsfoirea lui permite o reconstituire a vieţii din capitala Franţei în urmă cu aproape un veac şi jumătate.

Stră-străbunicii turiştilor de azi puteau, de exemplu, să se distreze urmărind lîngă Boulevard du Temple luptele de lupi, urşi, mistreţi, tauri, măgari şi maimuţe. Printre obiectivele cel mai călduros recomandate de autorul ghidului (un oarecare Audin), se număra şi... morga, „unde se pot vedea cadavrele celor înecaţi şi ale altor morţi cu identitate necunoscută". In schimb, vizitarea catedralei Notre-Dame nu i se părea de loc obligatorie lui Audin.

Pentru a-şi petrece timpul liber, provincialii şi străinii sosiţi la Paris aveau de ales între numeroase teatre, săli de operă, spectacole de marionete etc. Carnavalurile erau destul de frecvente şi, cu prilejul lor, se dansa pe străzi pînă în zori.

Dar ghidul lasă să se întrevadă că imensei majorităţi a parizienilor, traiul cotidian nu-i rezerva decît foarte puţine bucurii în ultimii ani de domnie a Bourbonilor. Este interesant de semnalat că, de teama cenzurii, la capitolul de istorie a Parisului, autorul face o descriere foarte scurtă şi foarte bizară a Revoluţiei Franceze : „In 1789 Capitala a fost împărţită în 60 districte şi Bastilia a fost dărîmată".

Istoricul navigator

In 1519, Magellan părăsea micul port San Lucar, lingă Sevilla, cu o flotilă alcătuită din cinci corăbii şi un echipaj de 270 oameni. Trei ani mai tirziu, secundul său Juan Sebastian Elcano, se înapoia în Spania la bordul singurului vas rămas intact, împreună cu cei 18 supravieţuitori ai expediţiei (Magellan îşi pierduse viaţa în arhipelagul Filipinelor): se încheia astfel cea dintîi călătorie efectuată de om în jurul globului.

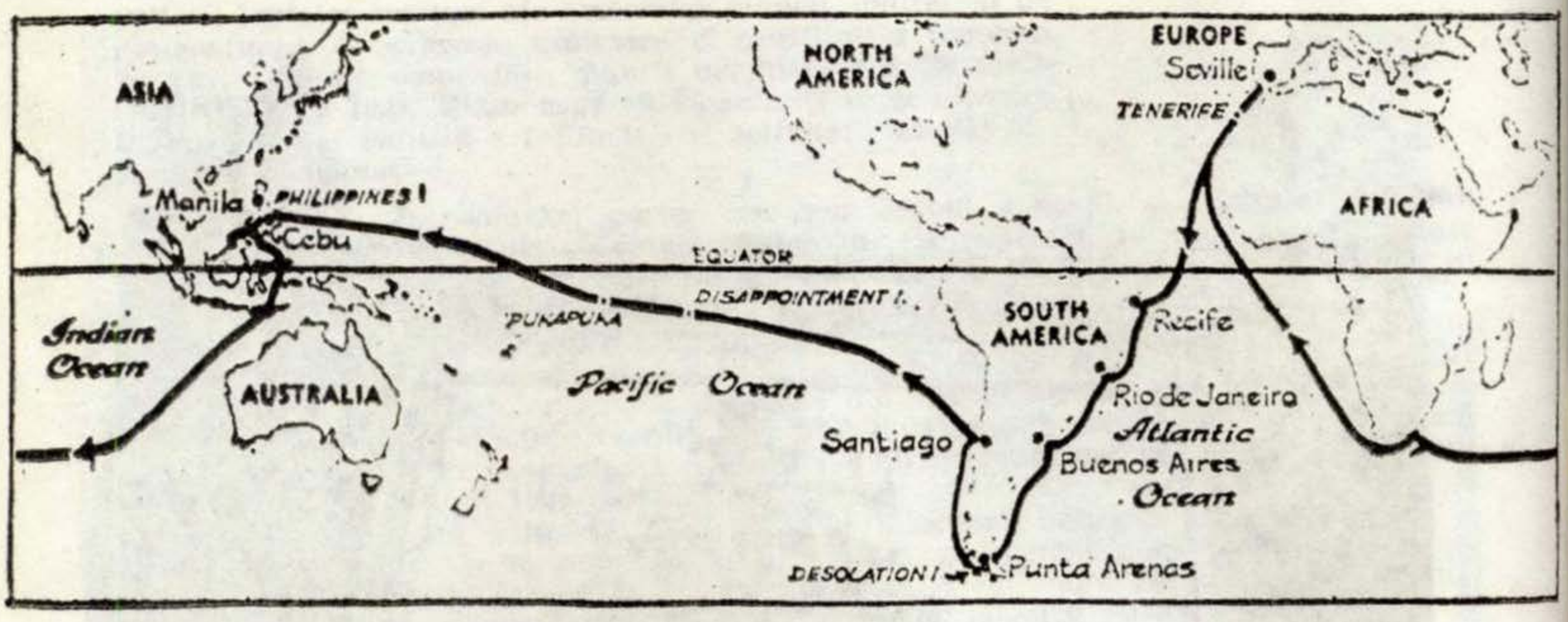

Pe urmele îndrăzneţilor spanioli de acum patru secole şi jumătate a pornit nu de mult unul dintre cei mai cunoscuţi istorici navali de astăzi, contraamiralul american Samuel Eliot Morison. Autor al unei biografii în două volume a lui Cristofor Columb, precum şi al monumentalei „Istorii a operaţiilor navale ale S.U.A. în cel de-al doilea război mondial" (15 volume), Morison şi-a făcut un obicei din a cerceta personal regiunile geografice unde au avut loc evenimentele de care se ocupă în lucrările sale.

Reeditînd expediţia lui Magellan într-o versiune modernă cu o durată de două luni, istoricul va avea un „echipaj" compus din trei persoane: soţia sa, exploratorul columbian Mauricio Obregon şi aviatorul James Fields. Pe lungile trasee deasupra Oceanelor Pacific şi Indian, cei patru călători vor folosi avionul. Dar pentru cercetarea punctelor-cheie ale itinerarului, ei vor recurge la acelaşi mijloc de transport ca şi Magellan — o corabie cu pînze, la cîrma căreia se va afla contraamiralul.

Un amănunt demn de subliniat: S. E. Morison e în vîrstă de 84 ani.

In clişeu: *ruta lui Magellan pe care o va parcurge istoricul S. E. Morison (reproducere după „International Herald Tribune").*

PLANŞELE NOASTRE

① Un voievod al cărui nume simbolizează o epocă şi o glorioasă acţiune. Tablou de C. Lecca **(Dragoş Vodă şi-a lui ceată...** p. 2).

② Serbare dionisiacă, una din acele petreceri la care vestita mamă a lui Alexandru Macedon lua parte — cum ne spune Plutarh — cu mai multă patimă decît celelalte femei. **(Olympia : regină despotică, soţie asasină, mamă neînduplecată,** p. 18).

③ Prima jumătate a veacului XVI. Imperiul otoman ameninţă Europa. În acest context, domnul Moldovei, Petru Rareş (a cărui înscăunare a inspirat pictorului D. Stoica tabloul din planşa 3) scrie lui Carol V. Ce conţine mesajul secret adresat monarhului din Viena? (În numărul nostru viitor: **Europa faţă în faţă cu Soliman Magnificul)**

④ La Lisa, în 1866, flota italiană este înfrîntă de cea austriacă; dar în acelaşi an, Austria este silită să cedeze Italiei, Veneţia. Cavour, care luptase pentru unificarea Italiei, murise cu cinci ani înainte **(Cavour sau Revoluţia fără revoluţie,** p. 58).

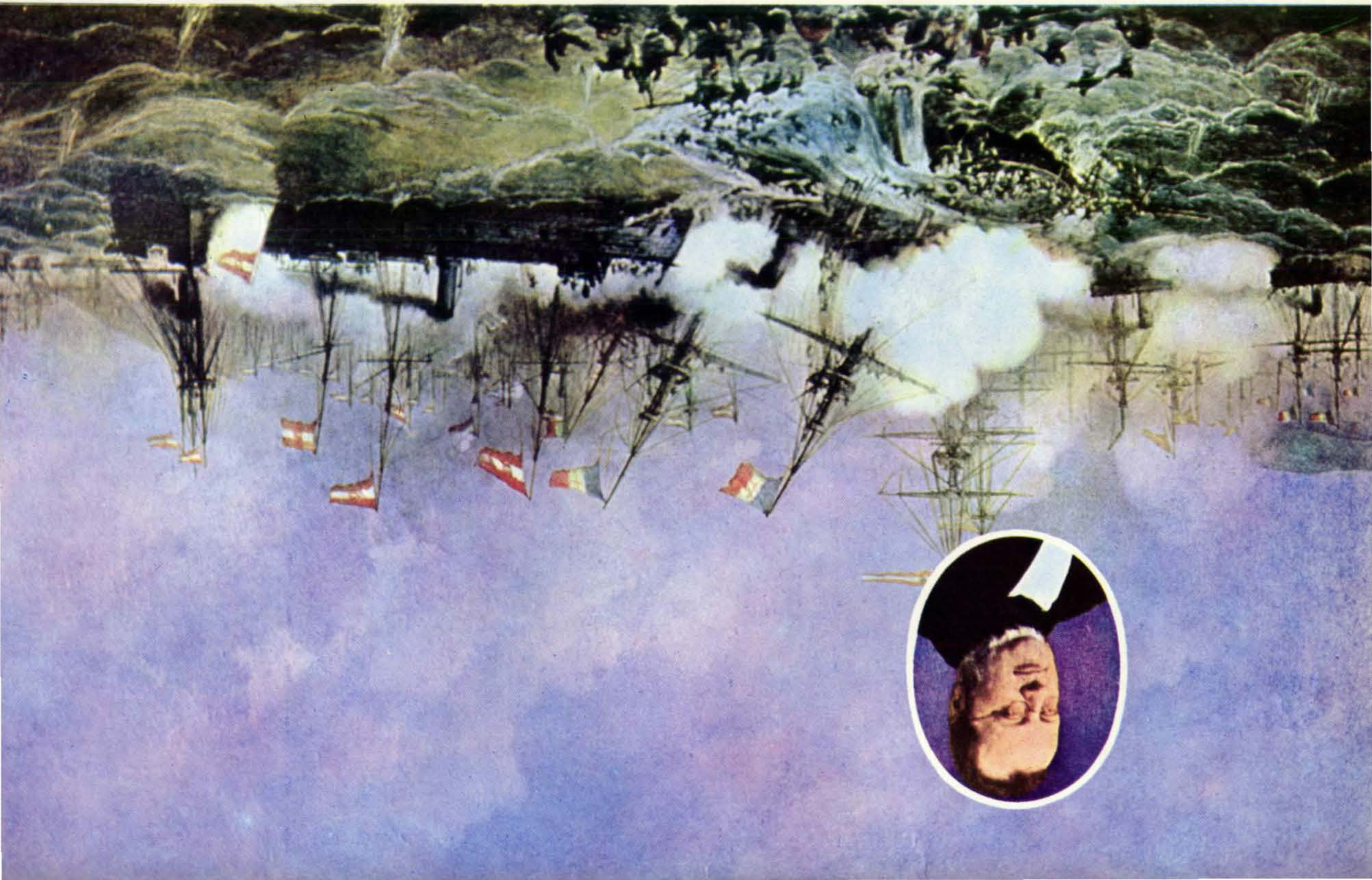

Zîmbete din cronică

Fidelitate răsplătită

După bătălia de la Actium, Octavianus trecu în revistă prizonierii pe care voia să-i execute. Printre ei se afla un dușman îndîrjit al său, anume Mitellus. Fiul acestuia, care luptase sub comanda unui general al lui Octavianus, M. Vipsanius Agrippa, i se adresă astfel :

— Tatăl meu a fost inamicul tău și își merită moartea. Eu te-am servit însă cu credință și merit o răsplată: Dă-mi voie, ca recompensă, să mor în locul tatălui meu !

Octavianus îl iertă pe Mitellus și nu primi jertfa fiului său.

O soluție ingenioasă

Georges Clemenceau ședea la un banchet între două femei, cea din stînga urîtă, cea din dreapta frumoasă. Pentru a-l pune în încurcătură, vecina din stînga îl întrebă pe care dintre ele ar salva-o dacă amîndouă ar fi în pericol să se înece.

— Vai, doamnă ! Răspunse omul de stat. Dar sînt convins că Dv. înotați admirabil.

Slabă consolare !

Henric VIII, regele Angliei, hotărî să-l trimită pe un episcop la Francisc I, regele Franței, într-o vreme cînd relațiile dintre cei doi monarhi erau foarte încordate. Episcopul îi obiectă că misiunea încredințată îi punea viața în primejdie.

— Să nu-ți fie teamă ! Ripostă Henric. Dacă Francisc te va ucide, voi pune să fie decapitați o sută de francezi aflați în puterea mea.

— Vă cred, spuse episcopul. Mi-e teamă însă că nici unul din capetele lor nu se va potrivi pe umerii mei...

Cele trei umbrele compromițătoare

Neville Chamberlain nu se despărțea niciodată de proverbiala sa umbrelă. Într-o zi, o uită totuși acasă. Cînd coborî din trenul cu care venea la Londra de la reședința sa dintr-o suburbană destul de îndepărtată, fu cît pe-aci să ia umbrela altui călător. Nerecunoscîndu-l, acesta îl apostrofă tăios.

Chamberlain își ceru scuze și, pentru a evita repetarea unui asemenea incident, cumpără în ziua aceea... trei umbrele. Pe cînd se întorcea cu trenul spre casă, nimeri din nou în același compartiment cu călătorul de dimineață. Văzînd umbrelele, acesta spuse :

— Văd că azi ți-a mers bine !

Ofertă și contraofertă

Alex. C. Constantinescu, politician liberal (1859-1926), supranumit Porcul pentru cinicul său aforism, era ministru al Agriculturii și Domeniilor în timpul aplicării reformei agrare de după primul război mondial. Un mare latifundiar veni la el, cerîndu-i să-i lase 2 000 hectare și promițîndu-i în schimb două milioane de lei și, bineînțeles, o discreție absolută.

— Știi ce ? propuse ministrul. Dă-mi trei milioane, îți las 3 000 hectare și n-ai decît să trîmbițezi în toată România combinația noastră !

Ar fi aceiași...

Regele Ferdinand I și Constantin Argetoianu priveau, printr-o fereastră a palatului regal, desfășurarea unei manifestații prin care liberalii cereau puterea. Pentru organizarea ei, liberalii aduseseră din provincie „susținători" plătiți.

— Oare o manifestație a partidului dumitale ar strînge tot atîția oameni ? întrebă regele.

— Sigur că da, răspunse Argetoianu. Mai ales că ar fi aceiași...

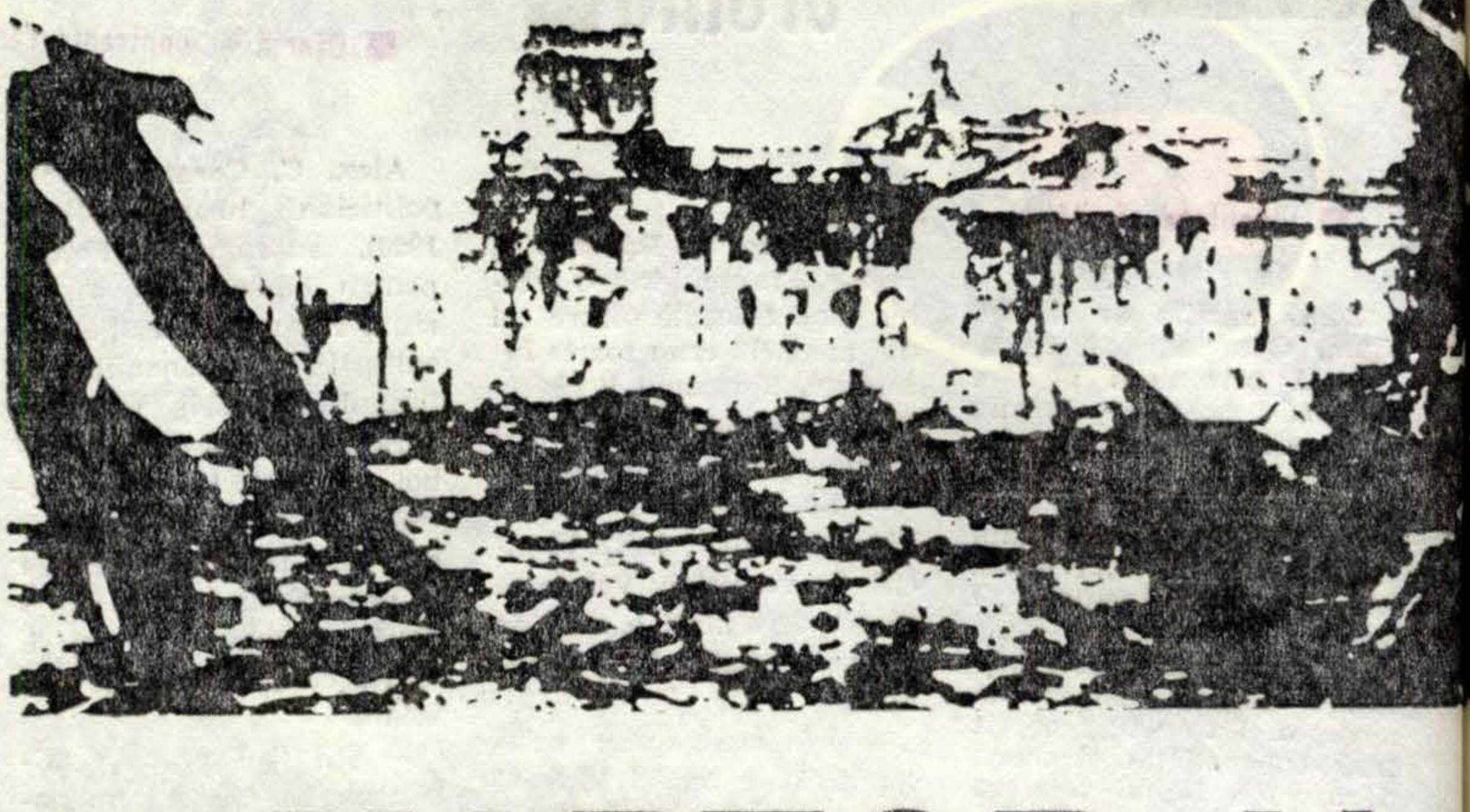

MARTOR AL

Continuăm în acest număr publicarea unor fragmente semnificative din scrisorile şi cuvîntările marelui scriitor german, începută în nr. 12/1971. Este vorba de documente din perioada celui de-al doilea război mondial şi din anii de după război, extrase din volumele de Scrisori **şi cele 12 volume de** Opere Complete **apărute în „Aufbau Verlag" din Berlin (Republica Democrată Germană). Selecţia şi traducerea aparţin lui** I. M. Ştefan. **Explicaţiile din text între paranteze drepte sînt ale redacţiei. Textele apar pentru prima dată în limba română.**

Cezar, Frederic, Napoleon...

Ascultători germani!

[...] Într-un discurs de o perversitate patologică, pe care l-a ţinut recent în pivniţa de la München unde îşi pregătise puciul [din 1922], Hitler vă asigura că cele mai mari autorităţi militare germane sînt sigure de victorie. În primul rînd, este ciudat că se referă la vreo autoritate care îi este superioară. Nu e el oare Cezar, Frederic, Napoleon şi Carol cel Mare? Istoricii de stradă ai naţional-socialismului i-au spus-o doar negru pe alb lui, unui lamentabil escroc al istoriei. Cum de iese aşa din rol, referindu-se la opiniile generalilor săi, care-i înfăptuiesc ideile inspirate? Numai că generalii nu sînt numai cadeţi încărunţiţi şi tehnicieni mărginiţi ai momentului militar; mi s-a povestit că un ofiţer superior german ar fi spus unor francezi la Paris: „Pauvre France maintenant. Pauvre Allemagne — plus tard!" *

Noiembrie, 1940

Din Ascultători germani!
Cincizeci şi cinci de emisiuni radiofonice pentru Germania.

---

* „Sărmană Franţă acum. Sărmană Germanie — mai tîrziu!"

VREMII : Thomas Mann

Suflul istoric al culturii germane

Către Carlo Sforza **

Pacific Palisades,
California, 13.VIII.1941

Am citit cu o vie plăcere cartea Dv. despre Italia și despre italieni **. *Vă mulțumesc sincer că mi-ați trimis-o, mai ales cu o dedicație atît de măgulitoare [...]*

Ce fericit sînteți ! Puteți declara că, pentru țara Dv., fascismul este ceva străin, contra naturii. Ar fi greu să dovedești că național-socialismul joacă același rol în Germania. Paginile Dv. despre Luther sînt profunde și juste [...] Căci Luther, spuneam eu, exact ca și Dv., avea deja trăsături net naziste. Și ce orori nu găsești în Fichte ! Ce amenințări în muzica și mai ales în scrierile lui Wagner ! Ce amestec de lumini și bezne la Schopenhauer și Nietzsche ! [...] Și totuși, poate că ne este îngăduit să credem că Germania lui Dürer, Bach, Kant, Goethe, Germania care a creat „Ifigenia", „Fidelio", „Simfonia a noua", are un suflu istoric ce va merge cu mult mai departe decît nazismul și rasismul.

Împotriva disperării

Stefan Zweig s-a sinucis în 1942, în Brazilia, în urma unei depresiuni nervoase, provocate, după cum se pare, de ororile fasciste și de neîncrederea sa într-un sfîrșit fericit al războiului.

Către Friderike Zweig ***

Pacific Palisades,
California 15.IX.1942

* Carlo Sforza (1873-1952). Om politic italian, fost în mai multe rînduri ministru de Externe. Adversar al fascismului, a părăsit țara în 1926, înapoindu-se în 1943.

** *Italienii, așa cum sînt*, Montreal, 1941.

*** Friderike Zweig. Prima soție a lui Stefan Zweig, scriitoare.

[...] Nu a vrut să trăiască [St. Zweig] în nici o țară care purta războiul. A părăsit, ca cetățean britanic, Anglia și s-a dus în Statele Unite, de acolo a trecut în Brazilia, unde era foarte stimat. Și cînd și această țară a fost antrenată în război, a părăsit însăși viața [...]

Dv. îmi spuneți (ceea ce nu știam), că soția lui suferea de o boală incurabilă și că această împrejurare a contribuit mult la hotărîrea comună de a muri. De ce nu a spus acest lucru, în loc să invoce drept motiv al faptei sale desperarea față de vremea lui și față de viitor? Nu era oare conștient de datoria ce o avea față de sutele de mii de oameni pentru care numele său era mare și pentru care abdicarea lui trebuia să aibă un efect deprimant? A uitat de datoria sa față de cei care aveau aceeași soartă ca și el, dar pentru care pîinea exilului era mult mai amară decît a sa, a omului sărbătorit și lipsit de griji? Și-a privit oare viața ca o afacere exclusiv particulară, spunînd pur și simplu: „Prea mult sufăr. Uitați-vă și voi! Eu mă duc"?*

Avea el dreptul să-i permită dușmanului de moarte să se mîndrească că iarăși unul dintre noi [...] s-a declarat în stare de faliment și s-a omorît? Căci aceasta este interpretarea pe care se putea presupune că o va da inamicul faptei; în asta consta valoarea ei pentru dușman!

Vă rog deci să înțelegeți de ce am tăcut sau aproape că am tăcut [...] Credeți-mă, stimată doamnă, că deplîng sincer moartea omului excepțional al cărui nume îl purtați, tot atît de sincer ca toți cei care au scris în presă exprimîndu-și durerea, ca și admirația față de el.

„Magazin istoric" a publicat în nr. 11/1971 o „miniatură istorică" de Stefan Zweig intitulată *„Minutul lumii" la Waterloo* (n.r.).

Ciuma criminală

[...] Popoarele libere, oricît de mult le repugnă războiul, oricît de puțin erau pregătite pentru el, vor lupta mai departe, an după an, dacă va fi nevoie, punînd în joc totul, pentru a înlătura această ciumă îngîmfată și criminală [fascismul] din lume.

Februarie, 1942

Din Ascultători germani!
Cincizeci și cinci de emisiuni radiofonice pentru Germania

* E vorba de cea de-a doua soție, împreună cu care scriitorul s-a sinucis.

Scrisoare neexpediată

Către Jules Romains **

Crăciunul anului 1942

Dragă Jules Romains,

Mulțumesc mult pentru trimiterea și amabila dedicație a renumitelor „Mystères". Geniul analitic al Franței, farmecul

** Scriitor, membru al Academiei Franceze. Textul este publicat după conceptul scrisorii, care, după cîte se pare, nu a mai fost trimisă destinatarului. Erika Mann menționează, într-o notă la ediția de scrisori, că Romains a ajutat mult pe refugiații antifasciști din Franța.

„Dați-mi cinci ani și nu veți mai recunoaște Germania!" — spunea Adolf Hitler. **Dresda înainte și după un bombardament...**

francez și luciditatea cuvîntului celebrează adevărate festinuri în această carte [...]

Și totuși! Ați vizitat Germania anului 1934, țara lagărelor de tortură, unde noi, scriitorii germani, de mult nu mai puteam călca, pîndiți de primejdii mortale; unde cărțile noastre erau condamnate și arse. Ați permis să fiți folosit acolo; ați contribuit activ la editarea traducerii uneia dintre capodoperele Dv., printr-o scrisoare către nemernicul de Goebbels. Ați avut relații cu Abetz, Ribbentrop și ceilalți; [ați dovedit] zelul Dv. în legătură cu ceea ce s-a numit „înțelegerea germano-franceză", în timp ce de fapt era de mult vorba de o înțelegere cu cei care comiteau crime împotriva Germaniei și Europei, cu regimul nazist. Toate acestea le știam, le priveam ca atare, deoarece nu sînt obișnuit să critic acțiunile unor oameni pe care îi stimez [...] Nu vă supărați din pricina mărturisirii mele! Cred că eram dator să v-o fac [...]

Adolf lichidează?

*Către Agnes E. Meyer**

Pacific Palisades,
California, 17.II.1943

În Rusia se întîmplă lucruri mari și vor continua să se întîmple. „Campania" germană se îndreaptă acolo spre o catastrofă fără leac și s-ar părea că Adolf al nostru ar vrea să lichideze mai mult sau mai puțin afacerea și să mute „apărarea culturii" spre apus sau în Africa. Să sperăm că și acolo îi va merge cît mai rău! O merită [...]

Răspunderea pentru două războaie mondiale

Către Bertolt Brecht

Pacific Palisades,
California, 10.XII.1943

[...] La mijlocul lunii noiembrie, am ținut la Universitatea Columbia din New York o cuvîntare politică. M-au ascultat o mie de oameni [...]

Am arătat partea de vină a democrațiilor capitaliste în fraze despre care nu mă așteptam să fie ascultate cu răbdare și mai puțin să fie primite cu aplauze susținute, cum s-a întîmplat. Am zeflemisit și panica imbecilă a lumii burgheze față de comunism și nu numai la New York, ci și la Washington [...] Am spus că noi, emigranții germani, nu sîntem cei chemați să dăm sfaturi învingătorilor cum să trateze Germania. M-am referit la liberalismul Americii și mi-am exprimat speranța că viitorul comun nu va fi prejudiciat prin măsurile pe care puterile biruitoare le vor lua. Nu Germania și poporul german trebuie nimicite [...], nimicită trebuie să fie conjurația dintre iuncheri, militari și marea industrie, care poartă răspunderea a două războaie mondiale. Toate speranțele sînt într-o revoluție germană autentică și purificatoare, pe care învingătorii nu trebuie s-o împiedice, ci s-o favorizeze și s-o stimuleze [...]

---

* Ziaristă și scriitoare.

Apusul ruşinii...

Către Lion Feuchtwanger

Pacific Palisades,
aprilie, 1944

[...] Dacă nu mă înşel, vom trăi şi sărbători împreună apusul ruşinii, al absurdităţii criminale, care ne-a izgonit pe amîndoi din Germania. Fiecare dintre noi va părăsi viaţa cu concluzia liniştitoare că pe această planetă [...] lucrurile cele mai prosteşti şi ticăloşiile cele mai mari nu s-au putut impune mai mult de o duzină de ani.

Iată fascismul!

Către Agnes E. Meyer

Pacific Palisades,
California, 24.IV.1945

[...] Cum să nu te ruşinezi ca german — o ruşine adîncă —, cînd ororile naziste sînt expuse unor comisii străine? Desigur că poate nu ar trebui să li se spună: „Iată Germania!", ci „Iată fascismul! Iată faptele de care e capabil. Şi în orice ţară care îi va cădea pradă, va fi capabil de ele".*

* E vorba de descoperirea cutremurătoare a lagărelor de exterminare pe teritoriul Germaniei de către armatele aliate, ulterior vizitate de comisii de anchetă.

In neobişnuita ipostază de desenator, Thomas Mann satirizează demagogicul cult al naturii, practicat după cum se ştie de hitlerişti

Întoarcerea la umanitate

[...]Clopotele victoriei şi ale păcii răsună, paharele se ciocnesc; pretutindeni îmbrăţişări şi felicitări [...] Momentul este măreţ — nu numai pentru lumea învingătorilor, dar şi pentru Germania. E ceasul cînd balaurul a fost doborît, monstrul odios şi bolnav numit naţional-socialism şi-a dat sufletul. Germania a fost scăpată de blestemul de a fi considerată ţara lui Hitler [...] O spun deschis: în ciuda tuturor împrejurărilor, acesta este un moment măreţ: acela al întoarcerii Germaniei la umanitate [...] Forţa nu este totul şi nici măcar lucrul principal; demnitatea germană nu a fost niciodată o problemă de forţă.

Mai, 1945
Din Ascultători germani!
Cincizeci şi cinci de emisiuni radiofonice pentru Germania.

Răspuns unei calomnii

Către redacţia ziarului „Neue Zeitung" *

Flims, Graubünden,
25.VI.1947

Stimaţi Domni,

Scriitorul Manfred Hausmann a răspîndit, prin ziare germane, vestea că în anul 1933 m-am adresat într-o scrisoare ministrului de Interne Frick, cerîndu-i permisiunea să mă întorc în Germania naţional-socialistă şi asigurîndu-l că voi păstra acolo tăcerea — contrar comportării mele anterioare — şi că nu mă voi mai amesteca în treburi politice [...] Tare aş fi dorit, pasămite, să mă întorc atunci în cel de-al treilea Reich, dar împotriva voinţei mele ar fi trebuit să rămîn pe dinafară, deoarece nu aş fi primit aprobarea cuvenită.

Absurditatea bîrfelii este evidentă. Pentru întoarcerea mea în Germania nu era nevoie în 1933 de nici o „aprobare". Această întoarcere era chiar dorită. O dorea Gestapoul din München, ca să se răzbune pe cel ce condamnase grozăvia care se

* Cotidian apărut în 1945-1955, cu subtitlul „Ziar american pentru populaţia civilă germană".

pregătea ; o dorea și propaganda berlineză a lui Goebbels, din motive de prestigiu internațional și pentru ca Academia de Literatură să dispună de numele meu. Mi s-a sugerat (de pildă prin „Frankfurter Zeitung"), că odată întors, tot trecutul va fi uitat [...] Am refuzat [...]

Dacă printre „scrisorile beznei" [...] redactate în chinuri pe atunci, dacă printre strigătele acelea adresate Germaniei care luase calea pierzaniei, se găsește și o scrisoare către Frick și dacă Manfred Hausmann a înțeles să și-o însușească, atunci s-o publice în întregime, în loc să difuzeze rezumate vădit falsificate. Sînt convins că un astfel de document al anului 1933 nu mă va face de rușine pe mine, ci pe cel care între timp a fost executat [Frick].*

Cea mai mare revoluție socială

[...] Aș vrea să nu existe nici un dubiu în legătură cu respectul ce-l port Revoluției Ruse, eveniment istoric care aparține vremii mele. Ea a pus capăt, în țara respectivă, unor stări de lucruri inacceptabile, profund anacronice ; a ridicat nivelul intelectual al unui popor care era în proporție de 90 la sută analfabet ; a sporit considerabil, pe plan uman, nivelul de trai al maselor. A fost cea mai mare revoluție socială [...] și urmele ei vor fi [...] profunde, sub toate aspectele relațiilor dintre oameni.

Din „Vremea mea", *conferință ținută la Universitatea din Chicago, mai 1950.*

Cu Anna Seghers, în 1955, la Weimar, cu prilejul comemorării lui Schiller

* Scrisoarea s-a găsit pînă la urmă în arhivele germane. Era datată februarie 1934. S-a publicat în 1947, cu încuviințarea lui Th. Mann. „Conținutul ei reduce la absurd afirmațiile lui Hausmann" (Erika Mann).

Filă dintr-un manuscris

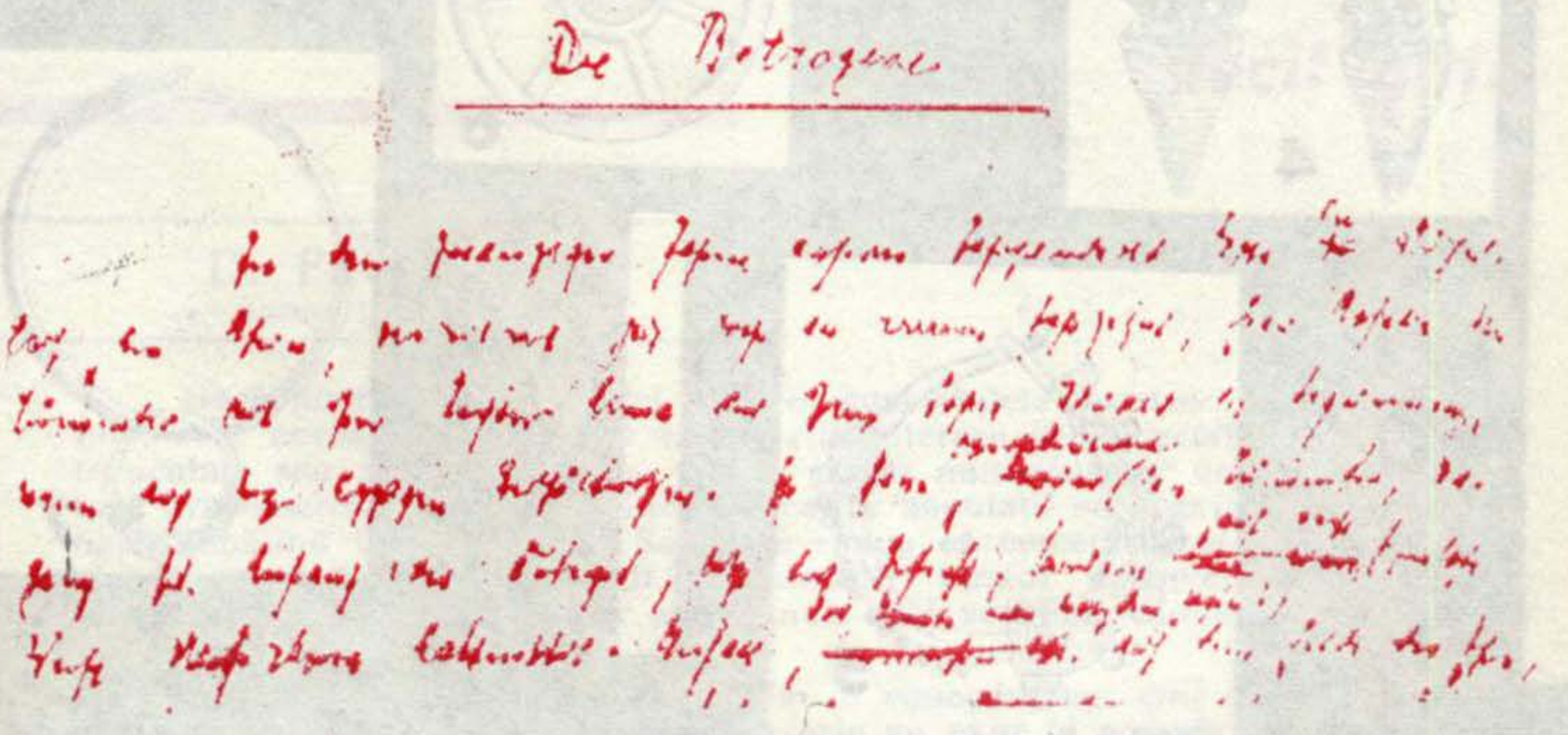

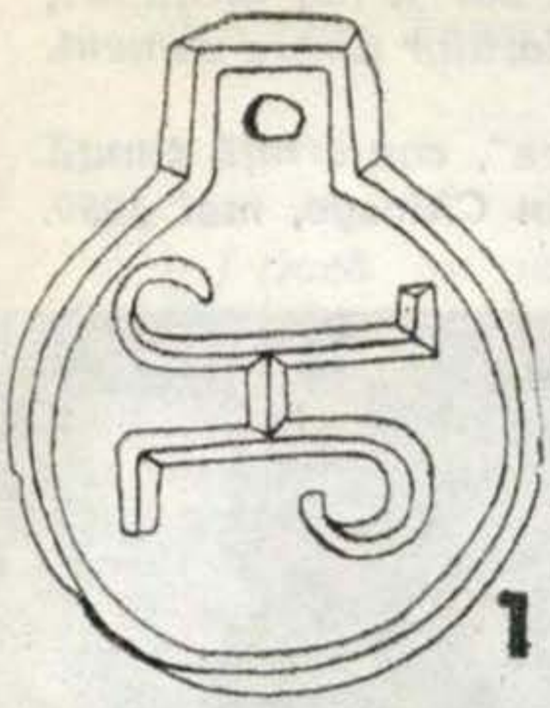
1

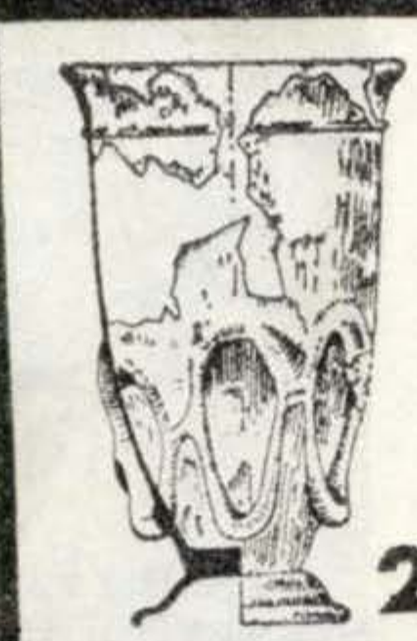
2

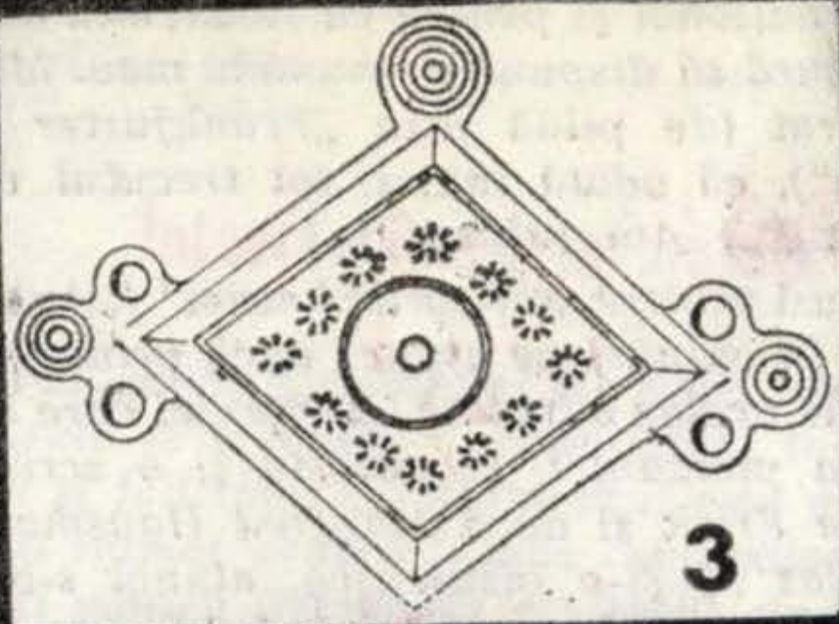
3

CARPII IŞI DEZVĂLUIE TAINELE

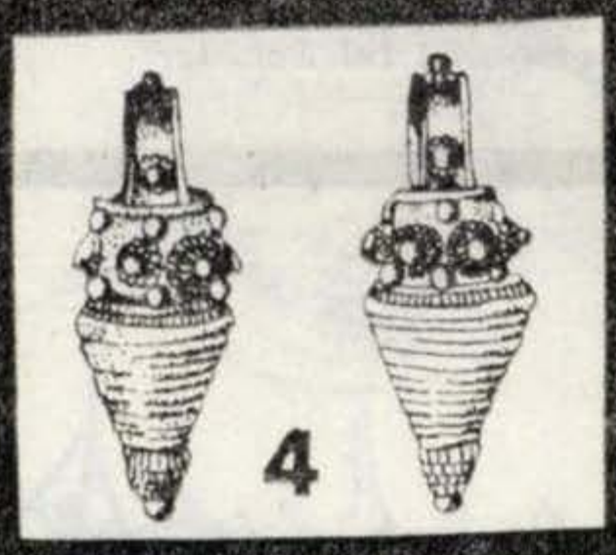
4

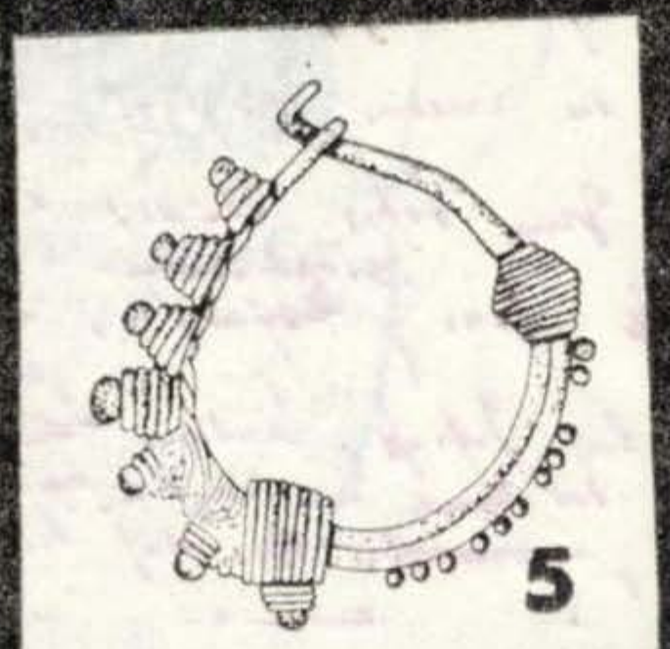
5

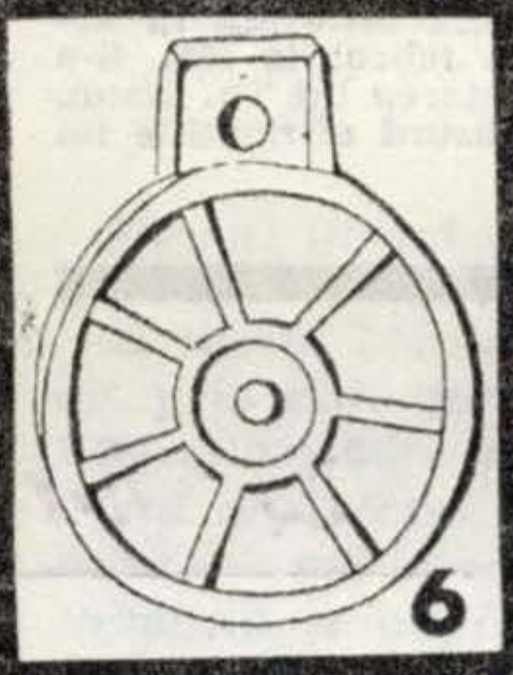
6

7

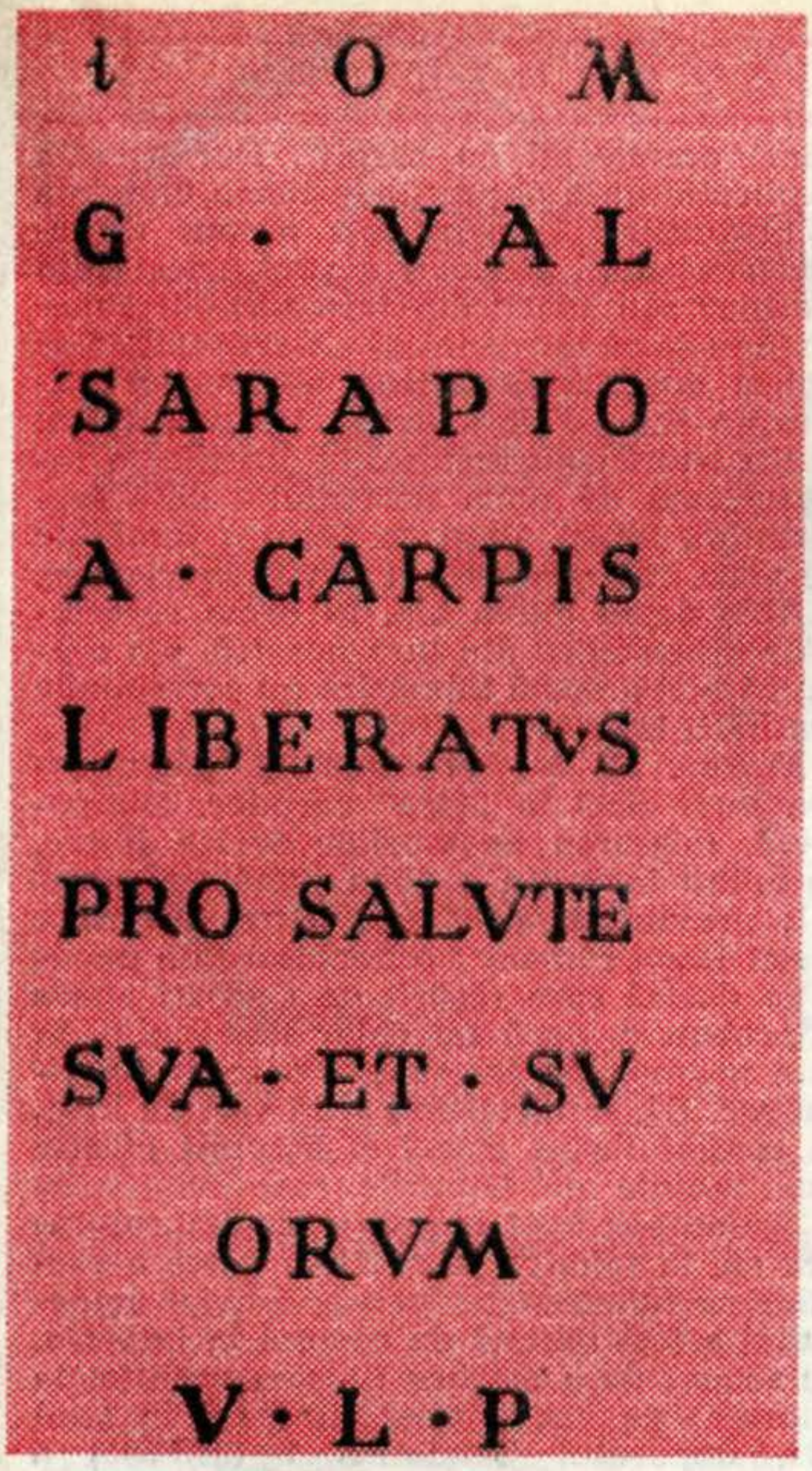

Inscripţia de pe altarul votiv din Apulum *(Alba Iulia), în care cetăţeanul C. Valerius Sarapio aducea mulţumiri zeului suprem Iupiter, pentru că a scăpat din captivitatea carpilor*

In p. 44 *(fig. 1-7) : obiecte de artă descoperite în cimitirele carpice din Moldova (sec. III)*

• Explicaţii pentru Zosimos • O seminţie războinică • De ce lipsesc aşezările fortificate? • Învingători şi înfrînţi • Scăpaţi din captivitatea „barbarilor" • Mai devreme decît goţii

D. PROTASE
doctor în istorie

Dacă pînă acum două-trei decenii, cunoştinţele noastre despre carpi, se întemeiau aproape exclusiv pe cîteva ştiri literare ori epigrafice — şi acestea trunchiate sau controversate — astăzi, graţie numeroaselor descoperiri de natură arheologică, istoria şi civilizaţia acestei populaţii se înscriu pe noi coordonate, căpătînd temeiuri certe. Se poate spune că cercetările şi studiile din perioada postbelică au îmbogăţit considerabil fondul documentar privitor la carpi şi au pus într-o lumină nouă, mult mai veridică, componentele de bază ale istoriei acestora.

Dar să vedem, în stadiul de acum al cunoştinţelor, cine erau carpii, care este originea şi civilizaţia lor, ce rol istoric au avut în această parte a Europei antice şi ce însemnătate prezintă ei pentru trecutul îndepărtat al poporului nostru.

Se știe că, după prăbușirea puterii politice și militare a lui Decebal sub loviturile Romei biruitoare, în anul 106 s-a constituit, la nordul Dunării, provincia Dacia, eveniment care a marcat începutul unei noi epoci istorice. Dar stăpînirea romană la nord de Dunăre și în Carpați nu a cuprins niciodată toate regiunile populate de daci, ci ea s-a limitat la Oltenia, Banat, Transilvania și, vremelnic, la Muntenia și sudul Moldovei. Astfel, o mare parte a neamurilor dacice, și anume cele care locuiau prin părțile de vest, nord și răsărit ale Daciei din timpul lui Burebista și Decebal (Crișana, Maramureș, Bucovina, Moldova) au continuat să trăiască în mase compacte în afara granițelor provinciei Dacia și a Imperiului roman. Printre aceste triburi dacice libere, nesupuse de romani, care și-au perpetuat vechile lor forme de viață și de organizare social-politică, se numără și carpii.

Numele lor: „stîncă" sau „laudă"?

Numele generic de **„carpi"**, atestat clar în izvoarele scrise abia în sec. III a fost pus în legătură etimologică cu Carpații (Carpates), care ar avea semnificația de „munți stîncoși", în limbile indo-europene cuvîntul **karp-m** însemnînd „stîncă". După unii învățați, carpii și-ar trage deci numele de la munții Carpați; după alții — printre care și V. Pârvan — numele Carpaților ar proveni de la carpii din ținuturile învecinate, avînd înțelesul de „munții carpilor". După o altă părere, numele carpilor ar deriva din rădăcina (neatestată) indo-europeană, **kar-** „a lăuda". Desigur că fiecare din aceste etimologii prezintă un indice mai mare sau mai mic de probabilitate, dar nici una dintre ele nu ne poate garanta certitudinea soluției oferite, totul rămînînd în domeniul ipotezelor.

Originea carpilor este și ea o problemă controversată. Argumente temeinice dovedesc șubrezenia teoriei potrivit căreia carpii ar fi celți veniți dinspre nord-vest și așezați prin Moldova, unde ar fi fost asimilați treptat de băștinașii daci. Majoritatea covîrșitoare a cercetătorilor, români și străini, sprijinindu-se pe știri literare și epigrafice, dar mai cu seamă pe elementele tipice ale culturii și civilizației lor și a ariei geografice ocupate de semințiile carpice, au afirmat obîrșia traco-dacică a acestora.

După ce în veacul IV carpii dispar din izvoarele literare, istoricul Zosimos vorbește despre Karpodàkai (carpodaci). Numeroși cercetători și-au dat silința să afle însemnătatea acestui nume nou. Ce reprezenta el? Mai întîi termenul a fost tălmăcit așa: „carpi de origine dacică" sau „daci amestecați cu carpii". Dar această explicație nu a obținut adeziunea unanimă a învățaților. Ulterior, s-a propus traducerea noțiunii respective prin „dacii din Carpia" sau „dacii din țara carpilor", motivîndu-se că termenul de „Karpodàkai" se aplică doar unei părți a neamurilor dacice, în funcție de așezarea lor geografică. Mulți istorici au manifestat justificate rezerve față de noua accepțiune dată termenului, totuși, timp de peste o jumătate de veac, interpretarea a rămas în vigoare.

Abia acum cîțiva ani, în urma cercetărilor arheologice din țara noastră, s-a arătat că nici această tălmăcire nu corespunde realității istorice.

În sec. IV nu se constată pătrunderea unor daci în „țara" carpilor. Dimpotrivă, mișcarea neamurilor dacice libere, începînd încă din a doua jumătate a sec. III, gravitează, constant, către teritoriile fostei Dacii romane; o deplasare de populație dacică spre răsărit de Carpați apare improbabilă, dacă nu chiar imposibilă, în fața neamurilor germanice, care, la sfîrșitul sec. III, se instalează și la vest de Prut, în spațiul locuit masiv și stăpînit efectiv mai înainte de triburile carpilor.

Ținîndu-se apoi seama și de împrejurarea că, la sfîrșitul sec. III, o parte a carpilor ce tulburau liniștea granițelor imperiului a fost mutată de romani în imperiu, cu scopul de a asigura liniștea granitei la Dunărea de jos, și știut fiind că, în anul 381, împăratul Teodosius I (379-395) a alungat peste fluviu, la nord de Dunăre pe carpii invadatori, s-a ajuns la concluzia că expresia de „Karpodàkai" folosită de Zosimos nu poate însemna decît **„carpii din Dacia"**, înțeles care, sub raport istoric, reflectă cel mai bine conținutul noțiunii de carpodaci.

Nu mai puțin numeroase sînt ipotezele în legătură cu aria de răspîndire a carpilor. Pînă unde și-au întins ei hotarele?

Pornind de la numele unor triburi menționate în izvoarele antice (Herodot, Strabo, Pomponius Mela, Ptolemeu și alții) unii istorici moderni îi plasează pe carpi între Siret și Prut. V. Pârvan, cunoscut adept al răspîndirii geto-dacilor pe spații geografice vaste, susține că semințiile carpice locuiau în mase compacte pe versantul nordic și estic al munților Carpați, de la Vistula pînă la gurile Dunării și mai departe. Nu a lipsit în trecut nici părerea că țara carpilor se afla în răsăritul Transilvaniei, în bazinul Ciucului. Alții, printre care mulți cercetători români actuali, consideră că patria inițială a carpilor trebuie plasată în nord, regiune de unde ei au venit în actualul teritoriu al Moldovei.

Coroborînd documentația actuală cu unele opinii valoroase exprimate în trecut,

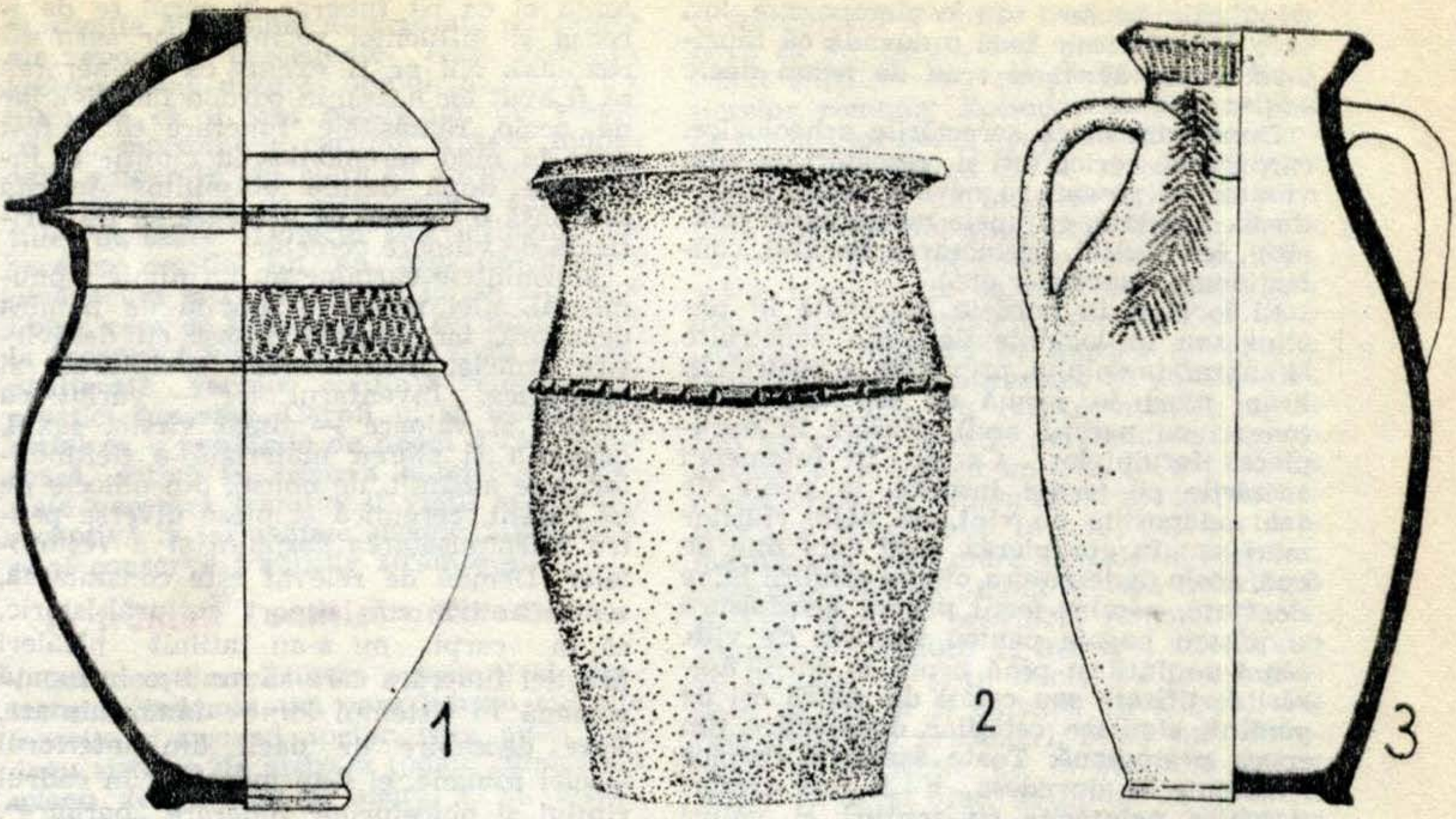

Urne cinerare: modelate cu mîna (fig. 2) sau pe roata olarului (fig. 1, 3) descoperite în cimitirul carpic (sec. III) de la Poienești, în Moldova

putem spune azi că triburile traco-dacice ale carpilor au locuit inițial în zona Carpaților răsăriteni, iar de acolo s-au extins treptat spre sud-est astfel încît în sec. II-III stăpîneau aproape tot teritoriul daco-getic de la răsărit de Carpați. Vatra principală a populației carpice, în epoca sa de maximă dezvoltare economică, culturală și politico-militară, a constituit-o teritoriul Moldovei. De altfel, așa cum se va vedea mai jos, carpii nu au rămas numai în vechiul teritoriu daco-getic de la răsăritul Carpaților, unde în sec. III civilizația și puterea lor militară a ajuns la apogeu: în a doua jumătate a veacului amintit numeroase comunități carpice din Moldova au pătruns și s-au stabilit statornic în Muntenia și Transilvania. Prezența lor aici a fost dovedită arheologic.

Pe terase însorite

Cum trăiau carpii? Unde își așezau casele și cum își îngropau morții? Erau locuitori pașnici ori soldați de temut? Au fost creatorii unei civilizații originale ori s-au mulțumit doar cu împrumuturi?

Unul din rezultatele remarcabile ale arheologiei românești din ultimul sfert de veac este obținerea unor răspunsuri la atîtea întrebări. Astăzi, civilizația carpilor este binecunoscută din studiul a numeroase așezări (Suceava-Scheia, Poiana-Dulcești, Butnărești, Tisești-Tg. Ocna, Călugăra) și cimitire (Poienești, Pădureni, Moldoveni, Bărboasa, Văleni), cercetate sistematic în Moldova.

Potrivit rezultatelor și concluziilor de pînă acum, se poate spune că la sfîrșitul sec. II și mai ales în veacul următor (după ce a avut o evoluție similară cu cea a dacilor liberi în general), cultura materială a carpilor, prin influențele receptate din lumea romană și cea sarmată-roxolană*, altoite pe fondul daco-getic străvechi, a dobîndit trăsături caracteristice. Astfel, de la romani ei au împrumutat forme noi de vase și tehnici de confecționare a ceramicii, au preluat folosirea curentă a monedei în schimburile comerciale, precum și o serie de fibule ori obiecte de podoabă. În același timp patrimoniul cultural carpic s-a îmbogățit și cu elemente luate de la vecinii lor răsăriteni sarmații roxolani care, de la sfîrșitul sec. II, s-au infiltrat mereu pe teritoriul Moldovei. Ca urmare a vecinătății și a conviețuirii cu aceștia, carpii au folosit clopoțeii de metal, mărgelele de calcedon, oglinzile de metal alb avînd pe spate semne în relief **(tamga)**, probabil cu semnificație magică; în ceramică au preluat modelele de vase cu torțile împodobite cu figuri de animale, de un mare efect stilistic.

Totuși, în cursul întregii sale evoluții, pînă în faza de maximă înflorire, cultura carpică a rămas, în toate compartimentele ei, o cultură specific dacică, ușor de deosebit între culturile materiale ale altor

---

* sarmați — **populație nomadă și războinică, situată în Europa de nord-est.**
roxolani — **populație înrudită cu sarmații — ocupînd teritorii dintre fluviile Nipru și Bug și înaintînd cu timpul pînă la Dunăre.**

populații, vecine sau contemporane lor, ceea ce constituie încă o dovadă că făuritorii și purtătorii ei erau de neam dacic sau traco-dacic.

După cum arată cercetările arheologice, carpii erau agricultori și crescători de vite, vînători și pescari la nevoie, îndeletnicindu-se, totodată, cu unele meșteșuguri (olăritul, lemnăritul, prelucrarea fierului, confecționarea uneltelor etc.).

Ei locuiau în bordeie îngropate în pămînt sau în locuințe de lemn construite la suprafața solului, proviziile le păstrau în gropi mari în formă de sac sau butoi (uneori cu pereții arși), plasate în apropierea locuințelor. Carpii își întemeiau așezările pe terase însorite, la poale de deal adăpostite de vînt, pe văile rîurilor mari sau în apropierea unui curs mic de apă, acolo unde natura oferea condiții bune de viață, pămînt fertil pentru agricultură și pășuni bogate pentru turmele de vite. Nu s-au întîlnit pînă acum la carpi așezări fortificate sau cetăți de piatră ori de pămînt, similare cetăților daco-getice din epoca preromană. Toate așezările carpice cunoscute se dovedesc a fi fost așezări deschise, neîntărite cu șanțuri și valuri de apărare.

Carpii practicau ritul străvechi daco-getic al incinerației și își îngropau morții în cimitire constituite în afara așezărilor, dar în apropierea acestora. Înhumarea se folosea mai rar, de predilecție la copii, și existența ei ca rit funerar la carpi se datorează și influenței vecinilor lor sarmații roxolani. Nu ar fi exclus ca incinerarea să fi avut loc acasă, în ograda familiei, iar de acolo rămășițele funerare să fi fost duse în mod ceremonios la cimitir și îngropate după datina obișnuită. Aceasta este însă o ipoteză ce urmează să fie verificată de viitoare cercetări.

Mormintele carpilor nu au nimic monumental, nici măcar o movilă de pămînt deasupra, iar din ele lipsesc cu desăvîrșire armele, monumentele sculpturale și epigrafice. Inventarul lor — variat ca natură și valoare — după vîrsta, sexul, ocupația și starea materială a defuncților, este alcătuit, de obicei, din obiecte de uz curent, ceramică și piese diverse pentru înfrumusețarea corpului și a veșmintelor. Demnă de relevat este constatarea, semnificativă sub raport cultural-istoric, că la carpi nu s-au întîlnit nicăieri practici funerare care să arate o influență romană în sistemul lor de înmormîntare. Spre deosebire de dacii din interiorul Daciei romane, ei s-au menținut în cadrul ritului și obiceiurilor funerare „barbare",

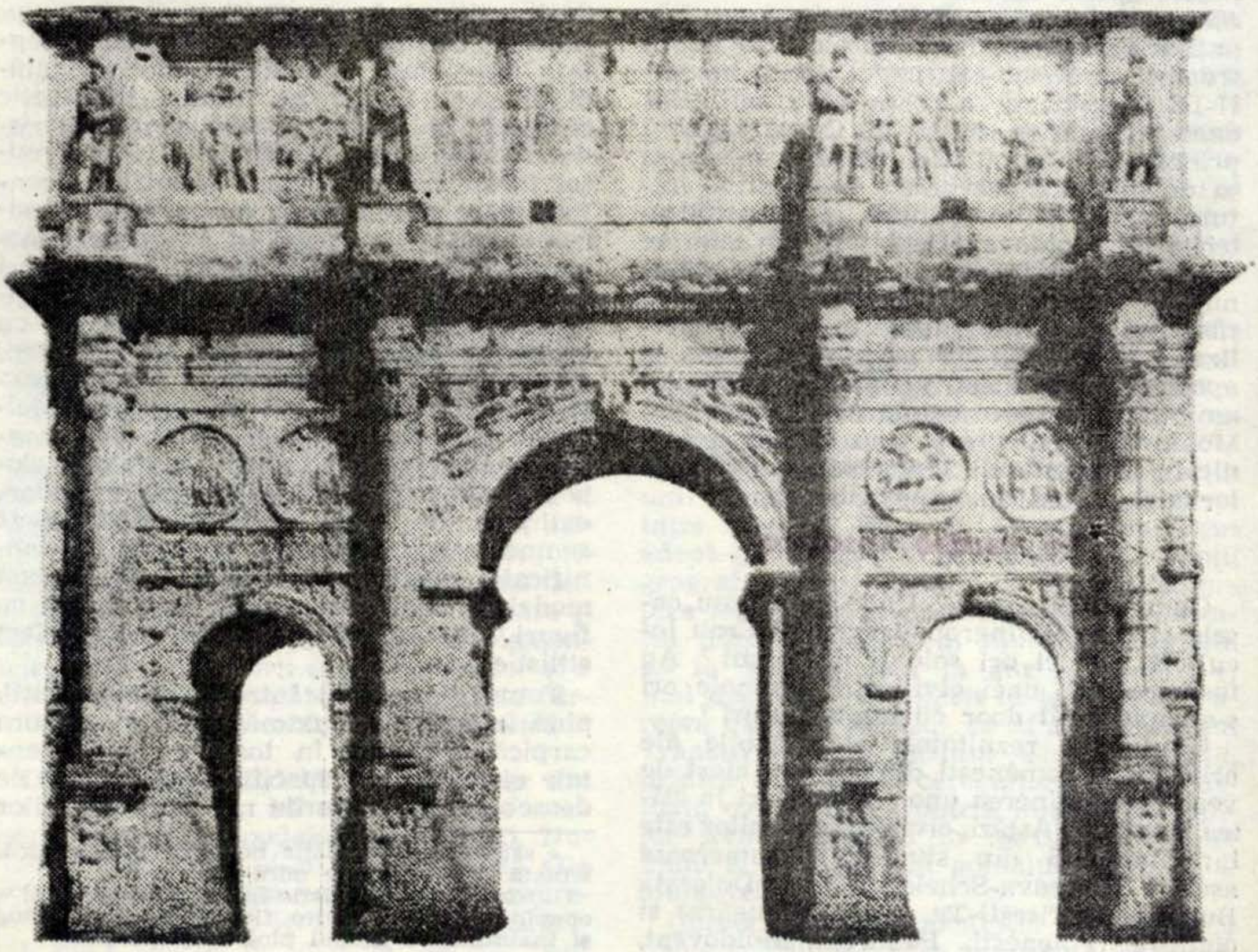

Arcul de Triumf ridicat la Roma, în cinstea lui Constantin cel Mare care a primit titlul de Carpicus Maximus

moștenite din fondul de credințe religioase ale epocilor precedente. Nici credința greco-romană despre „obolul lui Charon"* nu pare să fi fost cunoscută, de vreme ce din mormintele carpilor lipsesc monedele, singurele în stare să furnizeze, în lipsa unor știri de altă natură, informațiile necesare. Obiecte sau influențe de caracter creștin nu au fost descoperite pînă acum la carpi și nici la ceilalți daci liberi, ceea ce înseamnă că, cel puțin pînă la începutul veacului IV, ei și-au păstrat, nealterate, vechile credințe religioase și practici funerare. Carpii ni se înfățișează astfel ca o populație de neam dacic, viguroasă, activă în crearea bunurilor materiale necesare traiului și vieții spirituale, receptivă la influențele străine, știind însă să-și conserve tradițiile strămoșești.

În fruntea coaliției antiromane

Dar acești agricultori pricepuți și meșteșugari îndemînatici care iubeau culmile însorite și susurul apelor, care nu-și clădeau sisteme de apărare (poate fiindcă nu aveau de cine să se apere) erau, totuși, soldați de temut.

În veacul III, ei au tulburat adesea liniștea romanilor la Dunărea de jos. Profitînd de dificultățile Imperiului, bîntuit de anarhia militară, ei atacau necontenit provinciile romane din părțile dunărene-balcanice. La început, ei au fost inițiatorii atacurilor și tot ei conducătorii coaliției „barbare" antiromane. În a doua jumătate a sec. III, forța lor militară slăbind, rolul de hegemon al luptei împotriva romanilor a revenit goților, veniți în ținuturile de la nordul Mării Negre.

Prima inițiativă militară a coaliției carpo-gotice, condusă de carpi, s-a produs în anul 238 cînd Moesia Inferioară a fost cumplit devastată și jefuită. Se pare că cel mai mult au avut de suferit atunci orașele dobrogene Tomis, Callatis, Tropaeum, de pe teritoriul de astăzi al României, Durostorum (azi, Silistra) și Marcianopolis (azi Reka Devnia) de pe teritoriul de astăzi al Bulgariei. La Durostorum, s-a descoperit o piatră cu inscripție, în care un locuitor al orașului mulțumea zeilor pentru că a scăpat din „prizonieratul barbarilor" **(ex captivitate barbarorum)**. Romanii au reușit să restabilească ordinea și să scoată pe invadatori din provincia sud-dunăreană, obligîndu-i să se retragă în stînga fluviului.

Pentru a slăbi alianța carpo-gotică, guvernatorul de atunci al Moesiei Inferioare, Tullius Menophilus, a recurs la un mijloc larg folosit în uzanțele diplomatice romane. El a acordat subsidii numai goților, ceea ce i-a indignat pe carpi care pretindeau că erau „mai puternici decît goții". Guvernatorul a rămas însă ferm în hotărîrea sa iar carpii, deși nemulțumiți, s-au văzut siliți să se retragă în afara frontierelor romane. Episodul acesta, relatat de un scriitor antic, apare deosebit de semnificativ, pentru că din el rezultă, printre altele, raportul de forțe ce exista la acea dată între cei doi aliați principali în lupta contra Imperiului roman, carpii și goții.

Un izvor antic semnalează, patru ani mai tîrziu, un nou atac dinafară al unor „dușmani" **(hostes)** în Moesia și Tracia. Istoricii moderni apreciază că „dușmanii", al căror nume nu este menționat, ar fi fost tot carpii, care în perioada aceea conduceau o puternică uniune de triburi. În ciuda soluțiilor diplomatice, atacurile carpice s-au ținut lanț. În anul 245 s-a dezlănțuit cea mai mare invazie a carpilor, care a pustiit nu numai Moesia Inferioară și Tracia, ci și provincia romană Dacia. Numeroase tezaure de monede, atît la sud de Dunăre, cît și în Dacia, au fost îngropate pentru a fi salvate. Invadatorii au luat numeroși prizonieri, după cum dovedește o inscripție de la Apulum (Alba Iulia). În acest oraș, de pildă, un locuitor, pe nume C. Valerius Sarapio, a ridicat un altar cu inscripție în cinstea lui Jupiter, pentru că s-a eliberat din captivitatea carpilor **(a carpis liberatus)**.

Carpicus Maximus

Guvernatorul Moesiei Inferioare, Prastina Messalinus, nu a putut respinge impetuoasa năvală carpică. Spre sfîrșitul anului, a fost nevoie să vină pe cîmpul de luptă însuși împăratul roman, Filip Arabul, care, prin lupte grele și cu forțe militare aduse din alte provincii romane, a reușit să alunge pe carpi și să restabilească situația în Dacia și la sudul Dunării. O inscripție funerară din Pannonia, găsită la Intercisa (Dunapentele, în Ungaria), care ar putea fi pusă în legătură cu aceste evenimente, ne furnizează știrea că ostilitățile au avut loc și lîngă un oarecare Castellum Carporum, încă neidentificat, unde au luptat și au murit chiar oameni din garda personală a împăratului. Biruința asupra carpilor se pare că a fost deplină, pentru că în anul 247 a fost emisă o monedă specială cu legenda **Victoria Carpica**, iar Senatul roman a acordat împăratului Filip Arabul, în anul 248, titlul triumfal de **Carpicus Maximus** (neîntrecut învingător al carpilor). În Dacia, ca urmare a acestei invazii, s-au făcut modificări de frontieră și s-au luat măsuri de apărare prin fortificarea orașelor din zona de graniță. Astfel, linia de apărare romană care se întindea de la Flămînda, pe Dunăre, pînă la Rucăr, în Carpați, a fost retrasă pe vechea linie fortificată a Oltului, iar orașul Romula a fost înconjurat cu puternice ziduri de apărare.

---

* Charon — personaj mitologic care, după credința vechilor greci, trecea — în schimbul unui bănuț, „obol", — sufletele morților peste apa Stixului, în infern.

Monedă romană de bronz emisă în anul 248, pe care împăratul Filip Arabul (împreună cu soția și fiul său) și-a adăugat și titlul triumfal de **Carpicus Maximus** *(neîntrecut învingător al carpilor)*

Izvoarele atestă că, în a doua jumătate a sec. III și chiar în prima jumătate a veacului următor, carpii au continuat să atace provinciile romane de la Dunărea inferioară, dar conducerea o aveau acum goții. Împăratul Aurelian (270-275), de pildă, a purtat lupte nu numai cu goții, ci și cu carpii, pe care i-a învins, primind și el titlul de **Carpicus Maximus.** Mai tîrziu, pe timpul lui Dioclețian (284-305), romanii au întreprins o mare ofensivă, pentru întărirea granițelor romane la Dunăre. Ei s-au războit atunci și cu carpii, asupra cărora, în luptele crîncene din anii 295-297, au obținut victoria. Unii istorici antici afirmă că în urma acestor înfrîngeri întreg neamul carpilor ar fi fost strămutat pe pămîntul roman, îndeosebi în Moesia Inferioară (în dreapta Dunării dobrogene) și în Pannonia. Dar informațiile antice despre transplantarea totală a carpilor — nu numai a unei părți a lor — în Imperiu se dovedesc lipsite de temei ; împăratul roman Constantin cel Mare (306-337) a primit și el titlul de **Carpicus Maximus,** ceea ce atestă prezența agresivă a carpilor la Dunăre. În plus, populația daco-carpică la nordul Dunării de jos, în sec. IV este substanțial confirmată, din punct de vedere arheologic, adeverindu-se astfel existența carpo-dacilor **(Karpodákai)** și în anul 381.

Este limpede că, prin atacurile și incursiunile din tot cursul sec. III, carpii au slăbit considerabil apărarea romană în zona Dunării inferioare, contribuind astfel substanțial la înlăturarea stăpînirii romane din Dacia. Eforturile militare au dus însă și la diminuarea propriei lor puteri. Ei nu au mai fost în stare să oprească expansiunea spre vest a goților, care se instăpîneau în teritoriile carpice din Moldova și Muntenia. Sub presiunea goților, grupuri numeroase de carpi au pornit către vest, instalîndu-se în fosta Dacie romană, atît în Transilvania, cît și în Oltenia. Nici din teritoriile extracarpatice, în vatra inițială a culturii lor, Moldova, carpii nu dispar cu totul, ci conviețuiesc cu goții, dovadă că, în sec. IV, civilizația acestora conține și numeroase elemente de cultură materială carpică.

După plecarea romanilor

În istoriografia română și străină elaborată în perioada dintre cele două războaie mondiale era încetățenită opinia că în Dacia abandonată de armata și administrația romană s-au așezat și au devenit stăpîni goții, ca federați (aliați „barbari") ai Imperiului roman. Acest punct de vedere s-a dovedit însă necorespunzător realităților documentar-istorice, deoarece, prin descoperirile arheologice din perioada postbelică, se conturează, din ce în ce mai bine, pătrunderea și stabilirea de populații libere de daci și carpi pe teritoriul vechii provincii, **imediat după** plecarea romanilor. Avem de-a face astfel cu o alimentare, de proporții necunoscute încă, a populației daco-romane rămase pe loc cu elemente dacice **neromanizate.**

Pentru Transilvania, fenomenul acesta este documentat acum prin numeroase descoperiri, dintre care amintim aici așezarea de la Bezid (jud. Mureș) și cea de la Reci (jud. Covasna), un mormînt de incinerație cu urnă găsit lîngă Mediaș,

o oglindă de metal alb cu tamga-le (inscripții în relief pe verso), aflată lîngă Sebeș (jud. Alba) și așezarea cu cimitirul aparținător de la Iernut-Cipău (jud. Mureș). Cu privire la Dacia de la sud de Carpați, s-ar putea cita, între altele, așezarea și cimitirul de la Chilia (jud. Olt).

Că în locurile amintite nu poate fi vorba decît de comunități daco-carpice venite dinafară, după retragerea administrației romane, stă mărturie întreg aspectul culturii materiale. Ceramica, îndeosebi cea modelată cu mîna, avînd ornamente și forme specific dacice, între care și ceașcaopaiț, ritualurile și ritul incinerației demonstrează caracterul etnic dacic al complexelor arheologice respective și înlătură complet posibilitatea atribuirii acestora altor neamuri, bunăoară goților.

Perioada în care carpii și dacii liberi s-au așezat în fosta Dacie romană se poate stabili după factura materialului arheologic. La Chilia (jud. Olt), tipul de fibule și olăria arată că așezarea și necropola de acolo au luat ființă abia pe la mijlocul sec. III, vreme care coincide cu retragerea granitei romane pe Olt, cauzată de marea invazie carpică din timpul lui Filip Arabul. La Bezid și Reci, factura romană provincială a unor vase duce la concluzia că așezările respective s-au întemeiat în a doua jumătate a sec. III. În aceste așezări, ca și în alte părți ale Transilvaniei, procesul de contaminare a culturii materiale locale cu elemente de civilizație aduse de goți se constată nu mai devreme de prima jumătate a veacului IV.

Cum, pe de altă parte, în Transilvania și Oltenia, toate complexele gotice cunoscute acum (cimitire, tezaure de obiecte din aur, monedele de aur provenite din subsidii romano-bizantine etc.) datează, cel mai devreme, din prima jumătate a sec. IV, nu mai încape nici o îndoială că, în Dacia părăsită de romani, au intrat mai întîi populațiile daco-carpice, goții venind ulterior.

* * *

Triburile carpilor au jucat astfel un însemnat rol istoric la Dunărea de jos, atît după cucerirea, cît și după părăsirea Daciei de către romani. În Moldova și Muntenia, ei au intrat în procesul de conviețuire strînsă cu neamurile sarmato-roxolane și germanice. Din simbioza etnică de la sud și est de Carpați, prin contactul neîntrerupt cu civilizația romano-bizantină din sudul Dunării, se va naște o cultură materială cu trăsături particulare, în crearea căreia semințiile carpo-dace au avut o contribuție de prim ordin. În spațiul fostei Dacii romane, carpii s-au amestecat cu populația daco-romană, contribuind astfel la noua sinteză etno-culturală din care se va naște mai tîrziu poporul român.

EROICA

(urmare din p. 17)

Concomitent, pe linia unei susținute activități cultural-artistice care se împletea cu preocuparea pentru dezvoltarea conștiinței cetățenești, sub egida F.D.U. au ființat în anul universitar 1946-1947 o formație de teatru, două orchestre simfonice, două orchestre de jazz, trei grupuri corale (unul de cor declamator); totodată au fost organizate 123 conferințe, 46 festivități artistice, 56 baluri, 11 șezători, 35 audiții muzicale etc.

Sub îndrumarea și cu sprijinul P.C.R., F.D.U. a cunoscut o continuă creștere, atît sub raport organizatoric, cît și al influenței sale politice asupra majorității studențimii. Spre finele anului universitar 1946-1947, F.D.U. număra peste 15 000 membri. El s-a aflat printre organizațiile fondatoare și participante active la Uniunea Internațională a Studenților, a adus o contribuție efectivă la multiple acțiuni studențești pe plan internațional.

Congresul II național al F.D.U., ținut în zilele de 25-27 mai 1947 la Cluj, a definit și analizat etapa la care ajunsese mișcarea democratică universitară din țara noastră și a trasat noile sarcini ce se ridicau în fața acesteia. Făcîndu-se ecoul sentimentelor de solidaritate ale studențimii revoluționare și democratice române cu lupta studenților progresiști de pretutindeni, principalul raport prezentat la congres arăta: „Noi, studenții români, putem [...] să-i ajutăm efectiv luptînd pentru independența economico-politică a propriei noastre țări, pentru prosperitatea și reconstrucția ei, pentru sporirea patrimoniului său cultural".

Ținîndu-se seama de amploarea luată de mișcarea studențească democrată, care ajunsese să înglobeze marea majoritate a tinerilor din universități, reprezentînd interesele și aspirațiile întregii studențimi române, în cursul lucrărilor forumului studențesc de la Cluj s-a făcut propunerea transformării Frontului Democrat Universitar în Uniunea Națională a Studenților Români. Propunerea a fost adoptată unanim. Se pășea într-o nouă perioadă a luptei și activității studențimii române, care, împreună cu întregul tineret muncitor al țării și sub înțeleapta îndrumare a Partidului Comunist Român, avea să facă față cu cinste comandamentelor vremii, contribuind la mersul înainte al societății românești pe calea prefacerilor înnoitoare, la înălțarea edificiului socialismului pe pămîntul patriei noastre.

ENIGMISTICĂ

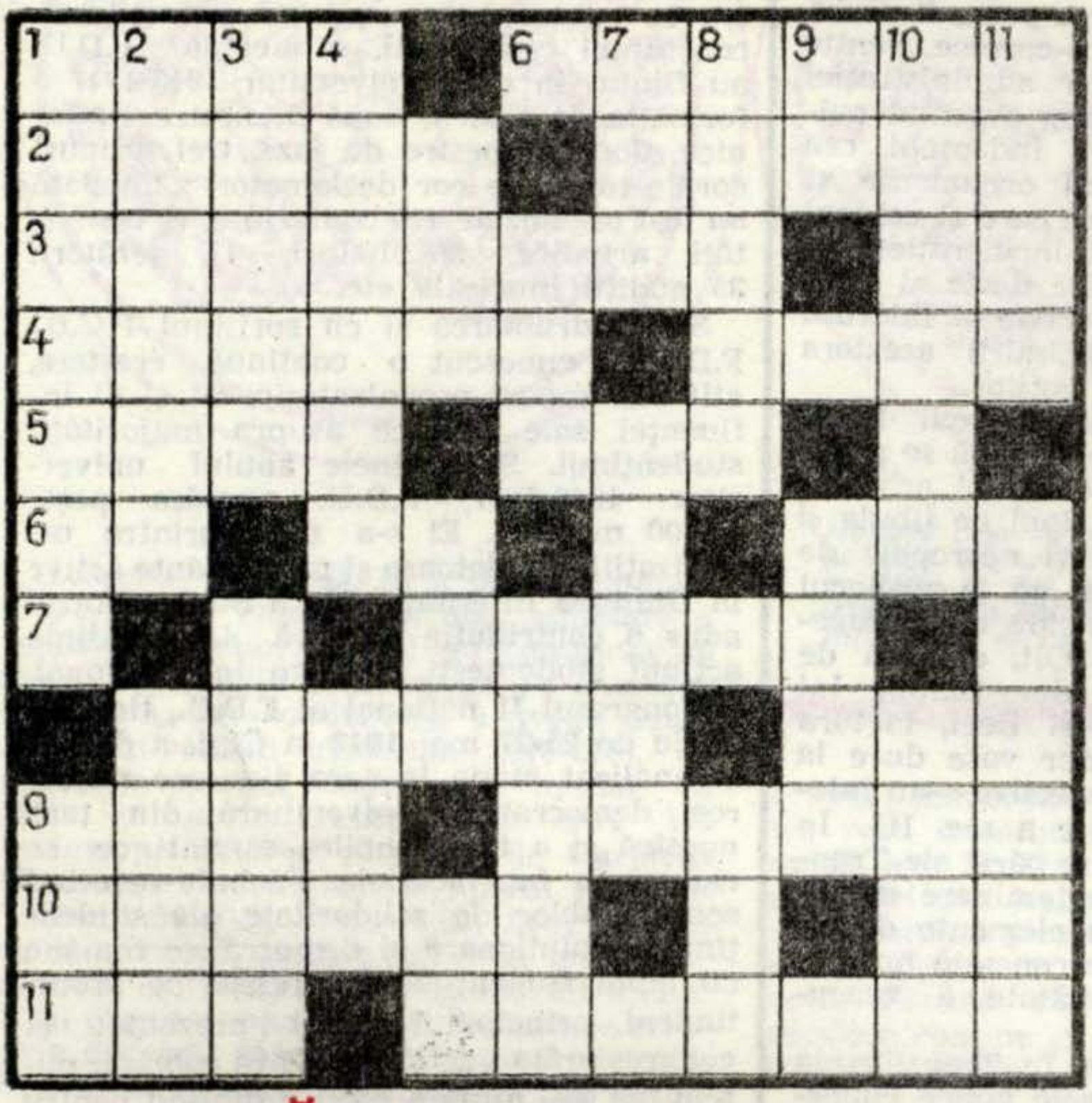

STRĂBUNII

ORIZONTAL: 1) Un popor de viteji la Carpați și Dunăre — Popor antic cu o mare forță organizatorică, economică și militară. 2) Locuitori cu o străveche civilizație în sud-estul Europei antice — Teatrul unor cunoscute bătălii din perioada confruntărilor daco-romane. 3) Aspect care la romani se situa la un înalt nivel — Post scriptum. 4) Supranume atribuit Romei, ca cetate... — Plin de viață. 5) Orășel în Italia — Strigăt de entuziasm. 6) Monedă romană de mare circulație pe întreg cuprinsul Imperiului — Jumătate dintr-o tonă — Comună în Belgia. 7) Vechiul nume al Someșului. 8) Numele celei de-a XIII-a legiuni romane, cu sediul la Apulum, ai cărei veterani s-au stabilit definitiv pe meleagurile noastre — Insulă în Marea Adriatică. 9) Unități militare romane, recrutate de regulă din provinciile de limbă latină ale Imperiului — Așezări fortificate (în limba dacilor se numeau dave). 10) Locuitori ai Italiei antice — Prenume. 11) Cîntec de slavă — Ostaș roman stabilit definitiv în Dacia după terminarea stagiului.

VERTICAL: 1) Viteazul conducător al dacilor — Chemare telefonică. 2) Numele latin al Oltului — Voievod român din perioada feudalismului timpuriu. 3) Sat pe teritoriul fostei cetăți dace Sucidava — Negură. 4) Pătruns — Cereală utilizată în trecut ca hrană pentru oameni. 5) Iunie (presc.) — Împreună cu dacii au făcut probabil o incursiune în Pannonia romană — Nord-Vest. 6) Hain — Lamă la instrumentele de suflat. 7) Localitate în Corsica — Presupus trib celtic de la poalele Carpaților. 8) Nume dacic pentru „munte" — Nici mie, nici lui. 9) La intrarea în Apulum! — Continent intrat parțial în stăpînirea romană și transformat în provincia cu același nume. 10) Clujul în epoca daco-romană — Astru. 11) Dulce tîrg al Moldovei — S-a intitulat Dacicus, deși era roman.

JOCUL ANTONIMELOR

Înscrieți în dreptul fiecărui cuvînt antonimul acestuia. Citind coloana A-B, veți descoperi un important monument antic, strîns legat de istoria patriei noastre.

A	
CURAJOS	
SERIOS	
BĂTRÎN	
SOLID	
IEȘIRE	
FORTE	

B

JOCUL ANAGRAMELOR

Schimbați ordinea literelor fiecărui cuvînt de mai sus spre a obține cuvinte noi. Verticalele I și II consemnează permanența milenară a poporului nostru pe aceste meleaguri.

					I				II
F	U	R	C	I					
V	I	O	L	A					
M	U	N	T	I					
P	A	T	R	U					
E	T	N	I	C					
T	E	N	I	S					

CAREU MAGIC

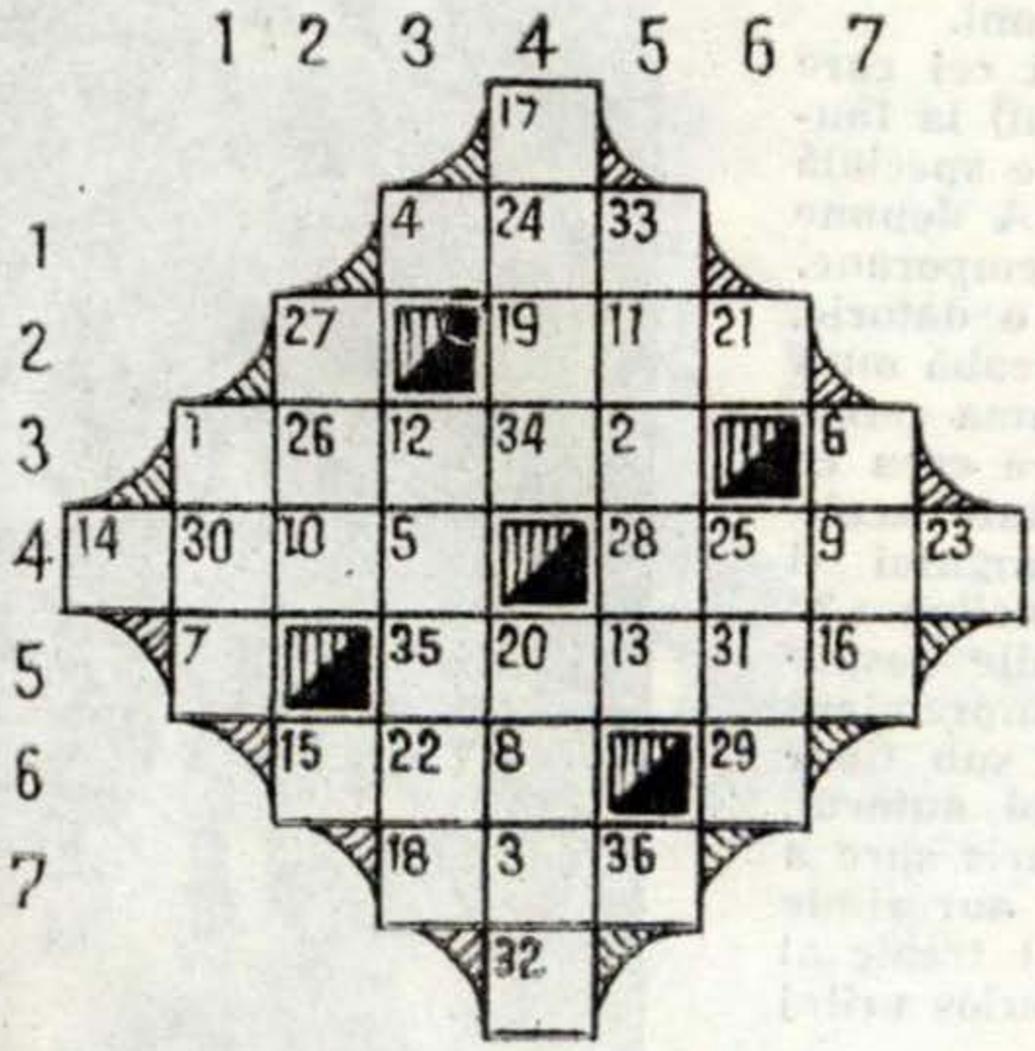

ORIZONTAL: 1) Unul din cele cinci simțuri. 2) Pe la începutul lui ianuarie. 3) Garnitură de blană. 4) Nume feminin — Un fel de studiu. 5) Un vas... tradițional. 6) Roman de Liviu Rebreanu. 7) Graminee.

VERTICAL: 1) Un „domn" caragealesc. 2) O raită prin... stadion. 3) Fuge după doi iepuri. 4) Ovină — Fiul lui Anchises și al Afroditei. 5) Una din medaliatele noastre. 6) Dus... întors ! 7) Soi.

Citind în ordinea cifrelor, veți afla un moment important din lupta clasei noastre muncitoare.

I. PĂTRAȘCU

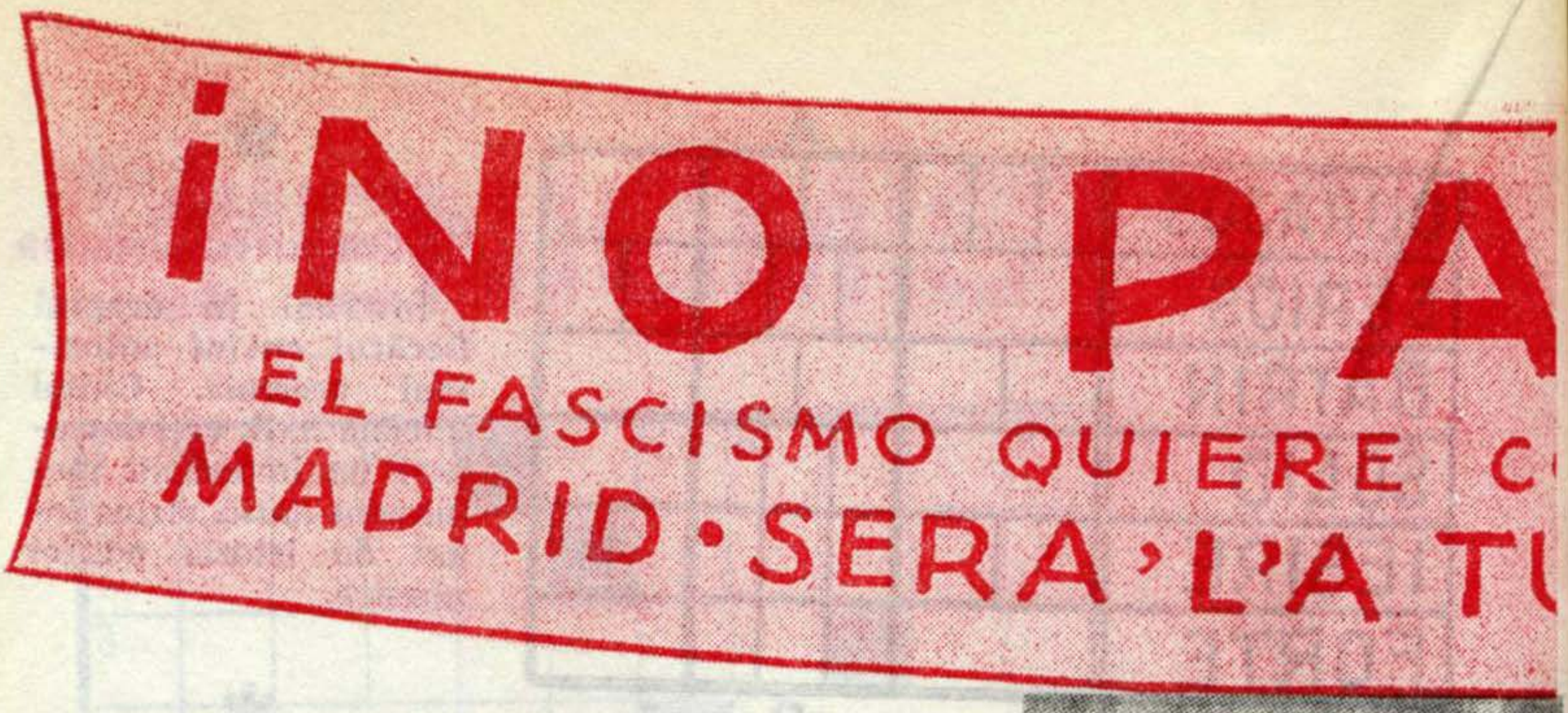

„CAVALERII SPERANȚEI“

VALTER ROMAN

În zilele febrile ale anilor 1936-1939, zeci de mii de voluntari de pretutindeni au luptat în apărarea tinerei republici spaniole, împotriva fascismului, care făcea o repetiție generală a celui de-al doilea război mondial. Autorul — fost comandant al Regimentului român de artilerie motorizată al Brigăzilor Internaționale — consacră cartea sa de amintiri Sub cerul Spaniei. Cavalerii speranței, **evenimentelor și oamenilor așa cum le-a trăit, așa cum i-a cunoscut. Paginile sale, deși concepute ca „simple creionări“, au astfel încărcătura emoțională a faptului trăit și densitatea rememorării peste ani.**

„Am convingerea — notează autorul — că cei care au făcut sau au participat (intr-un fel sau altul) la făurirea unui act deosebit al istoriei au o obligație specială față de contemporanii și față de urmașii lor. A depune o mărturie în marele proces al istoriei contemporane, este, pînă la urmă, nu numai un drept, ci și o datorie, aș zice elementară, inexorabilă. Istoria este o treabă mult prea serioasă pentru a fi lăsată exclusiv pe seama cercetătorilor de arhivă. Cine să povestească despre ceea ce a fost dacă nu cei care au trăit cu intensitate acele momente, adevărate pietre de hotar ale lungului și sinuosului urcuș al progresului spre culmi strălucitoare ?“

Din acest imperativ intim au izvorit paginile despre „Cavalerii speranței“. Vă prezentăm, în avanpremieră editorială, cîteva fragmente din cartea aflată sub tipar la Editura Militară, începînd cu episodul cînd autorul, după ce fusese rănit la Quinto, e trimis la Paris spre a fi consultat de specialiști. Este un prilej de a surprinde aspecte din „orașul luminii“ în care eroismul tragic al epopeii antifasciste spaniole nu constituie un serios prilej de reflecție pentru toată lumea.

E. P.

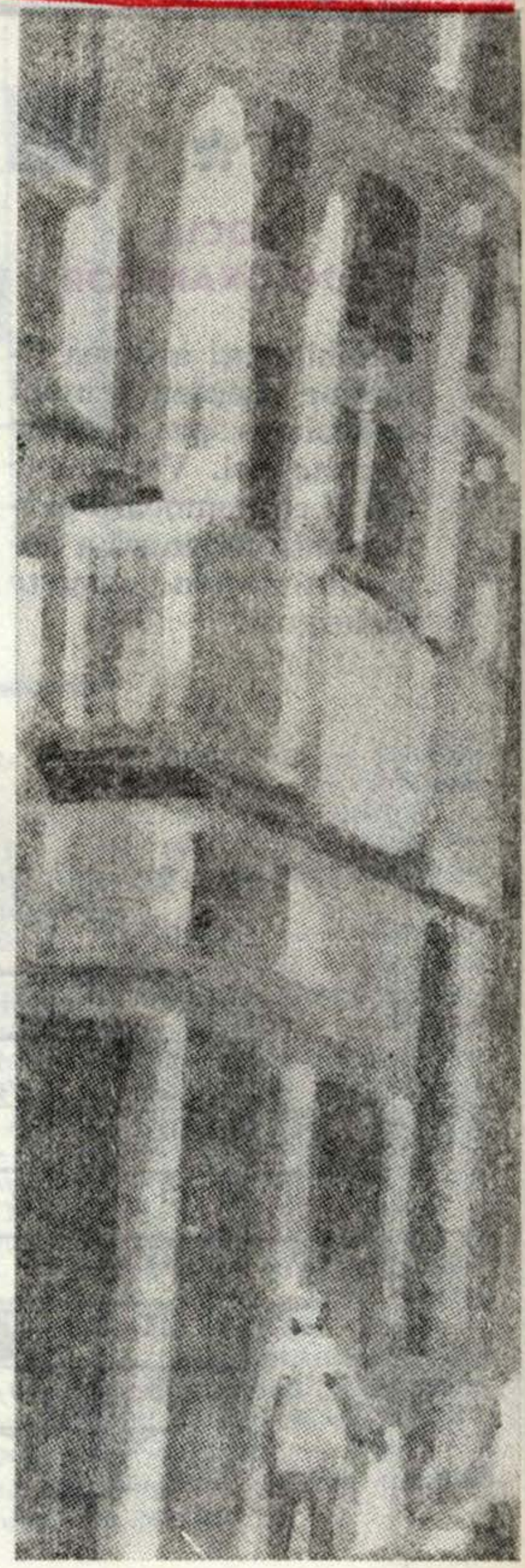

SARAN

NQUISTAR MADRID

MBA DEL FASCISMO

La Paris, în 1938

Rana primită la Quinto în august 1937 nu s-a vindecat așa de ușor. Tovarășii au fost de părere să mă duc la Paris pentru a fi văzut de un specialist de plămîni. [...]

Șederea la Paris, în iunie 1938, nu mi-a adus bucuriile obișnuite ; nu m-a satisfăcut de loc. Cît de mult iubeam „orașul luminii", de data aceasta n-am găsit ceea ce gîndeam și doream să întîlnesc. Nu mai găsisem Parisul Frontului Popular din '36. Parcă dispăruse entuziasmul marii victorii populare ; parcă lumea din vara lui '36, cînd pe buzele tuturor răsunau cuvinte de solidaritate cu Spania ridicată la lupta împotriva fascismului și a invaziei hitleristo-mussoliniene, s-ar fi schimbat radical. Era o lume blazată, plictisită. Locul certitudinii îl luase îndoiala ; locul solidarității active, mila pentru soarta unui popor condamnat — după părerea multora cu care mă văzusem —, la o înfrîngere inevitabilă. Se mai făceau donații, se mai colectau bani pentru Spania, dar nu din convingerea îndeplinirii unei datorii față de sine însuși, ci mai mult din compasiune. Spiritul filistin își făcea tot mai mult loc. Se legănau mulți în iluzia unui război care se desfășoară la distanță, și care nu va cuprinde Franța.

Pentru prima dată nu m-am simțit bine în acest Paris, care totuși însemna pentru mine lipsa pericolului legat de război, odihnă, mîncare din belșug, nopți dormite în tihnă, distracții. Nu m-am putut împăca cu această situație, cu această atmosferă. În Spania continua războiul, tot mai greu. Vicisitudinile și lipsurile creșteau nemăsurat. Voiam totuși să mă întorc cît mai repede în Spania.

Emigrația română a organizat două mitinguri la care am înfățișat realitățile din Spania anului '38 pledînd pentru continuarea efortului de solidaritate *.

După două săptămîni m-am întors în Spania.

Cum am „devenit" cetățean al orașului Roman

La Campdevanol a sosit în noiembrie 1938 o comisie a Ligii Națiunilor, invitată de guvernul republican spaniol. Misiunea ei oficială era de a înlesni repatrierea, sau mai bine zis plecarea foștilor voluntari internaționali, originari din țări europene cu regimuri fasciste sau reacționare, în diferite state așa-zis democratice. Astfel suna acordul dintre guvernul spaniol și Liga Națiunilor, intervenit în momentul cînd guvernul a acceptat retragerea Brigăzilor Internaționale de pe front.

Nimeni nu-și făcea iluzii în privința eficacității acestui acord, acestei comisii. Dacă guvernele așa-zis democratice au practicat farsa sinistră a neintervenției în tot timpul războiului nu puteau ele, acum, cînd perspectivele războiului din Spania se întunecau tot mai mult, să dea dovada unui umanism care venea în totală contradicție cu concepțiile, cu politica lor. Totuși s-a hotărît ca voluntarii să se prezinte în fața acestei comisii : în special cei care veniseră în Spania din alte țări și nu din țările lor de baștină. Așa am ajuns și eu în fața acestei comisii.

Întrebările erau stereotipe : Cum vă cheamă ? De unde sînteți ? Ce naționalitate și cetățenie aveți ? În ce localitate v-ați născut? Unde doriți să vă repatriați? După care, de la caz la caz, mai urmau și altele.

Răspunsurile mele au fost laconice : „Mă cheamă **Roman,** sînt din **România ;** sînt **român,** de cetățenie **română...**"

Înșirînd aceste date am văzut pe fața membrilor comisiei o surpriză, nedisimulată ; li s-a părut că prea se repetă cuvîntul cu rădăcina identică — **roman.** Văzînd această surpriză mi-a venit dintr-o dată ideea să fac o mică farsă și, completînd datele cu privire la locul de naștere, am indicat orașul **Roman,** în loc de Oradea unde de fapt mă născusem.

De data aceasta efectul a fost complet. Au izbucnit toți în rîs. Rîdeam și eu, dar îmi mențineam declarația, că așa stau lucrurile.

Relatînd acest episod din viața mea — la o distanță de peste treizeci de ani — sper că locuitorii orașului Roman nu mă vor judeca prea aspru pentru amintita intrusiune și nici cei din Oradea că i-am „părăsit" pentru o clipă.

Titulescu — Litvinov

Doresc să relatez, în continuare, — deși n-are o legătură directă cu războiul din Spania — un episod care se referă la Titulescu.

Legătura ar consta doar în aceea că Titulescu — după cum a devenit cunoscut prin publicarea telegramei adresate de el Regimentului român de artilerie din Spania, în aprilie 1937 — s-a situat alături de Spania republicană, ceea ce a fost evocat și în timpul convorbirii pe care o relatez în continuare.

În martie 1941, Titulescu se stingea din viață izolat și dezamăgit, departe de patrie, în Franța invadată de hitleriști. Dar toate strădaniile cercurilor reacționare de a-l desființa ca om politic n-au reușit să-l împingă în anonimat și timpul — cel mai nepărtinitor judecător al valorilor — n-a așternut peste el uitarea. La trei ani de la moartea lui Titulescu am auzit din gura unui om a cărui activitate conferea spu-

---

* Vezi și : Valter Roman, *File din trecut,* Editura Militară, 1971.

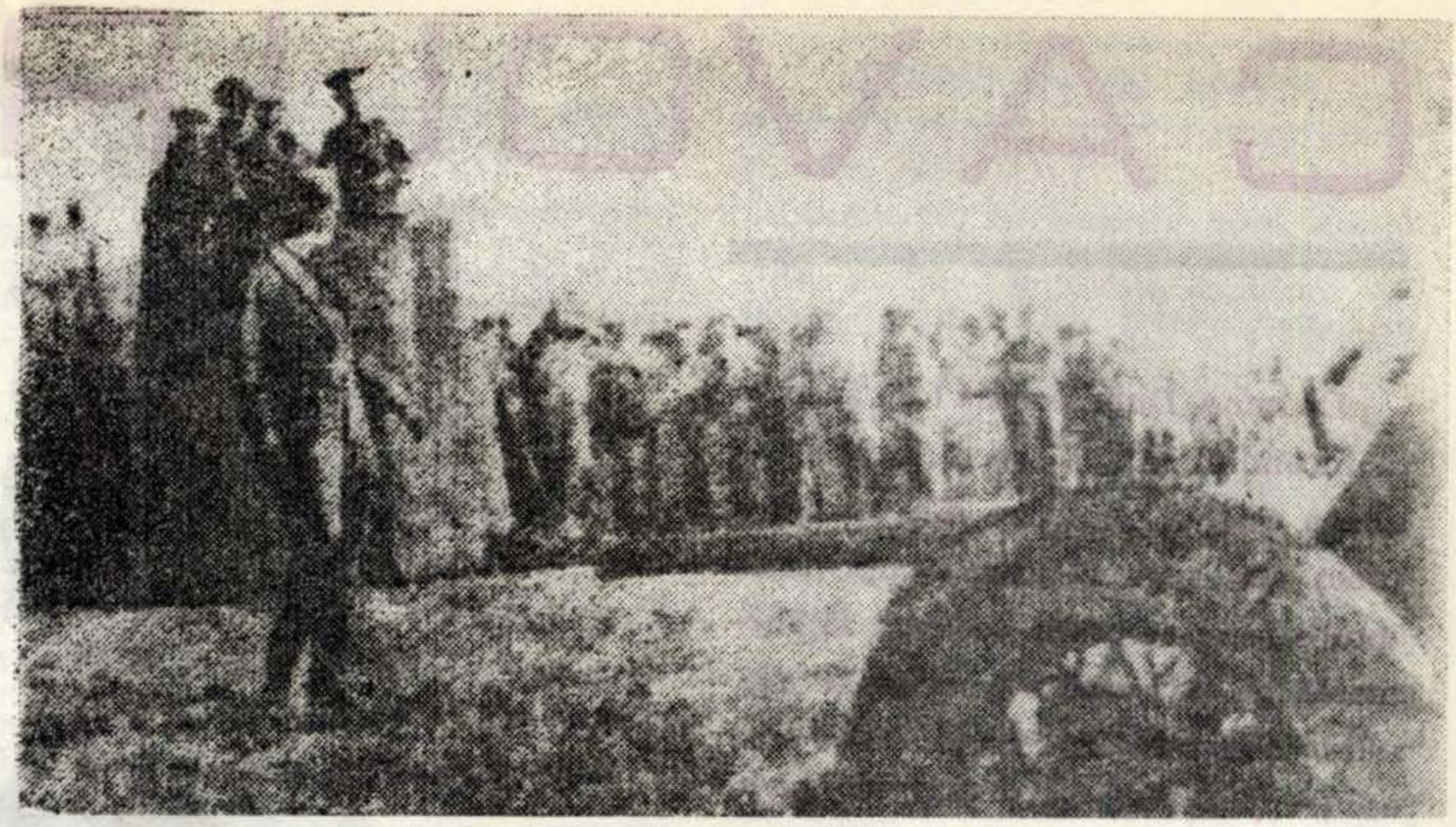

Artileriștii români din Regimentul român de artilerie la Quinto-Belchite

In pp. 54-55 : *Franco se afla la porțile Madridului. Dar madrilienii au hotărît : I NO PASARAN !*

selor sale o greutate deosebită, un strălucit elogiu făcut celui dispărut. Maksim Litvinov — căci despre el este vorba — era în acea vreme locțiitor al comisarului poporului pentru Afaceri Externe al U.R.S.S. Convorbirea în cursul căreia și-a exprimat despre fostul diplomat român părerile pe care le voi relata mai jos s-a desfășurat la începutul lunii august 1944. Era o discuție neprotocolară în care au fost abordate diferite aspecte ale ofensivei sovietice în plină desfășurare, viitoarea înfățișare a Europei, perspectivele de desfășurare a evenimentelor în diferite țări, problema Transilvaniei. La un moment dat Litvinov s-a interesat despre situația din România. Așa a venit vorba despre Titulescu.

— A fost un mare diplomat, — a început Litvinov — unul din cei mai iluștri ai perioadei dintre cele două războaie.

Va fi citit oare ministrul sovietic pe figura mea o oarecare uimire față de această atît de categorică elogioasă apreciere, sau avea alte gînduri — nu știu nici astăzi. Fapt este că a început să explice metodic și minuțios pe ce își bazează părerea.

În esență el aprecia că : lui Titulescu — diplomat înzestrat cu o mare perspicacitate politică — îi erau foarte clare căile și mijloacele prin care puteau fi asigurate securitatea colectivă europeană, integritatea și suveranitatea statelor mici. El a fost printre puținii diplomați care și-au dat seama — în condițiile venirii lui Hitler la putere — că numai prin măsuri colective ale tuturor statelor europene, bazate pe o înțelegere între Uniunea Sovietică, Franța și Anglia s-ar fi putut bara calea războiului. Titulescu era nu numai un doctrinar, ci și un om de acțiune care milita cu pasiune pentru ideile sale.

„— În ce mă privește — spunea Litvinov — nu pot uita faptul că într-o serie întreagă de probleme față de care reprezentanții țărilor occidentale nu s-au arătat receptivi, am găsit în persoana lui Titulescu un sprijinitor activ. Așa s-a întîmplat la Liga Națiunilor, așa s-a întîmplat cu prilejul discuțiilor purtate în jurul problemei definirii agresorului, așa a fost la Montreux, în problema statutului strîmtorilor. Cunosc poziția justă a lui Titulescu și în problema „neintervenției“ în războiul din Spania.

În ce privește legăturile dintre România și U.R.S.S., Titulescu a înțeles necesitatea unor relații normale, nu numai sub raport diplomatic, singurele în stare să ducă la soluționarea tuturor problemelor litigioase în spiritul intereselor naționale ale ambelor țări. El a militat cu toată seriozitatea — m-am convins de asta — pentru un pact de asistență mutuală între țările noastre“.

Litvinov a adăugat apoi : „acum se află în lucru la noi un dicționar diplomatic și pot să vă asigur că aprecierile cu privire la Titulescu vor fi aprecieri pozitive“.

Mi-am reamintit cuvintele acestea citind, la apariția — imediat după terminarea războiului — a **Dicționarului diplomatic sovietic**, articolul consacrat diplomatului nostru, scris într-un spirit apropiat aprecierilor auzite.

La Paris, în 1938

Rana primită la Quinto în august 1937 nu s-a vindecat așa de ușor. Tovarășii au fost de părere să mă duc la Paris pentru a fi văzut de un specialist de plămîni. [...]

Șederea la Paris, în iunie 1938, nu mi-a adus bucuriile obișnuite ; nu m-a satisfăcut de loc. Cît de mult iubeam „orașul luminii", de data aceasta n-am găsit ceea ce gîndeam și doream să întîlnesc. Nu mai găsisem Parisul Frontului Popular din '36. Parcă dispăruse entuziasmul marii victorii populare ; parcă lumea din vara lui '36, cînd pe buzele tuturor răsunau cuvinte de solidaritate cu Spania ridicată la lupta împotriva fascismului și a invaziei hitleristo-mussoliniene, s-ar fi schimbat radical. Era o lume blazată, plictisită. Locul certitudinii îl luase îndoiala ; locul solidarității active, mila pentru soarta unui popor condamnat — după părerea multora cu care mă văzusem —, la o înfrîngere inevitabilă. Se mai făceau donații, se mai colectau bani pentru Spania, dar nu din convingerea îndeplinirii unei datorii față de sine însuși, ci mai mult din compasiune. Spiritul filistin își făcea tot mai mult loc. Se legănau mulți în iluzia unui război care se desfășoară la distanță, și care nu va cuprinde Franța.

Pentru prima dată nu m-am simțit bine în acest Paris, care totuși însemna pentru mine lipsa pericolului legat de război, odihnă, mîncare din belșug, nopți dormite în tihnă, distracții. Nu m-am putut împăca cu această situație, cu această atmosferă. În Spania continua războiul, tot mai greu. Vicisitudinile și lipsurile creșteau nemăsurat. Voiam totuși să mă întorc cît mai repede în Spania.

Emigrația română a organizat două mitinguri la care am înfățișat realitățile din Spania anului '38 pledînd pentru continuarea efortului de solidaritate *.

După două săptămîni m-am întors în Spania.

Cum am „devenit" cetățean al orașului Roman

La Campdevanol a sosit în noiembrie 1938 o comisie a Ligii Națiunilor, invitată de guvernul republican spaniol. Misiunea ei oficială era de a înlesni repatrierea, sau mai bine zis plecarea foștilor voluntari internaționali, originari din țări europene cu regimuri fasciste sau reacționare, în diferite state așa-zis democratice. Astfel suna acordul dintre guvernul spaniol și Liga Națiunilor, intervenit în momentul cînd guvernul a acceptat retragerea Brigăzilor Internaționale de pe front.

Nimeni nu-și făcea iluzii în privința eficacității acestui acord, acestei comisii. Dacă guvernele așa-zis democratice au practicat farsa sinistră a neintervenției în tot timpul războiului nu puteau ele, acum, cînd perspectivele războiului din Spania se întunecau tot mai mult, să dea dovada unui umanism care venea în totală contradicție cu concepțiile, cu politica lor. Totuși s-a hotărît ca voluntarii să se prezinte în fața acestei comisii : în special cei care veniseră în Spania din alte țări și nu din țările lor de baștină. Așa am ajuns și eu în fața acestei comisii.

Întrebările erau stereotipe : Cum vă cheamă ? De unde sînteți ? Ce naționalitate și cetățenie aveți ? În ce localitate v-ați născut? Unde doriți să vă repatriați? După care, de la caz la caz, mai urmau și altele.

Răspunsurile mele au fost laconice : „Mă cheamă **Roman,** sînt din **România ;** sînt **român,** de cetățenie **română...**"

Înșirînd aceste date am văzut pe fața membrilor comisiei o surpriză, nedisimulată ; li s-a părut că prea se repetă cuvîntul cu rădăcina identică — **roman.** Văzînd această surpriză mi-a venit dintr-o dată ideea să fac o mică farsă și, completînd datele cu privire la locul de naștere, am indicat orașul **Roman,** în loc de Oradea unde de fapt mă născusem.

De data aceasta efectul a fost complet. Au izbucnit toți în rîs. Rîdeam și eu, dar îmi mențineam declarația, că așa stau lucrurile.

Relatînd acest episod din viața mea — la o distanță de peste treizeci de ani — sper că locuitorii orașului Roman nu mă vor judeca prea aspru pentru amintita intrusiune și nici cei din Oradea că i-am „părăsit" pentru o clipă.

Titulescu — Litvinov

Doresc să relatez, în continuare, — deși n-are o legătură directă cu războiul din Spania — un episod care se referă la Titulescu.

Legătura ar consta doar în aceea că Titulescu — după cum a devenit cunoscut prin publicarea telegramei adresate de el Regimentului român de artilerie din Spania, în aprilie 1937 — s-a situat alături de Spania republicană, ceea ce a fost evocat și în timpul convorbirii pe care o relatez în continuare.

În martie 1941, Titulescu se stingea din viață izolat și dezamăgit, departe de patrie, în Franța invadată de hitleriști. Dar toate strădaniile cercurilor reacționare de a-l desființa ca om politic n-au reușit să-l împingă în anonimat și timpul — cel mai nepărtinitor judecător al valorilor — n-a așternut peste el uitarea. La trei ani de la moartea lui Titulescu am auzit din gura unui om a cărui activitate conferea spu-

---

* Vezi și : Valter Roman, *File din trecut*, Editura Militară, 1971.

Neamul Cavourilor își dobîndise un loc de seamă în rîndurile nobilimii piemonteze. Unul dintre strămoși, Uberto, coborîse în Italia cu împăratul german Frederic I Barbarossa.

După ce ducatul Piemontului și-a cucerit independența, familia Benso s-a afirmat ca susținătoare activă a Casei de Savoia, fapt pentru care regele a conferit marchizatul de Cavour unui Benso.

UN MORMÎNT CU OAMENI VII

În palatul Cavour, edificat în sec. XVII, a văzut lumina zilei, la 10 august 1810, Camillo Benso di Cavour. Poate că pînă la vîrsta de patru-cinci ani să-i fi povestit cineva despre ecoul lozincii Revoluției Franceze — libertate, egalitate, fraternitate — purtată și pe pămînturile italiene de soldații armatelor napoleoniene. Dar copilăria sa a însoțit acea epocă a „Restaurației", care urmărea, pretutindeni, restabilirea rînduielilor prerevoluționare. După Congresul de la Viena, Franz I al Austriei nu numai că îngropase tricolorul Italiei, ci șterse și numele ei de pe hartă. Austria supusese Lombardia și Veneția și căpătase dreptul de a desemna prinți din Casa de Habsburg în ducatele Modena, Toscana, Parma, Piacenza : Statul Papal fusese refăcut ; Bourbonii se reînscăunau în Regatul celor două Sicilii (fostul regat al Neapolului), iar în Regatul Sardiniei (Piemont) reveniseră Casa de Savoia.

Culorile galben și negru ale drapelului habsburgic fluturau deasupra Italiei ca un zăbranic de doliu peste un imens cimitir. „Se agită oameni vii în mormîntul acela !", constata, însă, un contemporan englez. Libertatea era trează în inimile italienilor. Austriei opresoare i se opunea o conștiință patriotică în creștere, însuflețită de mari reprezentanți ai curentului romantic în literatură, ca Ugo Foscolo, Silvio Pellico, Allessandro Manzoni, de membrii asociațiilor conspirative ale carbonarilor, care la 1820 și 1821, din Neapole și pînă în Piemont, își vor avea eroii lor pe baricadele insurecțiilor, înăbușite în sînge de baionetele Sfintei Alianțe.

În acest climat, tînărul Camillo di Cavour a fost încredințat Academiei Militare din Torino. Dar nu părea a înțelege că rostul lui ar fi fost să se ocupe cu lustruirea nasturilor și a sabiei. Numit paj la curtea regală, în 1823, a fost imediat concediat, deoarece socotea uniforma o livrea de lacheu.

Prin atitudinile sale voluntare și independente și-a decepționat părinții conservatori. „Camillo — constata mama sa, Adele di Cavour, într-o scrisoare din 1825 —, gîndurile îți alunecă spre idei nebunești [...] Îți spun cu toată sinceritatea că prefer să te știu închis pentru cîțiva ani într-o fortăreață, decît să te văd făcînd prostii". Iar într-un acces de mînie, tatăl îl amenința că-l va face „să moară de foame în America".

Vederile liberale ale fiului s-au distanțat și mai mult de cele conservatoare ale părinților, după ce a obținut gradul de ofițer, în septembrie 1826. Era stăpînit de ideea de a nu sluji sub flamurile absolutismului, deoarece aceasta ar fi însemnat să renunțe la propriile sale convingeri. „Cerul mi-e martor, — se destăinuia el, la 30 noiembrie 1828, fratelui său Gustav, răspunzînd parcă scrisorii mamei sale, pe care am menționat-o mai înainte, — că îmi voi sfîrși mai bine zilele într-o carceră decît să săvîrșesc o singură mîrșăvie nedemnă de numele meu și de demnitatea unui om liber [...] ; că aș muri de o mie de ori pentru țara mea sau pentru binele neamului omenesc dacă mă voi încredința că aceasta îi face cu adevărat trebuință".

Patriotismul și umanitarismul au constituit trăsături definitorii ale întregii sale vieți. De altfel, după ce în noiembrie 1831 a demisionat din corpul ofițeresc, i-a declarat tatălui său : „Mă voi sili prin studiu să fiu mai folositor patriei mele".

Cînd o prietenă, Melanie Waldor, l-a sfătuit să-și părăsească țara pentru a se stabili la Paris, unde ea considera că personalitatea lui se va putea realiza altfel decît la Torino, Cavour i-a replicat tranșant că nici vorbă nu putea fi de așa ceva : „Ce bine aș putea face umanității în afara țării mele ?" Și pe un ton aspru continuă : „Nenorocire celui ce-și părăsește cu dispreț pămîntul care l-a văzut născîndu-se, ce-și reneagă frații ca fiind nedemni de el ! Cît despre mine, în această privință. am hotărît ca niciodată să nu-mi despart propria soartă de aceea a piemontezilor. Fericită sau nefericită, patria va dispune de întreaga mea viață ; nu-i voi fi niciodată necredincios, chiar dacă aș fi sigur că aiurea voi afla un destin strălucit".

PENDULA ÎN POZIȚIE DE MIJLOC

Calea pentru care a optat însă pentru a-și servi patria și prin aceasta umanitatea nu a fost aceea a unui revoluționar, ci a unui moderat. Salutînd răsturnarea regelui francez Carol X și bucurîndu-se la gîndul că se vor clătina și tronurile celorlalți monarhi din Europa, el s-a de-

clarat împotriva utilizării metodelor iacobine ale anului 1792. Din acest punct de vedere, Camillo di Cavour s-a autocaracterizat cu multă exactitate într-o scrisoare din 13 mai 1833, adresată unei rude din Elveţia, Auguste de la Rive : „Am sfîrşit prin a mă fixa ca o pendulă oprită pe poziţia de juste-milieu [1] [...]; sînt un onest juste-milieu, dorind şi acţionînd din toate puterile pentru progresul social, dar hotărît să nu-l obţin cu preţul unei răsturnări generale, politice şi sociale".

Perioada în care s-a format şi a acţionat ca om politic Cavour este, în Italia, dominată de mişcarea de emancipare cunoscută sub numele de **Risorgimento** (Renaşterea), care a făcut din deviza independenţei şi unităţii politico-teritoriale a ţării, afirmată încă la sfîrşitul sec. XVIII, o sarcină istorică concretă, cu caracter conştient. Partidul Acţiunii, reprezentînd mica burghezie radicală, şi partidul liberalilor moderaţi, exponent al burgheziei în plină ascensiune şi al nobilimii îmburghezite, au fost cele două mari curente politice din cadrul **Risorgimento**-ului. Decis să se detaşeze de trecut, ostil vechilor state absolutiste, **Risorgimento**-ul a privit lupta pentru unitatea Italiei în strînsă conexiune cu mişcarea generală din ţările europene pentru afirmarea principiului naţiunilor, îndreptăţite la o existenţă de sine stătătoare, în cadrul unor entităţi statale suverane. În acest spirit, Giuseppe Mazzini, liderul recunoscut al Partidului Acţiunii, a înfiinţat societăţile secrete „Tînăra Italie" (1831) şi „Tînăra Europă" (1834) — ultima reunind „Tînăra Italie", „Tînăra Germanie" şi „Tînăra Polonie". La rîndul lui, Cavour s-a interesat şi el de problematica unităţii italiene, ca şi a altor naţiuni de pe continent.

Situat pe poziţia că drumul unificării Italiei trebuie să fie cel al reformelor de tip liberal, Cavour, s-a dedicat pînă în preajma anului 1848 studiilor economice şi experienţei liberalismului european. Spre deosebire de Mazzini, apostolul spiritual, care punea accentul pe tradiţia culturală, Cavour, omul ştiinţelor pozitive, a înţeles destul de repede că dezvoltarea şi consolidarea naţiunii italiene, formarea statului ei unitar, erau indisolubil legate de economic, de progresul industrial şi tehnic : „unirea materială a tuturor statelor italiene, unirea lor culturală şi intelectuală, pregăteşte independenţa şi unitatea Italiei", afirma el în lucrarea **Căile ferate în Italia** scrisă în 1846.

Studiile sale teoretice au fost dublate de o susţinută acţiune practică. Un contemporan, Luigi Chialla, depune măr-

[1] Aşa-numita „corectă poziţie de mijloc" — liberalii moderaţi se considerau distanţaţi de ambele „extreme" ale vieţii politice a timpului.

Caricatură din presa vremii („Fischietto", 12 iulie 1859). Italia : „Imbecilii ! Îşi închipuie că am murit ! Un petec de hîrtie nu e destul pentru a asasina o naţiune !"

turie că pe Cavour îl puteai întîlni dirijînd defrișarea unei păduri, săpînd canale, introducînd în Piemont cultura sfeclei, proiectînd înființarea unei fabrici de zahăr, ajutînd la înjghebarea unei manufacturi de produse chimice ori a unor mori cu abur, angajîndu-se să procure Pașei din Egipt oi merinos sau pregătind înființarea Băncii orașului Torino.

Dar ceea ce a făcut din Cavour autoritatea de necontestat a liberalismului moderat, nu a fost doar această formație personală, ci o situație în contradicție cu conceptele acestui partid (adept al **revoluției fără revoluție**)[2]: realitatea combatantă pe care a constituit-o poporul italian în tumultul revoluționar al anilor 1848-1849.

L'ITALIA S'E DESTA

Insurecțiile din ianuarie-martie 1848 din Regatul celor două Sicilii, din Statul Papal și Toscana, care au smuls regimurilor absolutiste acte constituționale, puternicele mișcări național-revoluționare din provinciile subjugate de Imperiul habsburgic, mișcări care au instaurat guverne provizorii la Milano și Veneția, toate acestea l-au determinat pe Cavour să proclame: **„Ora mai piu!"** (Acum ori niciodată), în articolul **Ceasul suprem al Casei de Savoia!** Al Casei de Savoia, nu al celor de pe baricade! Întinzînd mîna monarhiei, **Milord Risorgimento**[3] a arătat limpede că moderații înțelegeau să evite calea democrației revoluționare, prefigurînd epoca pe care Marx o va numi a revoluțiilor „de sus".

Cît era de îngust la minte, regele Carol Albert al Piemontului a surprins sensul apelului cavourian și, arborînd deviza răsculaților din 1794 **Italia farà da sè!**[4] a pornit la război contra Austriei. Trecînd peste mobilurile egoismului monarhic, forțele progresiste populare au susținut cu entuziasm lupta, în numele idealurilor de libertate, independență, unitate. Imnul **Fratelli d'Italia, l'Italia s'e desta**[5] a mobilizat pe italienii din toate părțile. În rîndul luptătorilor puteau fi văzuți campionii republicanismului: Garibaldi — ofițer comandant, Mazzini — simplu soldat. „Poporul italian — scrie Engels — n-a precupețit nici un sacrificiu. El era gata să lupte pe viață și pe moarte pentru a duce pînă la capăt opera începută și a cuceri independența națională. Din păcate, cei care erau la cîrmă n-au fost nicidecum la înălțimea acestui curaj, a acestei însuflețiri și abnegații". Înfrîngerea de la Custoza, din 23-25 iulie 1848, și armistițiul dintre Piemont și Austria confirmă pe deplin considerațiile lui Engels.

În fața ofensivei reacțiunii, flamurile revoluției au mai fluturat o vreme în Toscana, la Veneția, pe frontispiciul republicii proclamate la Roma în 1849 — opera cea mai de seamă a Partidului Acțiunii, a lui Mazzini, sugrumată și ea numai după cinci luni de existență, prin intervenția corpului expediționar al unei alte republici, cea franceză.

În Piemont, dezastrul de la Novara[6] l-a obligat pe Carol Albert să abdice în favoarea fiului său Victor Emmanuel, care în proclamația sa la urcarea pe tron a dat asigurări în primul rînd moderaților: „Să consolidăm instituțiile noastre constituționale".

Evenimentele din 1848-1849 au pus în adevărata lor lumină cele două curente principale din sînul **Risorgimento**-ului. Pentru Partidul Acțiunii, acești ani au însemnat maximum de succese și maximum de deziluzii. Lipsit de fermitate și unitate în conducere, neavînd un program de guvernare care să reflecte revendicările sociale esențiale ale maselor, îndeosebi ale țărănimii, acest partid n-a putut deveni o forță cu adevărat autonomă și n-a putut imprima **Risorgimento**-ului un caracter popular și democratic mai marcat. Pentru moderați, anii 1848-1849 au constituit platforma de lansare a unor acțiuni viitoare, afirmîndu-se ca o avangardă, cu scopuri precis conturate, a claselor de sus.

Aprecierile de mai sus aparțin lui Antonio Gramsci, care, analizînd mișcarea ce urmărea renașterea Italiei, a conchis: „...moderații reprezintă un grup social relativ omogen, din care cauză conducerea lor a suferit oscilații relativ limitate [...], în timp ce așa-zisul Partid al Acțiunii nu s-a sprijinit în chip deosebit pe nici o clasă istorică, iar oscilațiile suferite de organele sale conducătoare se reduc, în ultimă analiză, la interesele moderaților, deci

---

[2] Acestei concepții i-a dat cea mai precisă concretizare ziarul „Risorgimento" (apărut la 15 dec. 1847 și al cărui inspirator a fost Cavour) prin formula lui Cesare Balbo: „Poporul italian s-a ridicat ca un singur om, dar nu pentru revoluție, ci, dimpotrivă, pentru reforme; nu pentru dușmănie, ci pentru unire cu principii săi; nu pentru pretenții populare excesive, nu pentru polemici provinciale, facțiuni, violențe, ci, dimpotrivă, pentru o puternică și ordonată moderație în fapte, cuvinte și opinii".

[3] Poreclă dată lui Cavour de contemporani.

[4] Italia se va făuri singură!

[5] Frați din Italia, Italia s-a deșteptat.

[6] În martie 1849, regele Carol Albert al Piemontului a denunțat armistițiul cu Austria și a reluat ostilitățile, fiind însă înfrînt.

După bătălia de la Magenta

din punct de vedere istoric Partidul Acțiunii o fost dirijat de moderați ; [....] a fost condus «indirect» de Cavour și de rege".

ÎN AREOPAGUL DIPLOMATIC...

Alianța dintre moderați și monarhie va avea în Camillo Benso di Cavour un adevărat campion. După ce în iunie 1848 intrase în viața parlamentară, în 1850 a depus jurămîntul ca ministru al Agriculturii și Comerțului. Cînd i s-a făcut propunerea, regele Victor Emmanuel a întrebat : „Nu s-ar putea găsi un om mai simpatic ?" Dar în curînd a ajuns la constatarea : „Cavour este un șmecher. Trebuie să-i captăm prietenia". Și, la 4 noiembrie 1852, lui Cavour i s-a încredințat președinția guvernului, el devenind pentru zece ani un adevărat „vizir dinastic", acționînd pentru polarizarea diferitelor forțe politice și sociale în jurul Casei de Savoia, dirijînd burghezia de orientare antiaustriacă, recrutîndu-și partizani din rîndul claselor dominante și mijlocii, printre aliați ca și printre adversari, folosind în scopurile sale însuși climatul general creat în Italia de propaganda și agitația Partidului Acțiunii.

Cavour s-a dovedit un adevărat artist în folosirea diplomației ; se spunea curent că a **diplomatizat** revoluția italiană. Din exilul său politic, Metternich reflecta : „Diplomația se duce ; nu mai este în Europa decît un singur diplomat și acela e contra noastră : Cavour".

Cu o mare abilitate a folosit conjunctura internațională creată prin declanșarea războiului Crimeii pentru a cîștiga Piemontului un loc proeminent pe arena continentală. Cei 15 000 ostași italieni participanți la asediul Sevastopolului au contribuit nu numai la ridicarea prestigiului militar, la stimularea interesului lui Napoleon III pentru problemele Italiei, ci și la participarea Piemontului (sau, după titulatura oficială, Regatul Sardiniei) alături de celelalte puteri aliate, la Congresul de pace de la Paris din 1856.

Marea performanță a contelui Cavour în acest areopag diplomatic a reprezentat-o punerea în dezbatere a problemei italiene, care inițial nu fusese înscrisă pe ordinea de zi. De la eforturile de a cîștiga de partea sa principalele personalități prezente la Paris pînă la discuțiile purtate cu prilejul ceremoniilor, dineurilor, spectacolelor de teatru, de la specularea impresiei pe care frumoasa contesă Virginia di Castiglione o făcuse împăratului Napoleon III, pînă la simpatia de care spiritualul Constantino Nigra se bucura din partea împărătesei Eugenia, premierul piemontez a mobilizat totul în sprijinul acestui țel. Astfel, deși la 27 martie tratatele de pace fuseseră semnate și Congresul se încheiase, la 8 aprilie a explodat bomba italiană.

Erau prezenți la ședință împuterniciții Austriei, Franței, Marii Britanii, Prusiei, Rusiei, Sardiniei, Turciei, cînd Wa-

lewski, ministrul de Externe francez, a declarat, pe neașteptate, că e de dorit ca, înainte de a se despărți, plenipotențiarii „să facă un schimb de păreri asupra unor probleme de care e util să se ocupe, pentru a preveni noi complicații". El a pus pe tapet dosarul italian, de la situația intolerabilă a ocupației austriece în Statul Papal, pînă la despotismul regelui Ferdinand II al Neapolului, care sfida înseși principiile civilizației.

Nu era vorba pur și simplu de Roma sau de Neapole, de Modena sau de Parma, despre care se discuta în mod concret, a arătat, la rîndul său, Cavour, ci de principiul însuși al supremației aroganțe pe care Austria o exercita asupra întregii peninsule și care devenise pentru Piemont un pericol mortal.

Tratîndu-l pe Cavour ca pe un conjurat, reprezentanții Austriei au protestat, invocînd incompetența Congresului și împiedicînd adoptarea unei soluții concrete și practice. Cavour însă era satisfăcut că, pentru prima dată, doleanțele Italiei au fost ridicate în fața unui congres european.

ROMÂNII: EXEMPLU ADMIRABIL DE UNIRE

În timpul Congresului, cauza unirii Principatelor române a avut în Cavour un susținător consecvent. Rezolvarea pozitivă a unirii Moldovei cu Țara Românească a fost privită de Cavour ca un act de dreptate istorică a națiunii române și ca un precedent pentru unitatea Italiei.

Corespondența sa din această perioadă relevă că primul ministru piemontez era la curent cu starea de spirit din Țările Române. „Unirea Principatelor, scria el, la 6 martie 1856, este bineînțeles cerută de interesele acestor țări [...] Toți valahii și moldovenii care au venit să mă vadă reclamă unirea lor..." De aici și opinia că era de datoria Congresului să asculte și părerea românilor.

Cu deosebită insistență a acționat Cavour pentru a determina o atitudine favorabilă din partea guvernului englez. „În numele cerului, scria el ambasadorului piemontez la Londra, convingeți pe Palmerston (primul ministru al Marii Britanii —**n.r.**) că ar fi o crimă de **lèse-civilizație** dacă ar susține statu-quo-ul și s-ar opune dorințelor juste ale întregii populații române". Dintr-o altă scrisoare, către același destinatar: „Ar fi cu adevărat dezolant ca lordul Palmerston să se arate infidel principiilor liberale — pe care le-a proclamat toată viața în Parlament — singura dată cînd se prezintă un prilej de a le pune în practică". Mai tîrziu, nemulțumit, a consemnat: „Sînt dezolat de a mă afla în dezacord cu guvernul englez în chestiunea Principatelor [...]; nu putem să fim liberali în Occident și absolutiști în Orient". Cît despre Congres ca atare, a considerat că „s-ar acoperi de infamie dacă ar menține [...] situația actuală a Principatelor. Ar fi repetarea agravată a ceea ce s-a făcut la Viena (la Congresul din 1815 — **n.r.**) prin violarea drepturilor umanității".

Pledoaria lui Cavour, ca și a altor simpatizanți ai cauzei române, a întîmpinat împotrivirea trimișilor sultanului și împăratului habsburgic. „Avem destul un Piemont la poalele Alpilor, declara reprezentantul austriac, contele Buol, nu mai putem tolera încă unul la poalele Carpaților".

Aspirațiile de unitate națională a românilor s-au bucurat și în continuare de adeziunea lui Cavour, care a dat o înaltă apreciere actului istoric de la 24 ianuarie 1859. Într-o convorbire cordială cu Vasile Alecsandri, la Torino, la 23 martie 1859, Cavour i-a declarat: „V-aș complimenta bucuros pentru actul patriotic ce ați săvîrșit în țara dumneavoastră, dacă n-aș ști că complimentele sînt de prisos unui popor ce se simte mîndru și fericit de faptele sale. Românii, acești frați îndepărtați ai italienilor, au dat o mare dovadă de patriotism, un exemplu admirabil de unire, pe care noi, italienii, sîntem gata a-l urma [...] Unirea Principatelor și consultarea votului poporului reprezintă începutul unei ere noi în sistemul politic al Europei. Ele vor pregăti, prin triumful lor, unirea tuturor italienilor într-un singur corp, căci astăzi nimeni nu se poate împotrivi ca faptul minunat ce s-a petrecut la poalele Carpaților să se realizeze și la poalele Alpilor."

Sprijinul dat de Cavour cauzei noastre naționale a fost prețuit cum se cuvine de forțele progresiste românești. Într-o scrisoare adresată lui Cavour, în mai 1859, domnitorul Alexandru Ioan Cuza a elogiat atitudinea sa pozitivă față de Principate și a solicitat și pe mai departe sprijin pentru recunoașterea dublei alegeri din ianuarie: „În momentul solemn în care Sardinia își varsă sîngele și-și riscă existența pentru a se ajunge la unitatea Italiei, noi avem intima convingere că nobilul său guvern nu va refuza să ajute la împlinirea unității României. De aceea, în numele principiilor de umanitate și de cultură pe care Excelența voastră urmărește să le facă să triumfe cu prețul celor mai mari sacrificii, eu vă repet dorința fierbinte a unui popor care aspiră cu orice preț la unitatea sa, pentru că ține să existe și să trăiască".

VICTORIE DEZAMĂGITOARE

Întors la Torino după Congresul de la Paris, Cavour era mai convins ca oricînd că soluția reală a problemei italiene era una singură: tunul. „În trei ani vom avea război" — i-a spus el atunci unui prieten.

UNIFICAREA ITALIEI

1) Regatul Sardiniei (Piemont) ; 2) Lombardia ; 3) Parma ; 4) Modena ; 5) Toscana ; 6) Romagna (posesiune papală) ; 7) Marche (posesiune papală) ; 8) Umbria (posesiune papală) ; 9) Regatul celor două Sicilii ; 10) Veneţia (1866) ; 11) Statul Papal (1870) ; 12) Tirolul de sud (1920)

Primele 9 „state" au alcătuit Italia în 1860. Pentru următoarele trei, data alipirii la Italia e indicată în paranteză

Linia a : Italia în 1860

Linia b : graniţele de azi ale Italiei

Acestui scop i-au fost consacrate acţiuni pe două planuri. Pe plan intern — încetarea oricăror disensiuni, pentru a menţine unitatea forţelor naţionale, apropierea mazzinienilor dezidenţi, pregătirea morală şi materială pentru lupta hotărîtoare. Pe plan extern — incitarea la nesupunere a statelor italiene faţă de Austria, alianţa cu Franţa, ale cărei baze au fost puse în cadrul întrevederii între Napoleon III şi Cavour de la Plombières (20 iulie 1858). Înţelegerea de la Plombières s-a concretizat în tratatul franco-piemontez de alianţă ofensivă şi defensivă, din 10 de-

cembrie același an, ale cărui prevederi fundamentale erau următoarele: Italia liberă de la Alpi la Adriatica; posesiunile papale unite cu Piemontul; Nissa și Savoia cedate Franței. Condiția unei acțiuni armate comune franco-piemonteze era ca Austria să atace prima.

La 23 aprilie, baronul Kellersberg a înmînat guvernului din Torino un ultimatum, respins de Camera piemonteză în ședința din 26 aprilie, cu care prilej Cavour și-a încheiat discursul prin fraza rămasă celebră: „Mă despart de ultima sesiune a ultimei Camere piemonteze; ne vom revedea în Parlamentul Italiei". La 29 aprilie, corpul de armată al prințului Schwartzenberg forța rîul Tessin către Pavia; războiul care punea Austria față în față cu Piemontul și Franța începea.

Cavour și-a asumat laturile esențiale ale apărării naționale; pe lîngă calitatea de prim-ministru și ministru al Afacerilor Străine, el a preluat și portofoliile Internelor, Războiului și Marinei. S-a ocupat personal de aprovizionarea armatelor, de serviciile de subzistență, de arsenale, de rechiziții, de transporturi. În același timp a incitat mișcările contra prinților, ducilor și guvernelor din micile state italiene. Totodată, a avut în vedere subminarea Imperiului habsburgic și în alte părți: invită la Torino pe Kossuth; expediază în secret, prin portul românesc Galați și pe Dunăre, douăzeci de mii de puști pentru comitetele naționale din Budapesta, în vederea unei răscoale.

Avîntul de luptă al italienilor s-a dovedit irezistibil. Prima mare victorie a survenit la Magenta, la 4 iunie. Napoleon III, în infatuarea lui, crezîndu-se aureolat de gloria unchiului său, a dat la Milano, la 8 iunie, o proclamație către italieni: „Azi să fiți soldați. Mîine veți fi cetățeni liberi ai unei mari țări". Mazzini a răspuns proclamației bonapartiste printr-o alta: „Nu fiindcă a spus-o Bonaparte, ci fiindcă o cer onoarea și binele patriei, cooperarea italienilor la război trebuie să fie atît de completă, de la un capăt la celălalt al Italiei, încît cei o sută de mii de străini veniți în ajutor să apară mai curînd ca o legiune aliată a celor douăzeci și șase de milioane de italieni, decît ca o armată eliberatoare".

Dar Austria nu cedase încă. La 24 iunie, generalul Schelick i-a raportat lui Franz Joseph, care luase comanda supremă: „Maiestatea voastră va asista la o mare bătălie și, cu voia lui Dumnezeu, la o mare victorie". După 12 ore, istoria însă a înregistrat victoria deplină franco-piemonteză de la Solferino: peste 35 000 morți și răniți. În urma armatelor inamice — în retragere peste rîul Mincio — pe un zid se puteau citi, scrise de un ofițer austriac, cuvintele: **Addio, cara Italia!**

Italienii au primit însă o lovitură la care nu se așteptau din partea aliatului francez: Napoleon III, fără măcar a le cere fie și formal părerea, a propus puterii învinse un armistițiu, care s-a încheiat la Villafranca. În întrevederea de la 11 iulie dintre cei doi împărați, Napoleon și Franz Joseph, acesta din urmă a consimțit să renunțe la Lombardia. „Dar sentimente pe care dumneavoastră trebuie să le înțelegeți — îi spunea el lui Napoleon — mă împiedică să o cedez Piemontului; o cedez Franței, care va dispune de ea cum va crede de cuviință". El a acceptat, apoi, ca ducatul Parma să fie transferat Casei de Savoia, dar, dimpotrivă, a insistat ca suveranii Modenei și Toscanei să fie repuși pe tronurile lor; în sfîrșit, a promis o amnistie generală...

Cele stabilite aici au fost consemnate în tratatul de pace încheiat la 10 noiembrie 1859, la Zürich.

Momentul Villafranca a constituit pentru Cavour o mare deziluzie. La cartierul general, el i-a cerut lui Victor Emmanuel să continue singur războiul: „Dacă e să pierim, să pierim ca niște viteji". Dar regele a încercat să-l convingă că e mai bine să aducă măcar Lombardia, decît să se pună rău cu Franța și să se întoarcă cu mîinile goale, în rîsetele lumii, între baionetele austriece. „Atunci, Sire, abdicați" — a ripostat prompt Cavour. „La asta trebuie să mă gîndesc eu, care sînt regele" — a remarcat iritat Victor Emmanuel. „Regele!?" Exclamă contele. „Regele adevărat sînt în acest moment eu!"

O zi mai tîrziu, Cavour și-a dat demisia „Accept" — a decis regele. „Puteți să vă retrageți". Dar după 6 luni, în ianuarie 1860, suveranul s-a văzut nevoit să recheme la putere pe Cavour, singurul în măsură să dea o soluție problemelor grave ale momentului.

ITALIA LIBERĂ ȘI UNITĂ

Începutul anului 1860 a arătat că proiectele de la Villafranca erau irealizabile, date fiind presiunile din interiorul Italiei, conjugate cu atitudinea statelor europene. Federația statelor italiene, sub președinția Papei, așa cum o visa Napoleon, devenise imposibilă, ca și reînscăunarea vechilor suverani în micile state din peninsulă, ale căror populații participaseră la lupta pentru scuturarea tutelei Austriei. Plebiscitele din prima jumătate a lunii martie au unit cu Piemontul, în afară de Lombardia, acordată prin tratatul de pace — Parma, Modena, Toscana, Romagna. Dar se plătea și prețul promis la Plombières: în a doua jumătate a aceleiași luni, Nissa și Savoia erau cedate Franței.

În această atmosferă precipitată, o veste senzațională a răscolit Italia și Europa. La 5 mai, Garibaldi, în fruntea a 1 000 vo-

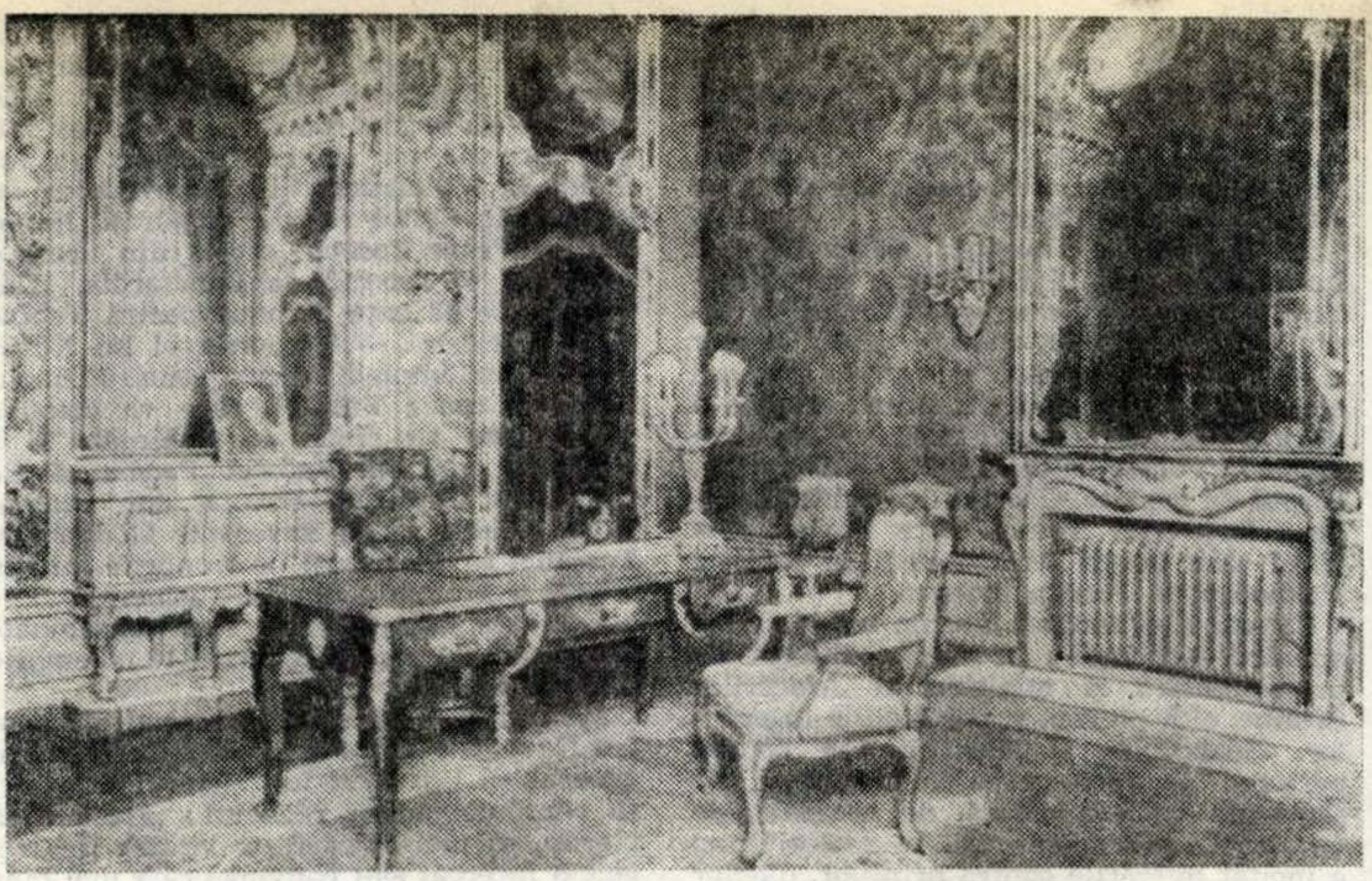

Una din încăperile palatului în care-s-a născut și a murit Cavour

luntari, îmbarcați pe vasele „Piemonte" și „Lombardo", a plecat să cucerească Sicilia. Asumîndu-și puteri dictatoriale, Garibaldi a pus stăpînire pe Palermo la 6 iunie, iar la 7 septembrie cămășile sale roșii au intrat în Neapole, cu gîndul mai departe la Roma și Veneția. Deși despuiat de gloria de a-l fi putut vedea pe rege la Neapole înaintea **condotierului**[7], Cavour a recunoscut: „Succesele fabuloase ale lui Garibaldi au dat o forță irezistibilă sentimentului unității. Oamenii cei mai calmi, cei mai moderați, cei mai conservatori au devenit unioniști. Nu se mai admite nici o altă soluție".

Trupele piemonteze au înaintat în Statul Papal: la 18 septembrie, prin bătălia de la Castelfidardo, ele au pus capăt existenței milenare a puterii teocratice în această regiune. La 2 octombrie, datorită strălucitei victorii de la Volturno, armatele populare garibaldiene au sigilat actul de deces al Regatului celor două Sicilii.

Pe cale de plebiscit, populațiile scăpate din chinga bourbonilor și a papei au consfințit unirea dintre sudul și nordul Italiei. Iar noul Parlament[8], care reprezenta aproape 22 milioane de locuitori ai acestor pămînturi, a proclamat solemn Italia liberă și unită.

Dar cu aceasta s-a împlinit și destinul contelui Camillo Benso di Cavour, care a murit la 6 iunie 1861, în vîrstă de numai 51 ani. În urma lui a rămas un stat italian unitar, dar și o societate a mezalianței dintre aristocrație și burghezie, pe care nimeni n-ar putea-o înfățișa mai bine decît a făcut-o Giuseppe di Lampedusa în scena balului din romanul **Ghepardul** magistral reluată cinematografic de marele nostru contemporan Luchino Visconti[9].

[7] În situația dată, Cavour ținea cu orice preț ca Victor Emmanuel să ajungă la Neapole înaintea lui Garibaldi. „Întîrziați cu dibăcie, sub nu importă ce pretext, trecerea garibaldienilor în Calabria, îi telegrafia el amiralului Persano, comandantul escadrei piemonteze. Acționați cît mai bine pentru atingerea marelui țel pe care ni-l propunem: *a făuri Italia fără a ne lăsa dominați de revoluție*".

[8] Ales la 27 ianuarie 1861 și dispunînd de o majoritate cavouriană.

[9] Vezi „Magazin istoric", nr. 5/1970.

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

Camillo Cavour, **Epistolario**, vol. I (1815-1840), Bologna, 1962; Nicomède Bianchi, **La politique du comte Camille de Cavour de 1852 à 1861**, Turin, 1885; Alfredo Panzini, **Il conte di Cavour. 1931** (și traducere românească, Craiova, 1937); Adolfo Omodeo, **L'opera politica del conte di Cavour**, parte I (1848-1857), Firenze, 1941; Italo de Feo, **Cavour l'uomo e l'opera**, ed. II, Roma, 1969; Maurice Paléologue, **Un grand réaliste — Cavour**, ed. XIII, Paris, 1926; Nicolae Bălănescu, **Cavour**, 1913; Vasile Netea, **Camillo Cavour**, în **Diplomați iluștri**, vol. II, București, 1970; Antonio Gramsci, **Risorgimento**, în **Opere alese**, București, 1969; Emile Ollivier, **L'Empire libéral**, Paris, 1899; Michele A. Silvestri, **Couza e Cavour**, Roma, 1920; Mircea Pădureleanu, **Garibaldi**, București, 1964.

Dr. PETRU GROZA:
„Multe am văzut, prin multe am trecut"

Am considerat că prietenia dintre dr. Petru Groza și militantul comunist Kohn Hillel, născută în 1932, într-o casă conspirativă din Cluj, este una din acele prietenii deosebite, cu semnificații adînci. În acele locuințe, ferite de ochii agenților de Siguranță, s-au scris pagini importante din istoria mișcării revoluționare românești. Într-una din ele, în cea de la Cluj, s-au pus bazele organizației revoluționare a țăranilor, Frontul Plugarilor, care mai tîrziu avea să joace un rol important în cadrul organizațiilor de masă conduse de P.C.R.

Documentele pe care le publicăm mai jos ni-l înfățișează pe dr. Petru Groza — eminent om de stat și înflăcărat patriot — drept un admirabil prețuitor al nobilului sentiment al prieteniei. Scrisorile depășesc cadrul unei corespondențe obișnuite, bogăția lor de idei conferindu-le o mare valoare documentar-istorică.

I. M.

„PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINIȘTRI
București, 8 ianuarie 1952

Dragă tovarășe Hillel, ★

Am primit scrisoarea d-tale din 31 decembrie 1951 și, mulțumind pentru felicitarea de Anul Nou, trimit și din partea mea întregii d-tale familii cele mai bune urări.

Amintirea primei noastre întîlniri, acum 20 de ani, sub semnul ilegalității, distinge scrisoarea primită, de corespondența obișnuită de Anul Nou și mă îndeamnă la un moment de reculegere, la contemplare intimă.

Într-adevăr, evenimentele celor două decenii trecute, trăite împreună, au cimentat relațiile noastre inițiale în așa măsură, încît bilanțul de două decenii arată o linie politică perfect identică, iar în privința personală o prietenie încercată în anii buni, dar și răi.

Aflîndu-ne în slujba aceleiași cauze, să sperăm că ne așteaptă încă numeroși ani, cu noi și noi sarcini, contribuind pe măsura forțelor noastre la dezvoltarea orînduirii socialiste, la consolidarea patriei noastre.

Urîndu-vă la toate acestea sănătate bună și salutînd călduros întreaga familie, fără de a omite pe cumnatul d-tale, de ospitalitatea conspirativă a căruia m-am folosit atît de multe ori în trecut,

rămîn cu veche prietenie
Dr. Petru Groza"

★ Scrisorile originale au fost redactate în limba maghiară — *n.r.*

„R.P.R.
PREZIDIUL MARII ADUNĂRI NAȚIONALE
Cabinetul Președintelui

Dr. Kohn Hillel
Cluj, str. Emile Zola nr. 1

București, 4 februarie 1957

Dragă tovarășe!

Am primit la timp scrisoarea d-tale din 31 decembrie 1956. Pentru bunele urări de Anul Nou, trimit din toată inima aceleași urări, salutînd cu drag pe toți membrii familiei d-tale, și separat pe copiii d-tale, talentați și merituoși, urindu-le timpuri mai bune și mai liniștite decît cele trăite de noi.

Spicuind rîndurile scrisorii d-tale, am ascultat din ele vocea sentimentelor subiective care se înălța peste filozofia și dialectica rigidă. Amintirile d-tale și-au găsit ecou și în sufletul meu; doar împreună am trăit cei douăzeci și cinci de ani care se încheie acum și pe care i-am petrecut luptînd cot la cot pentru marea cauză comună. Multe am văzut, prin multe am trecut.

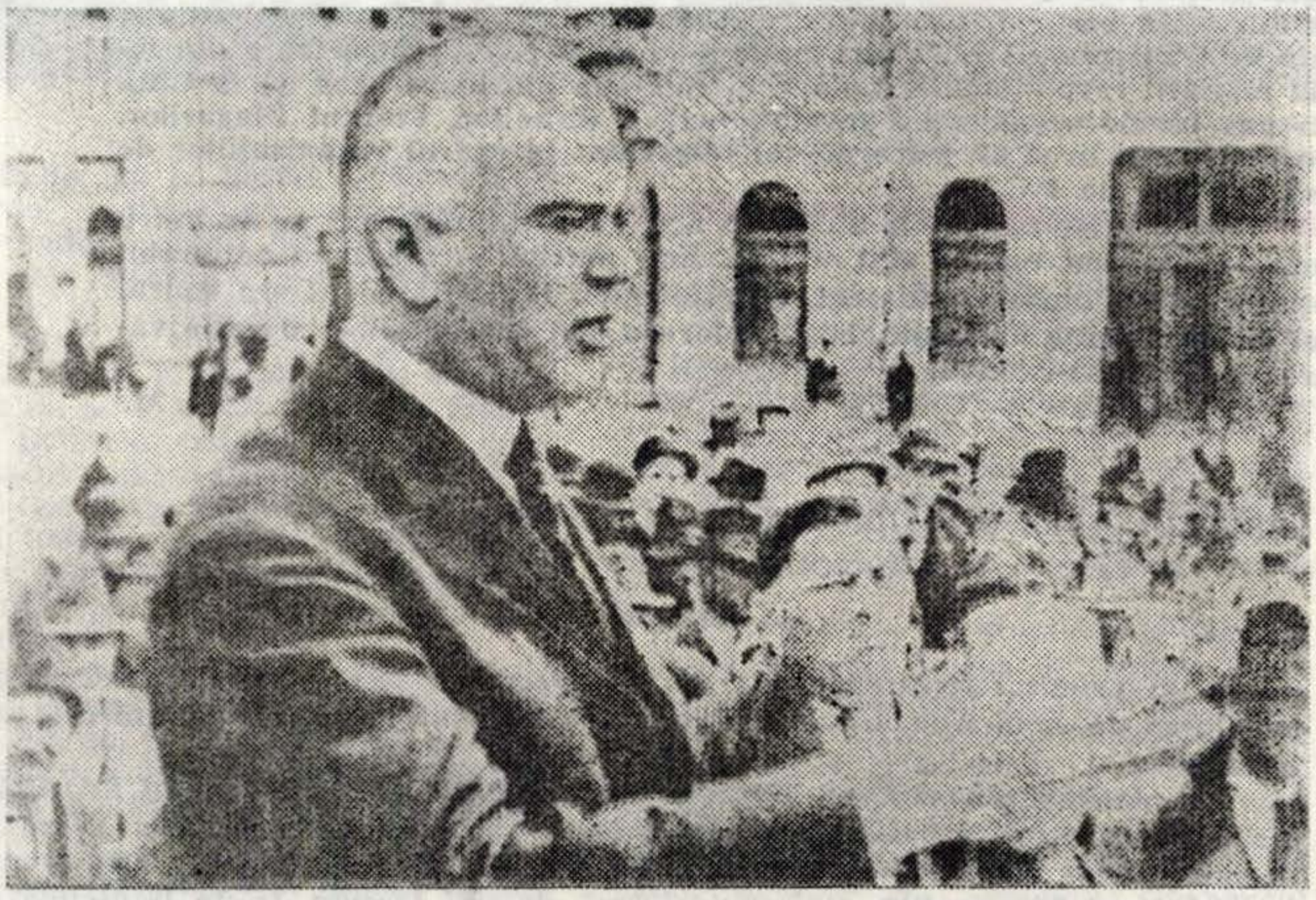

Dr. Petru Groza vorbind la marea întrunire convocată de Frontul Plugarilor la Deva (18 aprilie 1933)

Nu este necesar să caut acel blocnotes la care te-ai referit, cunoscînd pasiunea mea pentru notițele zilnice. Și în mine trăiesc viu toate detaliile primei noastre întîlniri, a cărei aniversări de un sfert de veac o sărbătorim în aceste zile noi doi, în liniștea sufletelor noastre. Dar în mintea noastră păstrăm tot ce a însemnat lupta și munca comună. Doar în acea cameră conspirativă din Cluj am depus piatra de temelie nu numai a prieteniei noastre, ci și a apropierii noastre ideologice, apropiere care în cursul discuțiilor purtate nopți întregi și

ani de-a rîndul s-a dezvoltat într-o concepție identică despre soarta omenirii, despre lume și rosturile ei.

Poate în cursul acestor decenii nici nu am fost destul de conștienți de faptul că prin comunitatea concepțiilor noastre am devenit participanți la acea acțiune care a dus la unitatea dintre organizația cu caracter revoluționar a Frontului Plugarilor, MADOSZ și Partidul Comunist din România, și pe urmă la formarea Frontului Popular din România, sub conducerea P.C.R. *

În sufletul și în mintea noastră — a urmașilor lui Horea al moților, a plugarilor români și a fiilor poporului muncitor maghiar, a acelora care am trăit lupta comună în cadrul acestui front, pentru lichidarea exploatării oamenilor muncii — vibrează încă puternic amintirile, evenimentele și învățămintele acestui epos trăit. Această vibrație poate a încetat în sufletele unora dintre tovarășii noștri de luptă, care, după eliberare, fiind cuprinși de satisfacția noii lor situații, au considerat că lupta epică s-a terminat. Deși, după părerea mea, mulțimea marilor sarcini năvălește asupra noastră abia acum. Sîntem la începutul unui nou epos, nu numai în privința vieții popoarelor noastre, ci și la scară mondială. Principiile marii revoluții trebuie gravate adînc nu numai în sufletul popoarelor eliberate, victoria lor trebuie să fie dusă peste mări și oceane, peste tot unde orizontul este acoperit încă de nori întunecați. Zăngănitul armelor imperialiste nu este o serenadă nevinovată, și îngîmfarea care apare ici-colo reprezintă un mare pericol.

Istoria — citind cuvintele d-tale — a comasat mult în sfertul de veac care s-a scurs. Eu mai adaug, dragul meu vechi prieten Kohn Hillel, că sfertul de veac care urmează în epoca noastră atomică, prin frămîntarea care cuprinde de acum lumea întreagă, poartă în sine evenimente și cotituri de proporții și mai mari. Din toată puterea noastră, în ciuda dezamăgirilor, erorilor și trădărilor, noi trebuie să ne pregătim pentru această etapă nouă a istoriei omenirii. Trebuie să reflectăm din nou asupra experiențelor și erorilor trecutului și cu ajutorul lor, și din împrejurările naționale și internaționale actuale, printr-un efort al minții trebuie să tragem concluziile juste cu ajutorul cărora să ne prezentăm înarmați și cu curaj în fața noilor mari lupte.

Tocmai de aceea, cei care și-au asumat sarcina, în sine foarte grea, a redactării istoriei timpurilor noastre, iau asupra lor o răspundere uriașă.

Noi care am fost și sîntem nu numai martori oculari, dar și participanți activi la evenimentele acestei epoci, trebuie să urmărim cu atenție munca istoricilor noștri contemporani, trebuie să-i ajutăm în evitarea erorilor, deoarece aceste erori și interpretări nejuste, transpuse în paginile lucrărilor de istorie, pot duce chiar și la falsificarea istoriei [...]

Fără să vreau am trecut nu numai peste cadrul unei astfel de scrisori, dar și peste timpul strict prescris de medici. Astfel trebuie să termin cu transmiterea gîndurilor mele, care năvălesc asupra mea ori de cîte ori mă găsesc față în față cu un tovarăș ferm înarmat cu dialectica.

Cu veche prietenie nestrămutată,
Dr. Petru Groza"

---

* Este vorba despre acordul de Front Popular, semnat la Țebea în septembrie 1935 — *n.r.*

EDGAR QUINET CĂTRE ROMÂNI

„Pe măsură ce aţi devenit mai cunoscuţi, au crescut şi simpatiile faţă de dvs."

Personalitate remarcabilă a vieţii politice şi culturale franceze din secolul trecut, profesorul Edgar Quinet (1803-1875) de la Collège de France, s-a dovedit — în numeroase articole publicate în „Revue des Deux-Mondes", ca şi în lucrarea Românii **— un susţinător convins al luptei pentru drepturile şi libertăţile naţionale ale poporului nostru, în preajma evenimentelor care au dus la înfăptuirea Unirii Principatelor Române din 1859.**

Rîndurile unei interesante scrisori, în care simpatia sa vibrează profund alături de năzuinţele poporului nostru, atestă din nou opinia şi atitudinea intelectualilor progresişti francezi faţă de ţelurile naţionale ale românilor din cele două principate.

Din lipsă de alte mărturii care să indice data scrisorii, presupunem că ea a fost trimisă în preajma deschiderii divanurilor ad-hoc, din noiembrie 1857. Redactată în limba franceză, scrisoarea a fost de curînd descoperită la Arhivele Statului din Sibiu, în cadrul unei colecţii de documente referitoare la familia Hurmuzachi.

Prezentăm cîteva extrase din această scrisoare inedită, precum şi copia ei.

Mircea STOIA

Domnilor,

Nimic nu putea să-mi fie mai preţios, decît asigurarea de a fi exprimat cu fidelitate sentimentele şi necesităţile situaţiei dvs. Îmi daţi această asigurare. Mulţumirile adăugate le primesc cu bucurie, ca o dovadă mai curînd a patriotismului şi a comunităţii noastre de vederi, decît a serviciilor pe care am putut să le aduc cauzei dvs.

Este sigur, domnilor, că indiferent de felul în care ar fi privite interesele dvs., aţi făcut un mare pas înainte, atît de mare încît nimic nu vă va mai putea face să daţi înapoi. Întregul Occident s-a emoţionat pentru cauza dvs. Aţi regăsit şi aţi scos la lumină documentele familiei dvs. şi nimeni nu a îndrăznit să le conteste[...]

Nu mai sînteţi izolaţi în viaţa politică şi nu-i mai este îngăduit nimănui să dispună de dvs., sau să se amestece în treburile dvs. fără ca întreaga lume s-o ştie. Provinciile dvs. nu mai pot fi sfîşiate sau abandonate fără ca întreaga Europă să scoată un strigăt de protest.

Nu mai sînteţi străini, ci concetăţeni ai tuturor popoarelor civilizate.

microarhiva „magazin istoric"

Mesieurs

Rien ne pouvait me être plus précieux que l'assurance d'avoir fidèlement exprimé vos sentiments et les besoins de votre situation. Vous me donnez cette assurance, vous y joignez des expressions que je reçois avec bonheur comme la preuve de votre patriotisme et votre communauté de vues, bien plus que des services que j'ai pu rendre à votre Cause.

Il est certain Messieurs que de quelque manière qu'on envisage vos intérêts vous avez fait un grand pas; il est tel que rien ne vous fera reculer. Tout l'univers s'est ému pour vous, vous avez retrouvé et produit la sympathie de tous les hommes libres. Votre cause est devenue une question d'intérêt international. Il n'y a plus une Roumanie ou il n'y aura plus de hommes, ni liberté, ni garanties, ni foi d'aucune sorte en Europe; et dans ce cas encore votre sort vaudra-t-il mieux que celui de tous les autres.

Agréez Messieurs l'expression de mes sentiments les plus distingués et de ma haute considération

E. Quinet

De acum înainte dorinţele, nevoile şi drepturile dvs. fac parte integrantă din dorinţele, nevoile şi drepturile societăţii europene. Aveţi acum aceleaşi perspective de viaţă, de libertate, de independenţă şi de viitor ca şi Europa însăşi.

Cît de lung este drumul pe care l-aţi parcurs domnilor în atît de puţini ani, dacă ne amintim de situaţia dvs. de odinioară. Cîteva eforturi încă şi ţelul va fi atins. Dacă printr-o întîmplare, speranţele noastre (căci îmi veţi permite aici să contopesc dorinţele mele cu ale dvs.), nu s-ar realiza, nu trebuie să ne închipuim cîtuşi de puţin că a fost compromisă cauza dvs. şi că viitorul este împotriva ei.

Ştiţi că pînă şi popoarelor celor mai evoluate le vine greu să-şi cucerească libertatea, ştiţi că aceasta se pierde uneori într-o singură zi, fără însă ca speranţa de a o redobîndi să scadă.

Nu trebuie deci să vă pierdeţi cumpătul dacă ţelul n-ar fi atins atît de repede cît am dori-o. Dimpotrivă ar fi un motiv pentru ca prietenii cauzei dvs. să se străduie şi mai mult, căci rar se întîmplă ca în acţiuni atît de mari să se obţină de la prima încercare ceea ce se doreşte mai mult sau ceea ce este cel mai necesar.

Asupra dvs. s-a făcut lumină, domnilor, şi întreaga lume a contribuit la aceasta. Pe măsură ce aţi devenit mai cunoscuţi au crescut şi simpatiile faţă de dvs. Nu mai stă în putinţa nimănui de a vă cufunda din nou în beznă. A început lupta pentru independenţa dvs. şi poate că mîine ea va izbîndi[...]

Edgar Quinet

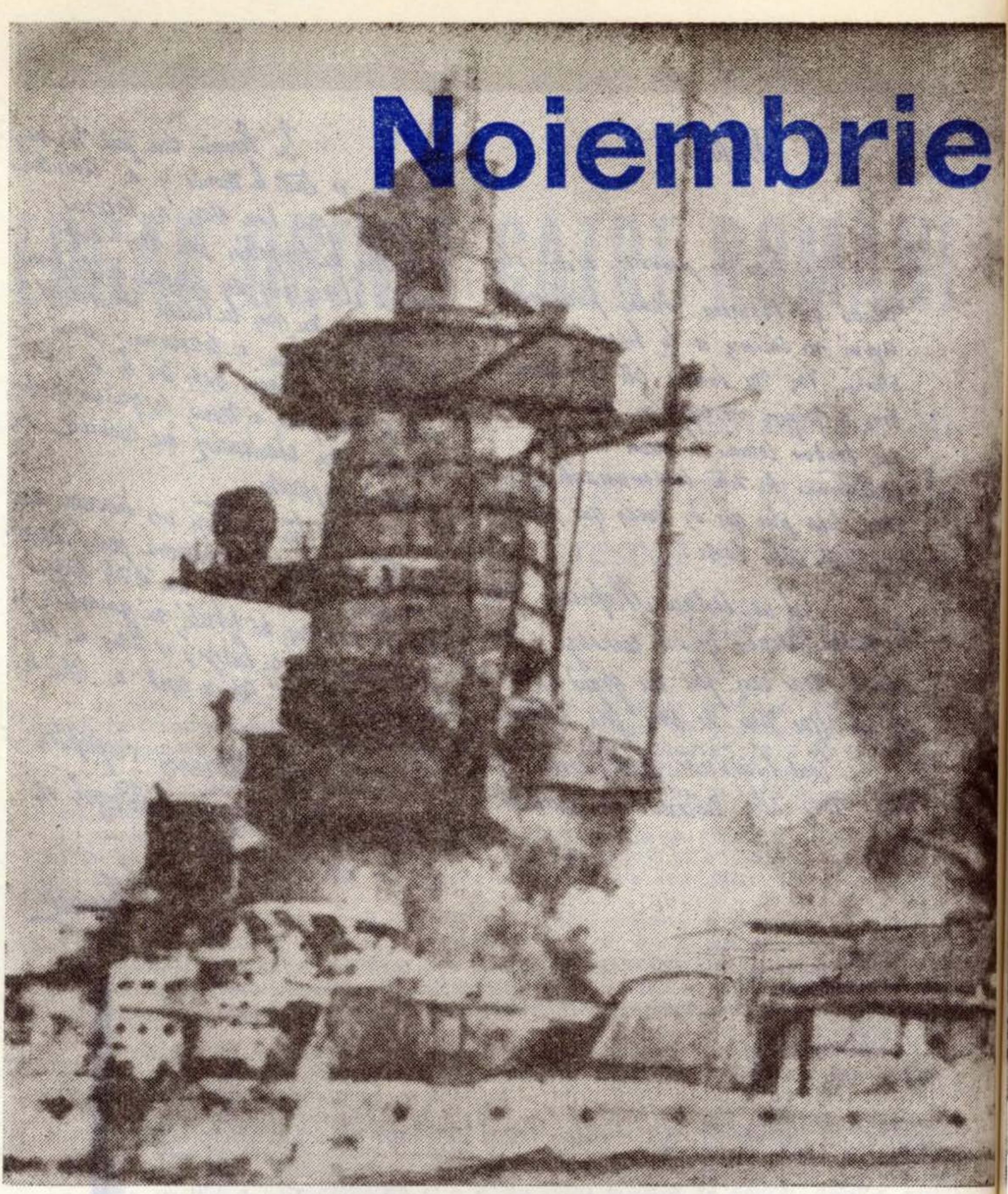

LA TOULON, CEL SABORDAJ DIN

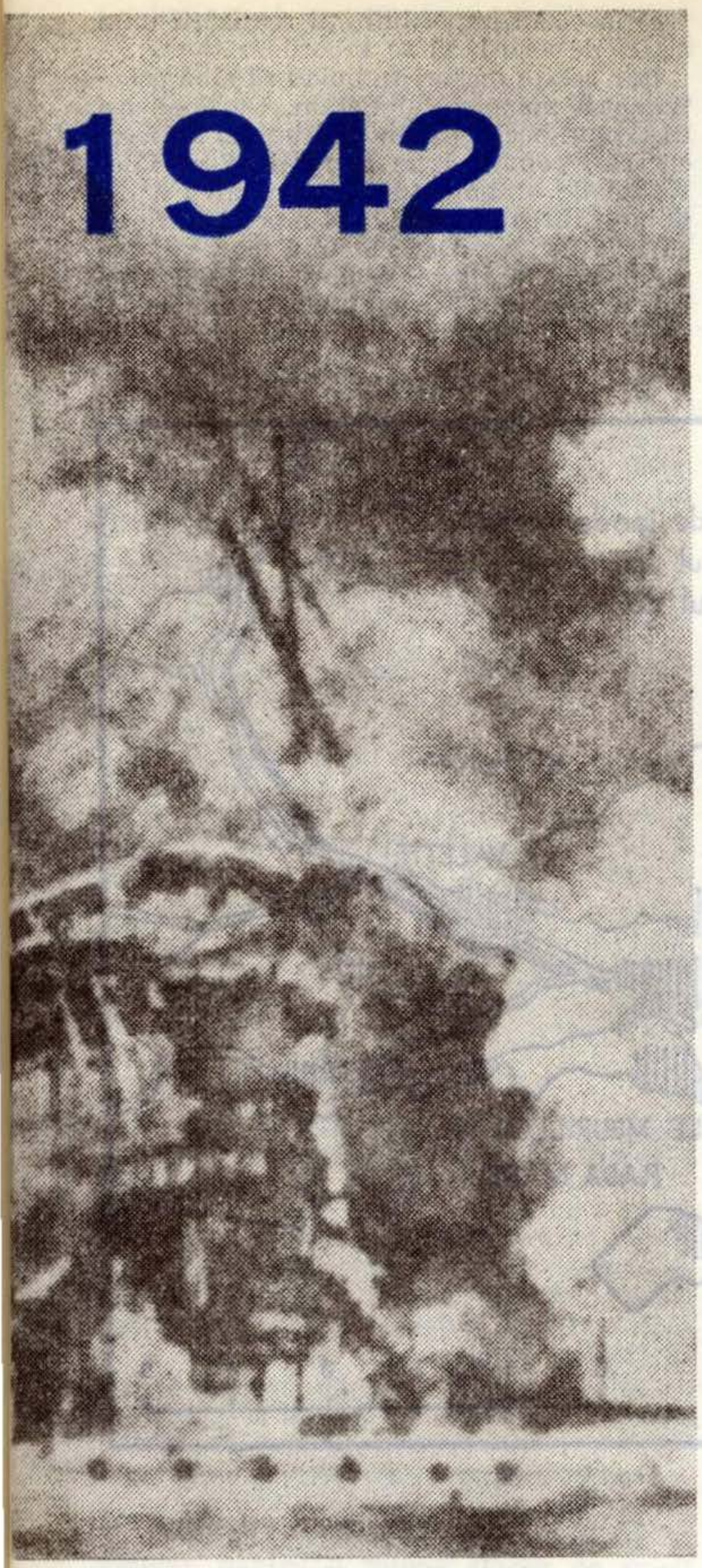

1942

MAI MARE ISTORIE

G. PRODAN

În noaptea de 27 noiembrie 1942, aproape o sută de vase de cele mai diferite categorii — cuirasate, crucișătoare, portavioane, torpiloare și contratorpiloare, submarine, vedete, petroliere, nave hidrografice, vase de patrulare și vase auxiliare —, cu un tonaj total de aproape 250 000 tone, au fost scufundate în rada portului Toulon. Aproape toată flota franceză de război zăcea a doua zi pe fundul Mediteranei.

Ce s-a întîmplat? Ce a determinat pe comandanții marinei franceze să recurgă la acest act disperat, provocînd cea mai mare „operație de sinucidere" din istoria marinei tuturor timpurilor? Care au fost cauzele și cum s-a ajuns la sabordajul de la Toulon?

Laval și „fericirea" francezilor

La 22 iunie 1940, Franța capitulase; prin armistițiul de la Compiègne, Hitler se angajase în mod solemn să nu utilizeze flota franceză de război în folosul Axei. Dar nu au trecut nici șase luni de la acest angajament și, la 10 decembrie, Führerul a emis **Directiva nr. 19** care prevedea capturarea vaselor de război ancorate în rada de la Toulon, la o dată ce urma să fie stabilită ulterior. Operația aceasta, cu numele de cod **Attila,** trebuia să se desfășoare în cel mai strict secret.

După ce, în noiembrie 1942, trupele anglo-americane au debarcat în Algeria și Maroc, deschizînd un nou front împotriva lui Rommel, se crease posibilitatea ca flota franceză să plece de la Toulon pentru a se alătura anglo-americanilor. Era tocmai ceea ce fasciștii urmăreau să evite.

În dimineața zilei de 11 noiembrie 1942, la ora 4, primul ministru al guvernului colaboraționist de la Vichy, Pierre Laval, care atunci se afla la München, în Germania, a fost trezit din somn de către reprezentantul Führerului la Vichy, pentru a i se comunica ocuparea zonei rămasă „liberă" din teritoriul francez în 1940, de către diviziile Wehrmachtului. La ora 5,25, această știre a fost confirmată oficial, printr-o scrisoare personală adresată de Führer mareșalului Pétain, șeful zonei „libere" a statului francez.

Attila se pusese în mișcare... Convenția de armistițiu fusese violată în mod grosolan.

Așa cum s-a dovedit după război, amiralul Auphan, deși acceptase postul de Se-

cretar de stat pentru marină în guvernul de la Vichy, era preocupat de soarta flotei franceze de la Toulon, sperînd că o va putea trimite la Alger, pentru a lupta alături de flota anglo-americană.

El a considerat că, pentru realizarea acestui plan, dispune de o zi întreagă: flota de la Toulon nu putea fi serios amenințată decît la 24 ore după trecerea liniei de demarcație de către primele elemente ale Wehrmachtului. Or, la ora 5,30, cînd scrisoarea lui Hitler fusese adusă la cunoștința Amiralității, nici un port francez de frontieră nu dăduse încă alerta. Auphan și-a făcut socoteala că trupele naziste nu vor putea ajunge la Toulon decît, cel mai devreme, în zorii zilei de 12 noiembrie și a acționat în consecință. Prin telex, a trimis amiralului Marquis, comandantul bazei de la Toulon, următoarele instrucțiuni:

a) să se reziste, fără vărsări de sînge, la intrarea trupelor străine în toate bazele militare ale portului;

b) să se opună rezistență la pătrunderea trupelor străine pe bordul navelor, încercîndu-se, prin negocieri, să se obțină un acord local;

c) în cazul imposibilității realizării unui astfel de acord, să se sabordeze flota.

Dar aceste măsuri trebuiau să aibă asentimentul mareșalului Pétain. De două ori în timpul acelei dimineți, Auphan a încercat să-l convingă pe mareșal să se folosească de absența lui Laval pentru a ordona o rezistență activă și a permite flotei să iasă în larg. Dar bătrînul mareșal, angajat prea mult pe drumul trădării intereselor Franței, nu a putut fi convins.

Ce se întîmpla, în timpul acesta, la Toulón?

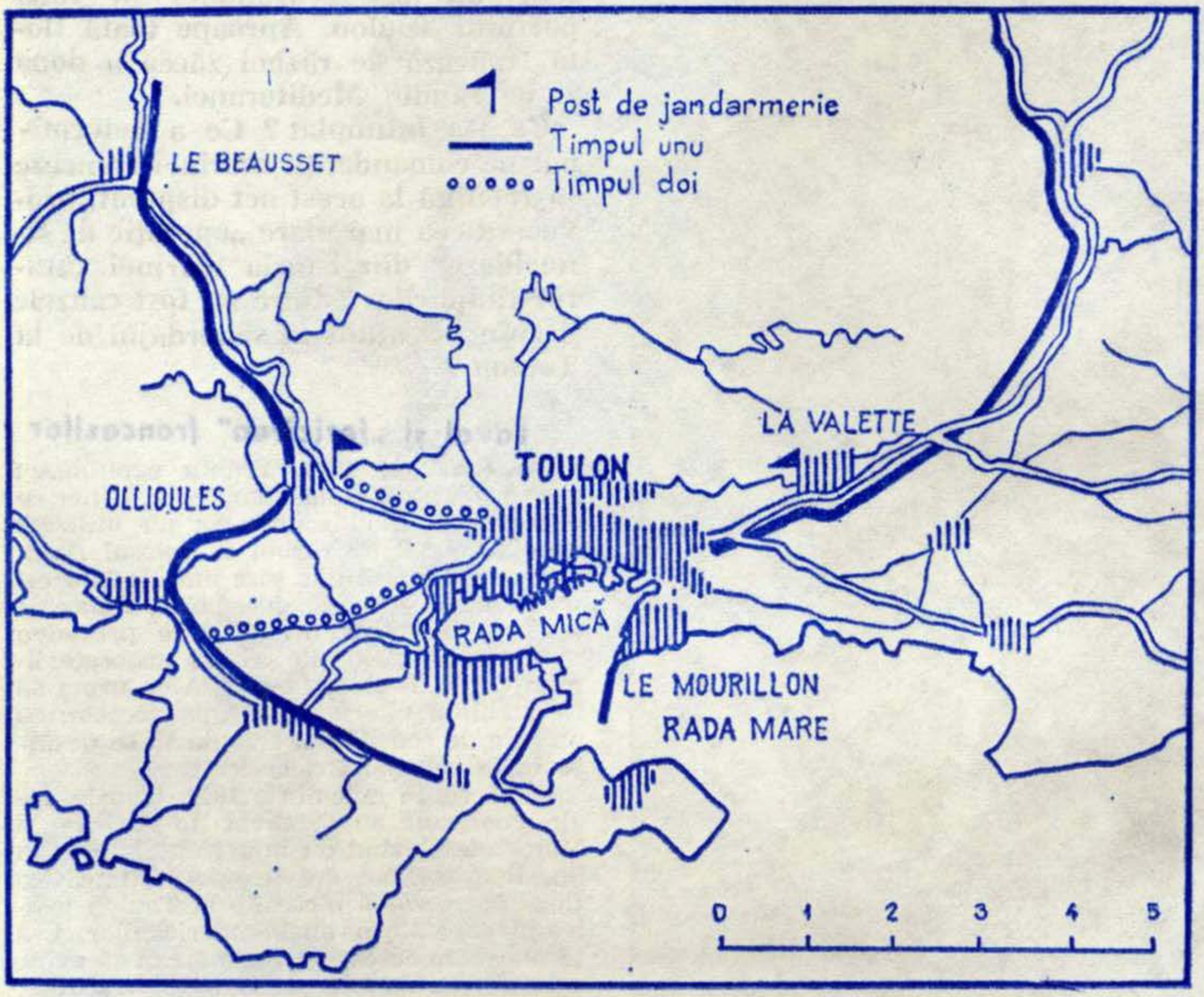

Operația „Lila"

În pp. 72-73: *cuirasatele și crucișătoarele au ars timp îndelungat*

Din zorii zilei *, comandanții navelor primiseră ordinul să ia toate măsurile pentru a fi gata să iasă în larg. Cum aprinderea focurilor în cazane provoacă nori de fum,

* Precizările care urmează sînt reproduse dintr-o depoziție a amiralului Pothuau — comandantul unui divizion de distrugătoare — în fața Înaltei Curți de Justiție, la 27 martie 1947, și au fost extrase din lucrarea lui Henri Noguères: *Sinuciderea flotei franceze la Toulon.*

s-a indicat să se procedeze succesiv, navă cu navă, pentru a nu se atrage atenţia aviaţiei germane.

Spre prînz, escadra era gata să ridice ancora, deşi nu se dăduse încă alarma. Între timp, însă, la ora 14,00, Laval s-a întors de la München şi atunci tendinţele antagoniste din guvernul de la Vichy s-au înfruntat deschis. După epuizarea tuturor argumentelor, Weygand, şeful statului major general, care îşi dădea seama că naziştii erau pe cale de a pierde războiul, i-a spus lui Laval :

— Domnule prim ministru, aveţi 95 la sută din francezi împotriva politicii Dv. !

Cinic şi surîzător, Laval i-a răspuns :

— Puteţi spune chiar 98 la sută, domnule general, dar eu am să le dăruiesc fericirea, chiar împotriva voinţei lor...

„Reluarea frînelor" de către Laval a spulberat toate speranţele : la ora 19,00, flota din Toulon a primit ordin să stingă focurile, iar în aceeaşi noapte germanii l-au arestat pe generalul Weygand. Adversarii lui Laval au primit, astfel, o lovitură decisivă.

Temîndu-se ca nu cumva flota franceză să iasă în larg, Hitler a recurs la un subterfugiu : la 12 noiembrie, amiralul Raeder, comandantul Marinei militare germane (Kriegsmarine), a comunicat lui Auphan că s-au dat instrucţiuni „de colaborare cu flota franceză, care — sub suveranitatea Franţei — va fi însărcinată să apere Toulonul".

Amiralii între ei...

Se contura, deci, pericolul de implicare a flotei franceze în acţiuni de cobeligeranţă alături de forţele Germaniei hitleriste şi ale Italiei fasciste. Auphan a cerut amiralului Marquis să comunice de îndată reprezentantului german precizarea că „angajamentul de a apăra Toulonul nu va comporta operaţii ofensive în largul mării ; flota nu va lua parte la ostilităţile dintre Axă şi inamicii acesteia şi nici nu va participa la apărarea comună a coastei ocupate de trupele Axei".

La 15 noiembrie, amiralul Auphan a convocat la Vichy pe amiralul Laborde, comandantul flotei franceze staţionate la Toulon, pentru a tatona starea de spirit a acestuia în vederea unei ultime încercări de a dispune ieşirea navelor în larg, chiar şi împotriva ordinelor conducătorilor de la Vichy. Dar încercarea s-a dovedit zadarnică : Laborde discutase deja cu Laval, avertizîndu-l asupra „intrigilor" lui Auphan şi recomandînd ca acesta să fie înlocuit. Comandantul flotei era hotărît să nu dea navelor ordinul de ieşire în larg.

Neputînd accepta o asemenea situaţie, la 17 noiembrie amiralul Auphan a demisionat. A doua zi a fost desemnat noul Secretar de stat al marinei, amiralul Abrial, căruia Auphan i-a recomandat să se deplaseze de îndată la Toulon, pentru a constata la faţa locului evoluţia situaţiei. Ceea ce noul Secretar de stat al marinei a şi făcut. El n-a rămas la Toulon decît o singură zi — 23 noiembrie — împărţindu-şi timpul între cei doi amirali : Marquis — la baza navală şi Laborde — pe cuirasatul STRASBOURG. Atît unuia, cît şi celuilalt, Abrial le-a spus fraze generale, insistînd totuşi ca, în caz de nevoie, să se execute sabordarea ; în ceea ce priveşte ridicarea ancorei, poziţia sa a fost fermă : „Nici nu este cazul să ne gîndim la aşa ceva".

Se pare că Abrial n-a insistat prea mult asupra măsurilor de precauţie necesare într-o situaţie atît de dificilă deşi, parcurgînd drumul dintre Vichy şi Toulon, putuse constata el însuşi concentrarea blindatelor germane la porţile Toulonului şi continua mişcare de trupe germano-italiene.

Surpriză totală

De cîteva zile, comandanţii unităţilor din Divizia de tancuri a Wehrmachtului, staţionată în zona Toulonului, erau ţinuţi sub presiune, gata să pornească în decurs de „30 de minute" ; la 26 noiembrie ora 23,00, ei au primit ordinul de operaţie **Lila**. Acest nume de cod definea versiunea definitivă a planului **Attila**. Ordinul dat de Hitler nu fixa decît un singur obiectiv : flota franceză trebuie capturată, intactă, la Toulon.

Secretul operaţiei **Lila** a fost atît de bine păstrat, încît unii ofiţeri germani nu aveau să ştie decît în ultimul moment ce misiune are coloana lor.

Operaţia a fost concepută în doi timpi, decalaţi la un interval de 45 minute. Primul timp : neutralizarea postului de comandă al amiralului Marquis, prin ocuparea fortului Lamalgue — care domina rada şi accesul spre Mourillon, unde se afla arsenalul — şi închiderea portului prin preluarea bateriilor de coastă. Al doilea timp : ocuparea arsenalului şi capturarea navelor.

În vreme ce primele blindate germane se puneau în mişcare, cele peste 100 nave ale flotei militare franceze se legănau liniştite în port.

Cei doi amirali comandanţi dormeau : Laborde — în cabina sa de pe vasul amiral, cuirasatul STRASBOURG, amiralul Marquis — la postul său de comandă din fortul Lamalgue. Un singur om veghea : aspirantul Piéters, care asigura permanenţa la comandamentul bazei...

Blindatele Wehrmachtului înaintau pe axele indicate, capetele de coloană ținînd legătura prin radio, pentru a respecta cu strictețe orarul fixat. Simultaneitatea operațiilor la est și vest de Toulon era un factor determinant pentru reușita operației **Lila**. Celălalt factor era surpriza totală. Grupurile de motocicliști din fruntea ambelor coloane aveau misiunea să întrerupă toate legăturile telefonice, pentru a evita orice alarmă la Toulon. Precauția și-a atins scopul : jandarmii din cele două puncte de acces — Ollioules și La Valette —, treziți de zgomotul blindatelor, n-au mai reușit să prevină Toulonul și coloanele germane și-au continuat drumul fără nici un incident. Marquis avea la dispoziție zece batalioane — șase de marinari și patru de artilerie antiaeriană — suficiente pentru a angaja acțiuni locale, care să întîrzie înaintarea agresorului. Dar el nu afectase nici o singură companie, nici o singură grupă, nici un singur om pentru un dispozitiv de securitate sau de alarmă la punctele de acces pe uscat. Toate forțele fuseseră concentrate la bateriile de coastă și pe bordul distrugătoarelor și vedetelor pentru a apăra Toulonul împotriva... anglo-americanilor și a francezilor liberi ai generalului de Gaulle.

Șansa submarinelor

In aceste condiții, nu e greu de înțeles de ce blindatele germane au trecut cu atîta ușurință prin cele două puncte de acces spre Toulon. În mod paradoxal, alarma a fost dată la ora 3,30, de către un post de pază pe unde germanii nici nu trecuseră ! Auzind din depărtare zgomotul blindatelor, șeful acestui post a trimis un curier motociclist la Toulon, pentru a preveni garnizoana orașului.

La ora 4,25, fortul Lamalgue a fost ocupat și germanii au pătruns în apartamentul amiralului Marquis. Ei au comis, însă, prima lor greșeală. Ocupîndu-se cu precădere de Marquis, l-au lăsat cîteva minute fără supraveghere pe amiralul Robin, șeful

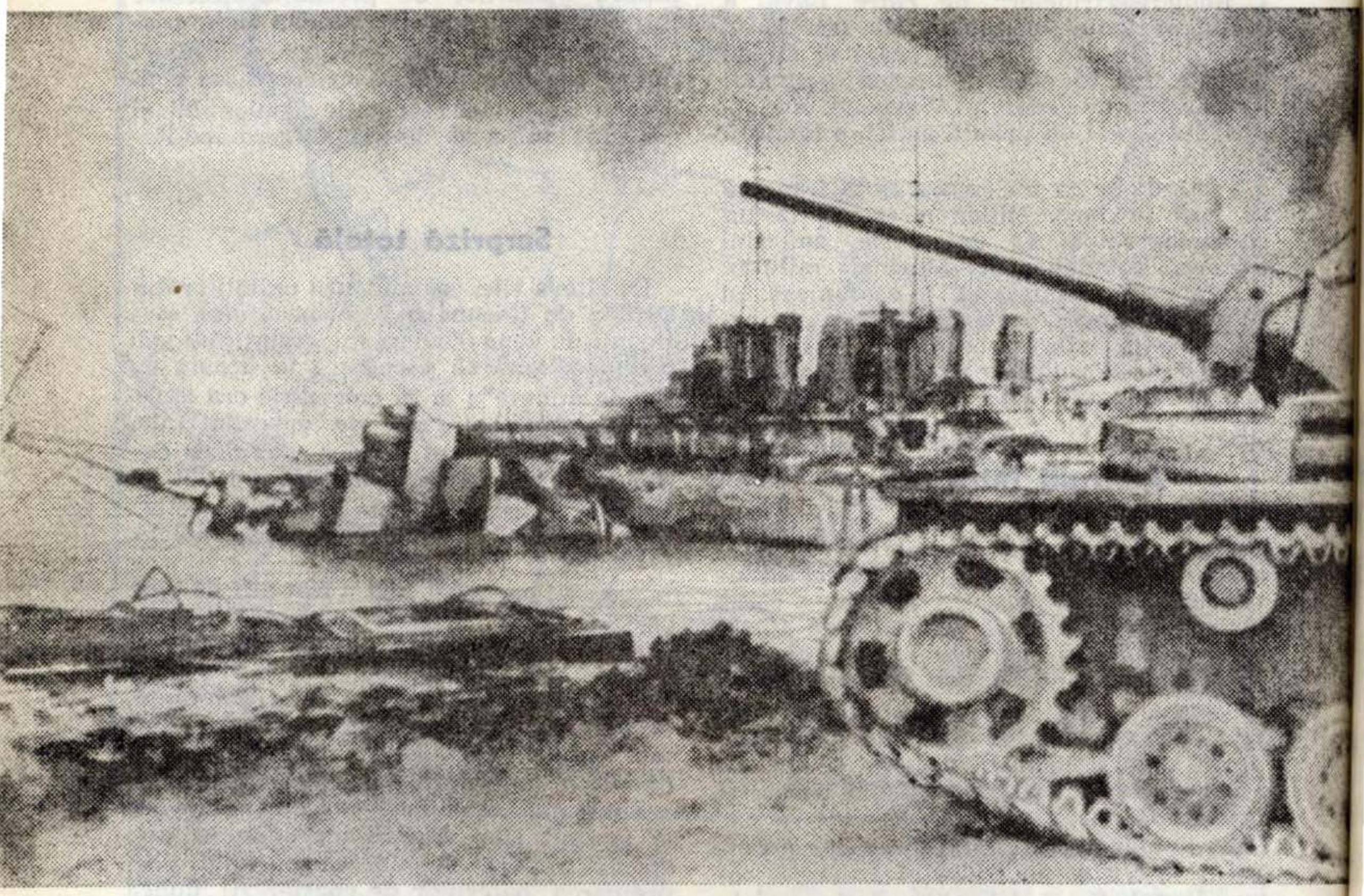

Cînd blindatele germane au ajuns pe chei, portul Toulon era populat numai cu epave

de stat major al bazei. Fără a mai pierde timpul, Robin s-a repezit la telefon.

Germanii tăiaseră pretutindeni legăturile telefonice, dar nu izolaseră complet fortul Lamalgue, ignorînd existența unui cablu submarin. Folosind acest cablu, Robin a putut intra în contact cu unul dintre subalternii lui Laborde, amiralul Dornon :

— Nemții ocupă Lamalgue, ceea ce înseamnă ocuparea prin forță a Toulonului. Trebuie să acționați în consecință : înștiințați cuirasatul STRASBOURG și preveniți pe amiralul Guérin, șeful de stat major al amiralului Laborde.

Era ora 4,35. Peste zece minute, Laborde, aflînd știrea, a refuzat s-o creadă.

— Dă-mi-l pe Marquis...

Guérin a obținut legătura cu fortul, dar nu și cu comandantul bazei : telefonul din biroul acestuia nu răspundea.

— Încearcă la Robin...

Aici, șeful de stat major a avut mai mult noroc și a obținut legătura cu omologul său de la baza navală. Amiralul Laborde l-a putut auzi pe Robin rostind cu o voce sugrumată în receptor :

— E cineva în biroul meu... nu mai pot vorbi. Închideți și nu mai telefonați !

De data aceasta, amiralul Laborde s-a trezit complet și a revenit la realitate.

— Alarmă pe toate navele !

Era ora 4,57 : pentru că neglijase să izoleze complet centrala telefonică a fortului Lamalgue, inamicul pierduse avantajul surprizei. La ora 5,00, alarma generală era recepționată pe toate navele, cu excepția celor situate mai la est, în vechiul port de mărfuri Le Mourillon. Aici se aflau și submarinele, dar pentru acestea problema fusese... rezolvată chiar de către germani.

Ordinele primite de unitatea de blindate însărcinată să ocupe fortul Lamalgue prevedeau, între altele — în prima fază a operației — o dublă acțiune asupra Mourillonului : dinspre sud, pentru a bara trecerea spre larg, și dinspre nord, pentru a ocupa arsenalul și a captura submarinele. Șeful diviziei de nord a reușit, însă, să-l înștiințeze despre sosirea inamicului pe comandantul grupului de submarine, care a dat alarma. În ciuda rafalelor care măturau cheiul, și protejați de focul unor mitraliori francezi care au ținut în loc trupele hitleriste, ofițerii și membrii echipajelor au putut ajunge, în mare parte, pe vasele lor. Astfel că, la ora 5,05, patru submarine au ieșit în larg, cu tot focul disperat al artileriei germane.

Epave fumegînde

La ora 5,30, după ce a fost înștiințat că naziștii ocupaseră și arsenalul, amiralul Laborde s-a hotărît, în sfîrșit, să dea ordinul de sabordare. Imediat emițătorul radio de pe cuirasatul STRASBOURG a lansat, pe lungimea de undă de 4,94 m, următorul mesaj : „Aici vasul amiral. Sabordați flota ! Sabordați flota !“

Erau ordine inutile, căci toți comandanții știau ce au de făcut. Singura problemă care se punea era să se încheie sabordarea navelor înainte ca germanii să ajungă pe vase pentru a împiedica scufundarea.

Acțiunea de autodistrugere a început la ora 5,45 cu vasul amiral STRASBOURG...

...După 12 ore, portul Toulon era populat de epave fumegînde. Cuirasatele și crucișătoarele au ars timpul cel mai îndelungat ; exploziile au răsunat încă în tot cursul zilei de 28 noiembrie, iar focul a continuat să facă ravagii multă vreme.

La o săptămînă de la sabordare, flăcările se mai vedeau noaptea, în diverse puncte ale portului și mai ales în regiunea arsenalului, iar o coloană groasă de fum negru a continuat, în toată această perioadă, să se ridice deasupra orașului și a radei.

De îndată ce ultimele incendii au fost stinse, atunci cînd au vrut să inventarieze ce rămăsese din marina franceză de la Toulon, tehnicienii germani și italieni au constatat că doar cîteva nave erau intacte sau ușor recuperabile. Din marea majoritate nu mai rămăseseră decît niște epave.

Nu e greu de imaginat ce succes ar fi constituit pentru cel de-al treilea Reich, pentru strategia și propaganda nazistă, în această perioadă decisivă a războiului, capturarea unei flote de război ultramoderne de aproape 250 000 tone.

În locul unor fraze care să anunțe victoria, jurnalul de război al Înaltului Comandament german menționa doar atît — abia ascunzînd deziluzia generală : „În această dimineață, operația **Lila** a fost efectuată, întîmpinîndu-se o slabă rezistență. Flota franceză s-a sabordat în cea mai mare parte. Cuirasatul STRASBOURG se află pe fundul mării“.

Dar cei care luptau cu arma în mînă împotriva hitlerismului au înțeles adevărata semnificație a acestei operații de război și au salutat cu satisfacție actul de curaj al marinarilor francezi. Dînd glas sentimentelor unanime de prețuire a Franței luptătoare, într-un articol intitulat „Franța a vorbit“, cunoscutul scriitor sovietic Ilia Ehrenburg scria, la 28 noiembrie 1942, următoarele : „În noaptea trecută nu s-au scufundat numai niște nave franceze ; s-a scufundat concepția lui Hitler despre o «nouă Europă». Timp de doi ani, nemții au vorbit lumii despre colaborarea lor cu Franța. De doi ani, ei afirmă că au încheiat pacea cu poporul francez. Franța le-a răspuns : mai bine pe fundul mării, decît alături de Hitler. Mai bine moartea, decît dezonoarea. În noaptea trecută, Franța, întreaga Franță, și-a reluat locul în rîndurile aliaților combatanți“.

■ Cea mai „drăguţă ruină"

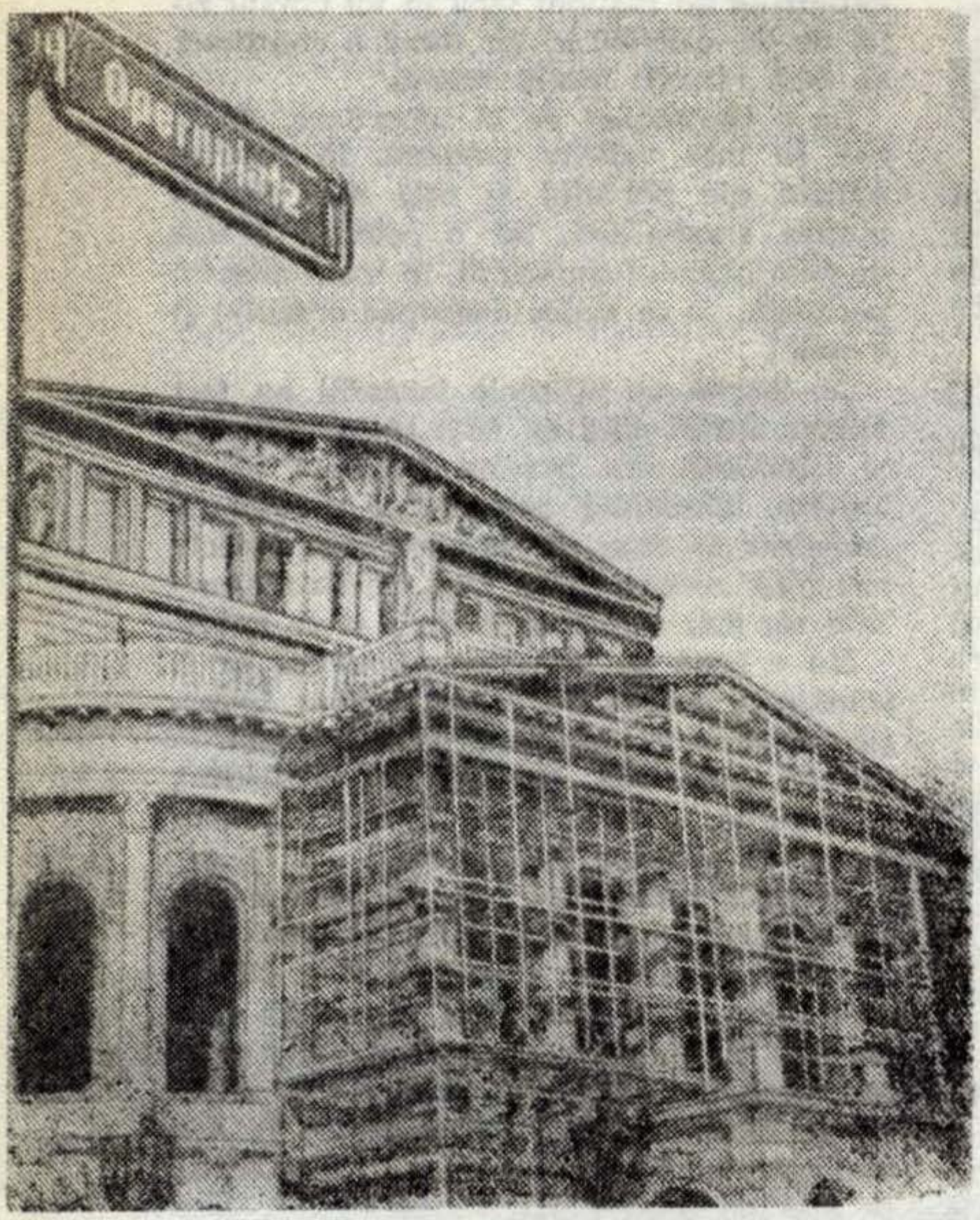

Construită la sfîrşitul secolului trecut, Opera din Frankfurt-pe-Main (Republica Federală a Germaniei) a căzut victimă războiului pe care l-a dezlănţuit Hitler. La 22 martie 1944, bombele incendiare aruncate asupra oraşului de o escadrilă din ROYAL AIR FORCES au transformat clădirea într-o ruină înnegrită de fum.

A trecut de atunci peste un sfert de secol. Clădirea, al cărei stil arhitectural amintea de cel al sălilor similare din Paris şi Viena, părea definitiv abandonată. I s-a găsit chiar şi o poreclă, fiind supranumită de vest-germani „cea mai drăguţă ruină" a ţării. Un nou sediu al Operei a fost construit în cadrul marelui complex aparţinînd Teatrului Municipal, pe malul rîului Main

Iată însă că, în urmă cu cîteva săptămîni, s-a trecut la reconstrucţia clădirii, datorită mai ales contribuţiilor voluntare ale locuitorilor Frankfurtului. Se speră că ea va fi gata în 1975, urmînd să fie utilizată ca sală de concerte.

Dispariţia unei ruine, fie ea chiar „cea mai drăguţă", nu poate decît să bucure, deoarece marchează cicatrizarea încă a uneia dintre rănile lăsate de cel de-al doilea război mondial.

■ Omul de Tautavel

Sinantropul, care a trăit în urmă cu 400 000 ani pe meleagurile Chinei de astăzi, este prima creatură de tip uman, recunoscută ca atare de către antropologi. Ruda sa îndepărtată, omul de Neanderthal, a apărut în Europa acum aproximativ 100 000 ani. Cercetările întreprinse pentru a descoperi o verigă de legătură între cele două făpturi nu au dat, pînă nu demult, nici un rezultat şi cele trei sute de milenii care despart Sinantropul de omul de Neanderthal se încăpăţînau să-şi păstreze tainele.

Iată însă că o descoperire recentă promite să umple acest imens gol. Efectuînd săpături într-o peşteră din satul Tautavel (Pirineii francezi), Henry de Lumly a găsit un craniu şi un maxilar inferior, aparţinînd unei fiinţe umane care a trăit în urmă cu circa 200 000 ani. La stabilirea datei au servit fragmentele de oase ale unui rinocer primitiv şi cîteva unelte escavate o dată cu craniul — şi unele, şi celelalte fiind caracteristice epocii respective.

Cu o frunte teşită, aproape plată, cu o ţeastă mică şi arcadele foarte pronunţate, „omul de Tautavel" îşi caută încă un loc precis în lanţul evolutiv al umanităţii. După primele aprecieri s-ar părea că, deşi mult mai bătrîn, el e mai puţin primitiv decît omul de Neanderthal. Cunoscutul arheolog francez Jean Piveteau a emis ipoteza că penultima eră glaciară, care a început cu aproximativ 200 000 ani în urmă, a izolat omul de Neanderthal în Europa occidentală, în vreme ce descendenţii „omului de Tautavel" au populat centrul şi răsăritul continentului nostru.

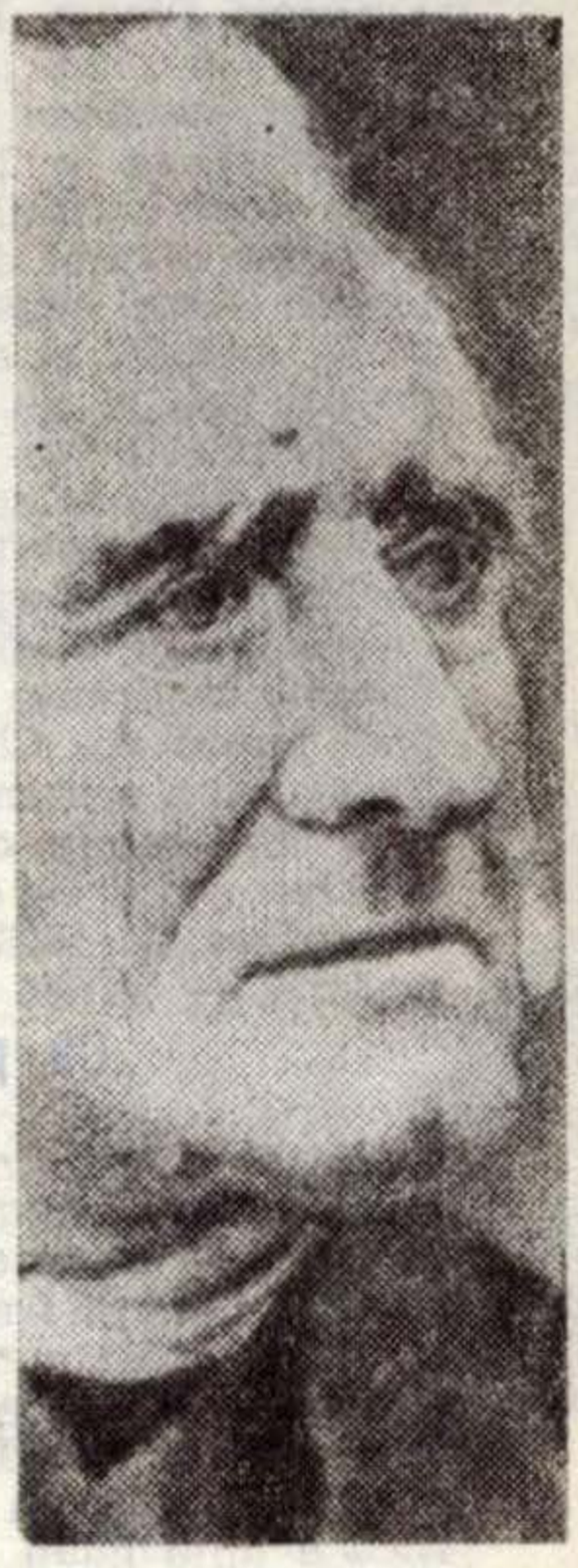

Carol Davila fiul lui Franz Liszt?

Dacă Liszt a ezitat să dea „o situaţie şi un nume" lui Carol Davila, acesta şi le-a creat singur, prin propriile-i realizări, fiind, ca atîţia alţi oameni de seamă, fiul faptelor sale. **Înainte de toate, el este pentru noi** întemeietorul învăţămîntului medical superior — **Şcoala de mică chirurgie (1855), devenită Facultatea de medicină, chirurgie şi farmacie (1869)** — promotor al asistenţei sociale — **primele aziluri de copii (1861) şi o şcoală pentru surdo-muţi** — organizatorul serviciului sanitar al armatei, **un deschizător de drumuri în epoca dintre Unire şi Independenţă. Cuza Vodă l-a avansat general şi l-a numit Inspector general al serviciului sanitar militar, Inspector general al Administraţiei generale sanitare şi Efor al Spitalelor civile. A stins molime, între care şi cumplita epidemie de holeră de la Brăila, din 1865. A elaborat formula cunoscutelor picături care-i poartă şi azi numele. A militat pentru aderarea României la Crucea Roşie Internaţională, iar pe cîmpurile de luptă unde România şi-a cucerit independenţa, a fost prezent în primele linii, pentru a da ajutor răniţilor din ambele tabere; în semn de preţuire, i-au fost acordate înalte ordine ruseşti şi turceşti.**

Toate aceste realizări, la care se mai pot adăuga altele, multe — şcoala veterinară, muzeul de anatomie, începutul grădinii botanice etc. — îi asigură generalului Carol Davila dreptul la recunoştinţa şi stima unanimă.

VALERIU STAN

La 13 martie 1853, de pe puntea unui vapor austriac, cobora, la Giurgiu, un tînăr francez care se numea Charles Antoine François Davila. Își luase de curînd doctoratul în medicină la Paris, cu o teză care se bucurase de aprecierea profesorilor, și venea în Țara Românească la dorința domnitorului Barbu Știrbei, care ceruse guvernului francez să-i trimită un medic tînăr, capabil să reorganizeze serviciul medical al oștirii. Avea un contract pe trei ani și nu putea prevedea că împrejurările îl vor face să rămînă pînă la sfîrșitul vieții în această țară.

Cine era acest tînăr, chiar foarte tînăr medic, care preferase să-și înceapă cariera medicală într-o țară necunoscută și atît de departe de Franța ? Niciodată, în fața nici unei autorități, Charles Antoine François Davila nu a prezentat actul său de naștere; avea mai multe diplome, dar indicațiile lor erau destul de confuze : ca an al nașterii apărea fie 1828, fie 1830, iar ca loc al nașterii — „lîngă Parma"....

„Ca pe fiul meu..."

Știa el cine-i sînt părinții ? Se pare că atît el cît și contemporanii lui știau — sau bănuiau — că este fiul lui Franz Liszt și al scriitoarei franceze Marie d'Agoult. Marie d'Agoult, cunoscută în literatură sub pseudonimul Daniel Stern, autoare a unor eseuri și romane de factură romantică, se născuse în 1805 la Frankfurt pe Main, ca fiică a unui nobil francez, Flavigny, emigrat în timpul revoluției. În 1827 se căsătorise cu contele Charles d'Agoult, colonel de cavalerie, cu douăzeci de ani mai în vîrstă ca ea. Era o femeie de o frumusețe remarcabilă, cultă, plină de temperament și cu un farmec deosebit.

Cîțiva ani mai tîrziu l-a întîlnit pe Liszt, pe atunci în plină ascensiune, și s-a îndrăgostit de el, urmîndu-l în Elveția. Cei trei copii care s-au născut au fost recunoscuți de părintele lor și încredințați mai tîrziu spre creștere mamei lui Liszt. Dar a mai existat, după cît se pare, și un al patrulea copil. După cîțiva ani petrecuți în Elveția și Italia, legăturile dintre tînărul muzician și contesa franceză s-au răcit încetul cu încetul, despărțirea survenind în 1844.

Pe ce motive se întemeiază presupunerea că Davila ar fi fost cel de-al patrulea copil al Mariei d'Agoult și al lui Liszt ? În primul rînd, pe grija și afecțiunea manifestate de contesă față de tînărul medic. De-abia ajuns în țară, el a primit o scrisoare de la contesă, datată 3 aprilie 1853, urmată apoi, la intervale mai lungi sau mai scurte, de altele, pînă în 1860, cînd corespondența dintre ei a încetat. Tonul tandru și plin de solicitudine al acestor scrisori, frecventa întrebuințare a unor expresii ca **mon cher enfant, cher, très cher enfant,** la adresa lui Davila, lasă să se întrevadă o apropiere mult mai puternică decît aceea prilejuită de o simplă cunoștință.

Astfel, într-o scrisoare din 14 martie 1854, referindu-se la suferințele prin care trecuse tînărul medic în urma unei paralizii a brațului drept, contesa scria : „Admir, dragul meu copil, curajul tău într-adevăr eroic. Ce n-aș da să te pot strînge în brațe și să-ți spun cîteva cuvinte de mamă. Soarta este aspră cu tine, dar sînt convinsă că vom ști să o înduplecăm".

La 7 iunie 1859, aflînd de căsătoria lui Davila, contesa scria soției acestuia : „Dacă scumpul meu Citta (diminutivul lui Davila — **n.r.**) ți-a spus că-l iubesc ca pe fiul meu, n-a exagerat întru nimic și îți închipui cît de mult mă mișcă fericirea lui".

De menționat, de asemenea, că, în cursul călătoriei sale de la Paris la București, Davila se abătuse din drum pe la Weimar, unde se afla în acel timp Liszt. În ce scop ? Scrisorile sînt mult mai enigmatice în această privință, dar se poate presupune că în momentul în care întreprindea călătoria spre Țara Românească — hotărîtoare pentru cariera sa — Davila a solicitat lui Liszt un act de stare civilă, pe care doar marele compozitor și pianist putea să i-l dea. Demersul a rămas, însă, fără rezultat.

Grija deosebită, am zice părintească, pe care Marie d'Agoult o arăta lui Davila s-a manifestat și cu alt prilej. Tînărul participase la o manifestație studențească împotriva lui Ludovic Napoleon (viitorul Napoleon III), din al cărui ordin au fost arestați la 2 decembrie 1851 fruntașii opoziției republicane și monarhiste. Davila fusese închis preventiv la închisoarea Conciergerie. Exista primejdia ca tînărul să fie judecat și condamnat, dar contesa a intervenit prin relațiile pe care le avea în înalta societate și a reușit să-l elibereze înainte de a fi adus în fața tribunalului. Atît de puternic era atașamentul ei față de tînărul medic, încît, într-o scrisoare din 27 aprilie 1853, deci abia la două luni de la despărțirea de Davila, Marie d'Agoult își exprima intenția de a veni să-l vadă la București. Cît despre fiica ei, Claire Christine, aceasta se adresa doctorului cu formula „dragul și bunul meu frate".

Argumente pro și contra

Adversarii filiației Liszt-Davila aduc ca argument faptul că legătura lui Liszt cu Marie d'Agoult a început după nașterea lui Davila. Astfel, majoritatea biografilor vestitului muzician indică, pentru prima sa întîlnire cu Marie d'Agoult, anul 1833 sau 1834. Există, însă, și unele indicii potrivit cărora prima lor întîlnire s-ar fi produs în 1831, cu prilejul unei serate muzicale dată de Chopin. Ulterior, contesa ar fi născut pe cel care avea să devină doc-

Marie d'Agoult și una din fiicele lui Carol Davila

torul Davila. Avem și în acest sens unele indicii. În 1835, Liszt și Marie d'Agoult s-au stabilit pentru un timp la Geneva ; cu acest prilej, contesa a scris doctorului Coindet, vestit medic din localitate : „Nu știu, domnule, dacă marele număr de persoane cărora le aduceți zilnic ajutor și consolare vă dă posibilitatea să le și păstrați în memorie. Desigur, ați uitat o biată internată la St. Antoine, pentru care ați fost, la începutul anului 1832, nu numai medicul cel mai înțelegător, ci și prietenul cel mai amabil și îndatoritor".

Rezultă, deci, că la începutul anului 1832 Marie d'Agoult fusese la Geneva, beneficiind de îngrijirile acestui medic. S-ar putea presupune că, pentru a evita scandalul — întrucît la vremea aceea nu se despărțise încă de soțul ei — contesa d'Agoult a recurs la îngrijirile lui Coindet. S-ar explica, astfel, și două din numele copilului, Charles Antoine François : Antoine (numele spitalului unde fusese internată Marie d'Agoult la Geneva în 1832) și François (prenumele lui Liszt — Francisc, Franz).

De unde vine, însă, numele de Davila ? Pentru a se păstra și mai bine secretul nașterii copilului, acesta a fost înscris în registrul bisericii din satul Avila, de lîngă Parma, și, cum nu avea nume de familie, i s-a zis de aceea d'Avila, nume transformat mai tîrziu în Davila.

Așadar, doctorul Davila nu s-ar fi născut în anul 1828 și nici în 1830, ci în 1832. Data pare confirmată și de alte mărturii. Se știe, astfel, că Davila își petrecuse o parte din copilărie la Frankfurt pe Main, unde se afla bunica sa, doamna de Flavigny, mama contesei d'Agoult. Singura amintire mai precisă pe care o păstrase doctorul din acești ani era aceea a unui mare incendiu care distrusese jumătate din orașul Hamburg, unde Davila urma clasele primare ; ar fi avut, atunci, zece ani. Dacă amintirea doctorului era exactă, nu poate fi vorba decît de incendiul din 2-5 mai 1842, fapt care întărește și mai mult ipoteza că Davila se născuse în 1832.

Se știe, de asemenea, că atunci cînd a venit în Țara Românească, doctorul Davila, un tînăr înalt, subțire, cu trăsături fine și regulate, părul blond și ondulat, descoperind o frunte înaltă, cu ochi albaștri și visători, a produs asupra domnitorului Barbu Știrbei o impresie de extremă tinerețe, care îl făcuse să exclame către se-

cretarul său : „Dar ce crede Franța că va putea înfăptui la noi această tînără domnișoară ?“ Dacă admitem că Davila se născuse în 1832, înseamnă că la venirea sa în Țara Românească, în 1853, nu avea decît 21 ani.

O situație și un nume

De ce nu a fost el recunoscut de părinții săi ? Dacă ne gîndim la moravurile epocii, lucrul nu trebuie să ne mire. Să nu uităm că în 1832 Marie d'Agoult nu se despărțise de soțul ei ; mai tîrziu, cînd legătura dintre ea și Liszt devenise cunoscută de toată lumea, nu dorise să facă public faptul că mai avusese un copil cu Liszt, fiind încă soția contelui.

Se pune, însă, întrebarea de ce Liszt, care recunoscuse pe ceilalți trei copii, s-a opus să dezvăluie adevărul în legătură cu Davila ? Corespondența dintre Marie d'Agoult și tînărul medic pare să ne ofere explicația : opoziția ducelui de Saxa-Weimar, la curtea căruia se afla Liszt. După un obicei feudal, încă în vigoare atunci în unele state germane, nimeni nu putea face un act de recunoaștere a paternității fără o prealabilă încuviințare a suveranului său. Singură, Marie d'Agoult nu putea face nimic, deși se pare că, la un moment dat, era decisă să ofere tînărului doctor „o situație și un nume“.

S-a mai afirmat că precara stare materială a lui Davila — silit să-și cîștige existența, încă de tînăr, ca ucenic într-o farmacie — și greutățile întîmpinate în timpul studiilor ar pune sub semnul îndoielii afirmația că Davila ar fi fost fiul lui Liszt. Dar el însuși își amintea că în copilărie „o mînă protectoare“ părea mereu întinsă asupra sa. Dacă de la o anumită vîrstă a muncit pentru a-și asigura existența, aceasta poate că s-a întîmplat — potrivit unei mărturii — tocmai pentru că „înțelesese“ al cui fiu era și, din mîndrie, refuzase apoi orice ajutor.

Există numeroase alte dovezi care tind să ateste că Davila era fiul lui Liszt și al Mariei d'Agoult. În primul rînd este tulburătoarea asemănare fizică dintre doctor și Liszt, asemănare care izbește la simpla comparare a celor două portrete și care s-a transmis și urmașilor. Există o mare similitudine între masca mortuară a lui Liszt (decedat în 1886) și cea a lui Alexandru Davila, marele om de teatru, fiul doctorului (mort în 1929).

Chiar și scrisul lui Liszt și Davila era asemănător. Henri Stahl, expertul grafolog, a făcut în 1938 un examen al scrisului celor două personalități, conchizînd o filiație foarte probabilă de la Liszt la Davila.

În sfîrșit, nu putem încheia fără să menționăm ce scria Frédéric Damé în ziarul „L'Indépendance Roumaine“ din 28 august / 9 septembrie 1884, într-un articol omagial, imediat după moartea doctorului Davila : „Nu voi ridica aici vălul transparent care îi acoperă copilăria. Știm cu toții numele femeii ilustre care i-a dat viața și numele de zece ori mai celebru al bătrînului care va plînge în aceste clipe, cînd va afla știrea fatală“.

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

G. Barbu, **Carol Davila și timpul său**, București 1958 ; Th. Bălan, **Franz Liszt**, București 1963 ; Dorette Berthoud, **Davila fils de Liszt ? Sa vie, son oeuvre, le secret de ses origines...**, Neuchâtel 1956 ; George Oprescu, **Cîteva episoade necunoscute din viața lui Franz Liszt**, în „Revista Istorică“, 1-2/XXVII, 1941, pp. 101-114 și XXVIII, 1942, pp. 180-187 ; Elena Perticari Davila, **Din viața și corespondența lui Carol Davila**, ed. II, București 1945 ; L. Thévenin, **Essai sur Charles Antoine François Davila...**, București 1944 ; Dr. I. Weinberg, **Dr. Carol Davila**, București 1961.

Masca mortuară a lui Liszt și cea a lui Alexandru Davila, fiul doctorului C. Davila

demnitatea împotriva insolenței

AL. I. CUZA îl înfruntă pe marele vizir

Marele vizir Fuad pașa se pricepea să se poarte fără mănuși. A dovedit-o, o dată mai mult, în scrisoarea din 2/14 septembrie 1865 adresată domnitorului Al. I. Cuza. Conceput în termeni duri, în afara oricăror uzanțe, și publicat în „Journal de Constantinople" la foarte scurt timp după primirea lui de către domnitorul român, mesajul marelui vizir caracteriza un incident local, iscat la București, drept „expresia brutală a unei nemulțumiri generale".

Ce l-a îndemnat însă pe Fuad pașa să trimită domnitorului român o asemenea scrisoare ? S-a simțit oare Înalta Poartă lezată de vreo acțiune întreprinsă de România ? Se pare că da. Totul a pornit însă de la un fapt de mică importanță pe plan intern și fără nici o importanță pe cel extern. A pornit de la nemulțumirea vînzătorilor ambulanți, obligați, printr-o ordonanță a primăriei, să-și vîndă marfa în gherete închiriate, și a negustorilor de tutun, atinși în interesele lor de legea monopolului. Cu acest prilej, la 3/15 august 1865 la București au avut loc unele tulburări de stradă, care i-au servit lui Fuad pașa drept pretext pentru o scrisoare insolentă și o apreciere exagerată. Căci cît de „generală" a fost nemulțumirea și cît de „brutală" manifestarea ei ?

Faptele atestă că nemulțumirile — nemulțumiri și nimic mai mult — au rămas fără ecou în rîndul altor categorii de bucureșteni ca, de altminteri, și în restul țării. Ce-i drept, opoziția a nutrit unele speranțe, cu atît mai mult, cu cît în acea perioadă Al. I. Cuza nu se afla în țară. Plecase la băile din Ems, încredințînd conducerea țării guvernului prezidat de N. Kretzulescu. Speranțele opoziției s-au dovedit însă deșarte. Lipsită de o bază de masă, nefiind „o pornire obștească în masa poporului contra regimului și a domnitorului, ci rezultatul uneltirilor opoziției" (caracterizarea îi aparține lui A. D. Xenopol), mișcarea s-a stins repede. Că în țară ea a trecut fără urmări a dovedit-o și indulgența cu care a tratat-o domnitorul. Înștiințat, la Ems, de evenimentele din București, el a revenit în țară, dar nu s-a grăbit să ajungă în capitală, ci s-a oprit la Ruginoasa. Mai mult, la 30 august, ziua sa onomastică, i-a amnistiat pe cei arestați.

Atunci, de ce zarva iscată de marele vizir ?

În afara țării, tulburările din 3/15 august n-au fost privite cu indiferență. Gata oricînd de a specula o „senzație", presa străină n-a lăsat să-i scape prilejul de a exagera evenimentele din București și nici nu s-a sfiit să prezinte situația într-o lumină defavorabilă domnitorului. Dar și reprezentanții diplomatici ai Angliei și Rusiei la Constantinopol au dovedit mult zel în a insista ca Poarta să trimită o comisie de anchetă. Inutilitatea demersurilor a fost evidentă pînă și pentru ministrul de Externe turc, care a și atras atenția sus-numiților reprezentanți diplomatici că în România ordinea fusese restabilită. Și atunci, cu o perseverență demnă de o cauză mai nobilă, aceiași diplomați au insistat pe lîngă marele vizir Fuad pașa să trimită lui Al. I. Cuza o scrisoare în termeni drastici.

Căci marele vizir se pricepea să se poarte fără mănuși.

Conținutul și termenii scrisorii — care putea fi interpretată ca o încercare de imixtiune în treburile țării și ca un blam la adresa guvernului român — cît și publicarea ei în „Journal de Constantinople", au stîrnit indignare în țară. După cum răspunsul prompt și remarcabil dat de Al. I. Cuza lui Fuad pașa a întrunit aprobarea întregului popor român, a tuturor categoriilor sociale din țară. Un amănunt semnificativ: presa străină, chiar și cea ostilă, a remarcat măiestria acestui răspuns.

Amintind marelui vizir că Principatele Unite se administrează „afară de tot amestecul Înaltei Porți", că transformarea unui „incident local" într-o „expresie brutală a unei nemulțumiri generale" nu avea nici o justificare și că blamul la adresa guvernului izvora din lipsa de informare, domnitorul român scria (reproducem dintr-un articol semnat de Elena Popescu în revista „Studii"):

„Și, presupunînd că Guvernul Meu să nu-și fi făcut datoria sa, cine s-ar fi însărcinat de a restabili ordinul într-adevăr atunci compromis? Înalta Poartă, fără îndoială, împreună cu Puterile Garante? Dumnezeu să ferească, Alteță, ca Înalta Poartă să fie constrînsă la această necesitate, căci atunci ar fi atrasă în niște complicații a căror consecințe sînt afară de orice prevedere omenească".

Durității lui Fuad pașa domnitorul român i-a răspuns printr-o formulă elegantă, dar nu mai puțin fermă. Căci acele complicații cu consecințe imprevizibile nu însemnau altceva decît un război fără șanse mari pentru Turcia.

Al. I. Cuza a fost întotdeauna intransigent față de încercările de a nesocoti drepturile țării și a știut, în relațiile cu alte state, să impună respectul meritat de patria sa. Credincios acestor principii, el nu s-a sfiit nici de data aceasta să declare „că de cîte ori uneltiri primejdioase vor pune în pericol instituțiele Țerrii, voiu sci a răspunde la încrederea Poporului Român și la dorințele sale menținînd cu energie ordinul public; că de cîte ori liniștea României va fi compromisă, ori de unde ar veni primejdia, Eu nu voiu consulta decît datoria Mea, drepturile Mele și interesele noastre comune".

Așadar, încă o aluzie fermă la hotărîrea nestrămutată de a apăra țara împotriva oricăror încercări de amestec și de uneltiri „ori de unde ar veni primejdia". A înțeles oare marele vizir tîlcul acestor afirmații? Cu siguranță, de vreme ce a adresat lui Al. I. Cuza o nouă scrisoare, la 29 noiembrie 1865, un fel de retractare a primei.

O avalanșă de telegrame scrisori, felicitări, unele adresate direct domnitorului, altele unor demnitari, sute de mărturii, aflate azi la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România sau în Arhiva istorică a Ministerului Afacerilor Externe, păstrează ecoul trezit pe tot cuprinsul țării de răspunsul lui Al. I. Cuza la prima scrisoare a lui Fuad pașa și confirmă totala adeziune la poziția adoptată de domnitor a celor mai diverse categorii de cetățeni, grupați pe comune, orașe, plase sau județe, a funcționarilor de toate gradele, a membrilor corpului didactic, magistraților, medicilor, reprezentanților clerului, comandanților de unități și subunități militare.

Scrisoarea de răspuns a lui Al. I. Cuza, apărută inițial în „Monitorul" (Nr. 247 din 9/21 noiembrie 1865), a fost tipărită apoi într-o broșură specială, în limbile română și franceză, și ulterior reeditată, la cererea insistentă a opiniei publice, în diferite orașe ale țării. Atît de mare a fost entuziasmul stîrnit de acest răspuns, apreciat de N. Iorga drept „actul de demnitate cel mai frumos".

CONCURSUL „MAGAZIN ISTORIC"

Inaugurăm în acest număr noul concurs al revistei. În fiecare din cele şase întrebări care urmează am strecurat în mod intenţionat cîte două greşeli. Datele corecte figurează în articolele apărute în ultimele trei numere ale anului trecut (10, 11 şi 12/1971).

Pentru a participa la concurs vi se cere să găsiţi cele două erori **în** fiecare text **din întrebările publicate mai jos — deci în total** 12 greşeli **în această primă etapă. De exemplu :**

ÎNTREBARE : **Stabilindu-se la Piteşti — unde luase în antrepriză restaurantul gării — Gherea a fost vizitat de numeroşi prieteni, de personalităţi marcante ale vieţii culturale şi politice. Interesante însemnări despre vizita pe care i-a făcut-o ne-a lăsat publicistul Constantin Bacalbaşa.**

RĂSPUNSURI CORECTE : **1) Nu s-a stabilit la Piteşti, ci la Ploieşti ; 2) Anton Bacalbaşa e cel care l-a vizitat.**

Concursul va consta din trei serii de probleme, fiecare serie apărînd în cîte un număr al revistei noastre. Cu alte cuvinte, concursul se va încheia în nr. 3 (60), din martie 1972.

Bibliografia fiecărei serii de întrebări este alcătuită din cele trei numere imediat precedente. Repetăm, pentru seria de faţă, cititorii găsesc materialul necesar **răspunsurilor în nr. 10, 11 şi 12/1971.**

Răspunsurile se vor trimite numai la sfîrşitul concursului, însoţite de cele trei bonuri de participare, într-un plic pe care se va menţiona citeţ : Pentru Concurs.

Data limită de expediere a răspunsurilor la cele 18 probleme ale concursului nostru este ziua de 30 aprilie 1972. (Se va lua în considerare data poştei de pe plic.)

Numeroasele premii oferite constau în televizoare, aparate de radio, fotoaparate, abonamente la revista noastră.

Eventualelor nelămuriri ivite pe parcurs li se va consacra o Poştă a concursului. Participanţii care vor cere redacţiei explicaţii în acest domeniu sînt rugaţi să menţioneze pe plic : Pentru Poşta Concursului.

CONCURSUL „MAGAZIN ISTORIC"

TALON DE PARTICIPARE

CONCURSUL • MAGAZIN ISTORIC •

IANUARIE 1972

RECUNOAŞTEŢI GREŞEALA?

1.

În sec. II, în plină perioadă de ofensivă a Imperiului roman, Decebal şi Pacorus II — căpetenie persană — au făcut front comun împotriva primejdiei. Pentru a consolida raporturile lor de prietenie, Acornion din Dyonisopolis a fost trimis în solie la Pacorus II pentru realizarea unei alianţe militare.

2.

Despre cristalizarea primelor formaţiuni feudale pe pămîntul României, ştiri importante se află în Diploma Cavalerilor Ioaniţi, din 1247, în care sînt menţionate voievodatele lui Litovoi, Seneslau şi Gelu, cnezatele lui Ioan şi Farcaş. Informaţiile sînt completate de cronica lui Faz'l ul-Lah Raşid, scrisă la sfîrşitul sec. XIII şi de alte izvoare.

3.

În 1869, Mihail Kogălniceanu, fiind ministru de Interne, i-a adresat prietenului său Vasile Alecsandri invitaţia de a intra în guvern, apreciind încă o dată capacitatea şi ataşamentul poetului faţă de ideea propăşirii României. Frumoase cuvinte la adresa persoanei poetului sînt cuprinse şi într-un raport trimis de consulul Franţei la Bucureşti — Ribot — pe adresa Ministerului de Externe francez, în septembrie 1890.

4.

Marele democrat-revoluţionar Nicolae Bălcescu, fiind grav bolnav şi presimţindu-şi sfîrşitul, a pornit din Neapole — unde se afla în exil — spre a-şi revedea patria, rudele şi prietenii. La Constantinopol, s-a îmbarcat pe un vapor austriac cu intenţia de a ajunge acasă, dar domnitorul Gheorghe Bibescu nu i-a admis intrarea în ţară.

5.

După ce l-a ucis prin otrăvire pe Alexandru cel Mare (323 î.e.n.), generalul Seleucos a devenit regele acelei părţi a Imperiului care cuprindea şi Persia, statul înjghebat de el menţinîndu-se aproape un secol. Grecii lui Seleucos s-au căsătorit adesea cu femei persane, dar nu au adoptat obiceiurile şi îmbrăcămintea persană. Urmaşii săi au fost, pînă la urmă, alungaţi de parţi.

6.

În **Istoria secretă,** Jacques de Launay se ocupă de unul dintre episoadele adiacente ale marii bătălii de la Waterloo. Un om de afaceri, Rotschild, a reuşit atunci să profite în mod abil de pe urma deznodămîntului ei, dînd o mare lovitură la bursa din Paris şi întemeind un adevărat „imperiu financiar".

CONCURSUL „MAGAZIN ISTORIC"

TALON

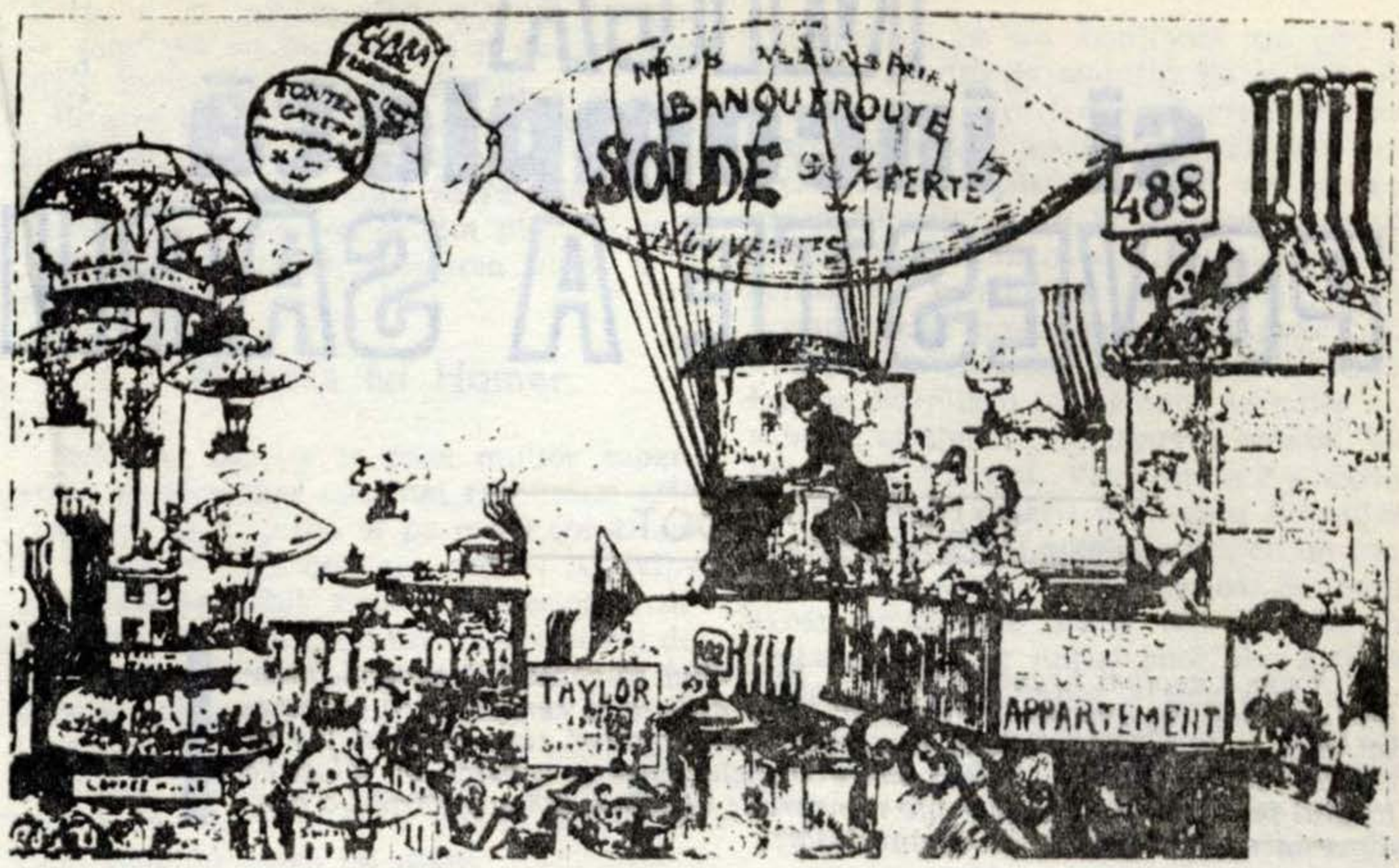

■ Viitorul... trecutului

Cum vedeau bunicii noştri viitorul? La această întrebare răspund o serie de desene din revista „Vsemirnaia Iliustraţia", care a apărut la St. Petersburg — actualul Leningrad — în 1884.

Autorul desenelor, M. Dalkevici, fixa anticipaţiilor sale termenul de un mileniu, grupîndu-le sub titlul comun de Oamenii şi viaţa în 2884. *Dar, deşi nu au trecut decît 88 ani de la apariţia lor, ilustraţiile sale sînt cu mult depăşite de realitate.*

Desenul pe care-l publicăm înfăţişează imaginea unei metropole din 2884. Circulaţia aeriană este foarte intensă, dar vehiculele sînt nişte baloane dirijabile, în formă de peşte. Magazinele îşi poartă firmele şi numerele de stradă la „ameţitoarea" înălţime de... patru etaje. La acelaşi nivel se face debarcarea şi îmbarcarea clienţilor.

Iată şi o altă previziune, legată de moda vestimentară şi dansurile viitorului. Dar şi aici prefacerile s-au dovedit mult mai rapide şi mai radicale decît îndrăznea să şi le închipuie artistul. Dacă nu ar fi să vorbim decît despre lungimea rochiilor, de exemplu...

MICĂ
și incompletă
POVESTE A SĂRII

WAVERLEY ROOT

Cum a evoluat hrana omului ? Incercînd să răspundă acestei întrebări, specialistul american Waverley Root ajunge la concluzia că au existat ceea ce el numește „două revoluții gastronomice" care au avut loc pe trepte istorice diferite. Prima mare transformare a constat în folosirea focului pentru a fierbe sau frige mîncarea ; cea de-a doua a format-o condimentarea alimentelor cu ajutorul sării.

Originea salariului

Perioada în care a apărut „sarea în bucate" aparține neoliticului. Omul de atunci nu avea, bineînțeles, nici cea mai mică idee despre faptul că organismul său are nevoie de o cantitate constantă de sare, care se menține în jurul cifrei de 7 – 8 grame pentru o înălțime și o greutate medie. Dar la un moment dat, modificarea regimului alimentar a diminuat aportul de clorură de sodiu, tulburînd astfel echilibrul salin al corpului. De lucrul acesta și-a dat seama instinctiv, așa cum își dau seama animalele.

Modificarea regimului alimentar la care ne-am referit mai sus a fost determinată de doi factori : reducerea proporției de vînat în cadrul hranei și inventarea veselei în care carnea putea fi fiartă. Sursa de sare a omului o formau animalele ucise de el, animale care la rîndul lor se „serveau" din blocurile de ClNa găsite în natură. Prin frigerea cărnii într-o țepușă deasupra jerateculuí, sau prin coacerea ei într-o groapă căptușită cu pietre fierbinți, nu se pierdea nimic din conținutul său în sare. Fierberea, însă, ducea la eliminarea parțială a acesteia, de unde și nevoia de a și-o procura în mod special și de a o adăuga meniului.

Încă în epoca de bronz, sarea devenise o importantă sursă de avuție. Regiunea Hallstatt din Austria a împrumutat numele său unei înfloritoare culturi preistorice, care a apărut și s-a dezvoltat în cadrul unei mari așezări umane din apropierea unor mine de sare. Rămășițele lor sînt și astăzi vizibile în vecinătatea Salzburgului, oraș a cărui denumire înseamnă, în traducere, Tîrgul Sării.

Într-o epocă în care zeii erau omniprezenți, nu este de mirare că un produs atît de necesar avea implicații religioase. Vechii arieni considerau sarea cu atît mai sfîntă, cu cît le servea nu numai ca hrană, ci și pentru a întîrzia procesul de descompunere a cadavrelor. Romanii însă, care-și incinerau morții, au utilizat rădăcina termenului latin al sării *(salis)* pentru a desemna pe Salus, zeul sănătății. De la el au rămas, în multe limbi, cuvinte ca *salut* (inițial, o urare de sănătate), *salutar* și chiar *salvare*.

Ceea ce se știe mai puțin este că tot de la sare se trage și cuvîntul *salar*. În rația alocată fiecărui soldat din legiunile ro-

mane, intra și o anumită cantitate de sare. Uneori, însă, ostașii primeau, în locul săculețului cu pulbere albă, o sumă de bani — *salarium* — cu care să-și cumpere ei înșiși indispensabilul condiment.

Printre popoarele semitice, cineva care își împărțea sarea cu semenul său se unea cu el printr-o legătură sacră; la arabi, gazda care oferea oaspetelui pîine și sare îi garanta, implicit, ocrotirea vieții și a avutului său.

Mirarea lui Homer

Sarea se găsește la baza multor superstiții, printre care cea mai răspîndită este credința că risipirea ei pe masă constituie un semn rău. La originea acestei „convingeri" stă probabil nevoia imperioasă de economisire, dată fiind raritatea clorurii de sodiu în anumite părți ale lumii sau în diverse etape ale istoriei. Cea mai celebră ilustrare a superstiției amintite este, fără îndoială, „Cina cea de taină" a lui Leonardo da Vinci, unde îl putem vedea pe Iuda risipind sarea pe masă.

Dar de la acest mineral derivă și numeroase zicale și proverbe, intrate în uzul curent al diferitelor limbi. Spiritul ascuțit al atenienilor era cunoscut drept *sarea attică*. Romanii își manifestau scepticismul față de o relatare, spunînd că trebuie luată *cum grano salis* (cu un grăunte de sare) *.

Vechii greci aveau totdeauna sare pe masă, deși uneori se vedeau nevoiți s-o importe tocmai de pe țărmurile Pontului Euxin, fie în stare pură, fie în soluția de saramură folosită pentru conservarea peștelui. În *Odiseea*, Homer își exprima mirarea față de locuitorii unor ținuturi din interiorul continentului care nu utilizau sarea; după toate probabilitățile, era vorba de mari consumatori de vînat. O abstinență similară din partea nomazilor din Africa de Nord a stîrnit uimirea romanilor: dar asemenea beduinilor din zilele noastre, numizii de odinioară își asigurau necesarul de sare din lapte, care conține 1,6 gr ClNa pe litru.

* În limba română, o povestire fără haz sau lipsită de interes e *fără sare*; ceva poate fi la fel de important ca *sarea în bucate* iar cineva poate fi la fel de dezagreabil ca *sarea în ochi*; *a turna sare peste rană* înseamnă a spori intenționat suferința cuiva, în timp ce expresia *a pune sare pe coadă* echivalează cu mărturisirea neputinței de a prinde sau sancționa pe autorul unei fapte rele; despre cel ce se angajează în promisiuni fabuloase se spune că făgăduiește *marea cu sarea*; nedespărțita prietenă a copiilor, capra lui Ion Creangă, aduce, printre alte trufandale, celor trei iezi ai săi *drob de sare în spinare* — și exemplele sînt departe de a se fi epuizat.

Un monopol venețian

Și pentru că am menționat din nou pe romani, merită de amintit, fie și în treacăt, rolul pe care l-a jucat crescînda valoare comercială a sării în istoria lor. Prin sec. IX î.e.n., păstorii de oi de la vărsarea Tibrului, care își duceau existența precară în Latium, o zonă plină de zmîrcuri sărate, au început să extragă din apele acestora mai multă sare decît aveau nevoie pentru consumul propriu și al turmelor lor. Surplusul l-au vîndut vecinilor lor, sabinii, străbătînd un itinerar botezat Via Salaria **. Treptat, Via Salaria s-a extins tot mai spre Răsărit pînă spre Adriatica, deoarece riveranii acestei mări, cu un conținut salin sărac în partea sa de nord, aveau nevoie de sarea din Latium. Pe același drum au luat-o apoi alte articole comerciale ale latinilor — lînă, postav etc., pentru ca în cele din urmă, tot pe Via Salaria, să mărșăluiască legiunile romane în drum spre cucerirea lumii antice.

Încă din vremuri străvechi, sarea a fost izvor de bogăție și în alte puncte ale globului. Herodot pomenește despre o rută de caravane care unea între ele toate oazele cu sare din deșertul Libiei. Pînă în zilele noastre, principala încărcătură a desagilor de pe cămilele care străbat Sahara este sarea. India scotea acest mineral din adîncurile solului încă înainte de invazia lui Alexandru cel Mare. Sarea extrasă la Palmyra reprezenta una dintre cele mai importante mărfuri în cadrul activului negoț care se desfășura între porturile Siriei și cele din Golful Persic. Minele din zona muntoasă Sierra Nevada (Spania) au fost exploatate din plin încă din sec. V. î.e.n. Etiopia ca și Tibetul foloseau ocazional turtele de sare în chip de monedă.

Unul dintre punctele de plecare ale prosperității Veneției a fost momentul cînd locuitorii săi au învățat să extragă clorura de sodiu din sursele destul de sărace pe care le ofereau mlaștinile lagunei, pentru a vinde apoi produsul astfel obținut în întreaga vale a Padului. Veneția a vegheat cu multă strășnicie la păstrarea monopolului asupra acestui comerț: în anul 854, cînd localitatea Comacchio a încercat să o concureze, venețienii au atacat-o prin surprindere, nimicind-o cu desăvîrșire. Cînd o altă așezare, Cervia, a făcut aceeași tentativă, Veneția a anexat-o pur și simplu.

** Drumul Sării, așa cum se numește o stradă din București.

În descrierea pe care ne-a lăsat-o asupra călătoriei sale în China, Marco Polo arată că impozitul asupra sării juca un rol important în cadrul veniturilor financiare ale împăraților moguli. Regiunea austriacă din jurul Salzburgului, deja amintit, poartă și acum numele de Salzkammergut, ceea ce înseamnă „proprietate a Ministerului Finanțelor".

În Franța dinaintea Revoluției din 1789, unul dintre cele mai apăsătoare biruri, *la gabelle*, se aplica asupra sării. Introdus ca un „expedient vremelnic" în 1286, el a durat șapte veacuri, obligînd fiecare familie să cumpere o anumită cantitate de sare, din antrepozitele regale, indiferent dacă o consuma sau nu. Atunci cînd vistieria i se golea, monarhul descoperea brusc că supușii săi au o nevoie sporită de sare.

Desființată în 1790, *la gabelle* a fost reînviată de Napoleon în 1806, într-o formă oarecum diferită. Dar ironia soartei a făcut ca, printre cauzele secundare ale înfrîngerii sale în campania din Rusia (1812), să se înscrie și lipsa de sare de care sufereau trupele și caii. Demn de semnalat este că, pînă în ziua de astăzi, un text de lege francez (căzut în desuetudine, e drept, dar nu anulat în mod oficial) interzice extragerea sării din mare. Interpretat în sensul cel mai strict, ar putea fi considerat delicvent orice copil care, jucîndu-se pe plajă, își umple căldărușa cu apă și o varsă pe nisip.

În timpul dominației britanice asupra Indiei, extragerea sării din mare era de asemenea ilegală. Una dintre manifestările de luptă ale lui Gandhi împotriva agresorilor englezi a fost tocmai încălcarea acestei interdicții.

Multimilenara bătălie pentru sare nu are ca temei o lipsă reală de depozite naturale. Numai în mări și oceane există o cantitate de sare echivalentă cu întreaga masă a continentului european : așternută pe cuprinsul tuturor continentelor de pe glob, pulberea albă care dă gust mîncării ar avea o grosime de peste 30 m.

Prelucrarea sării și a nitratului, după o gravură de la începutul sec. XVIII

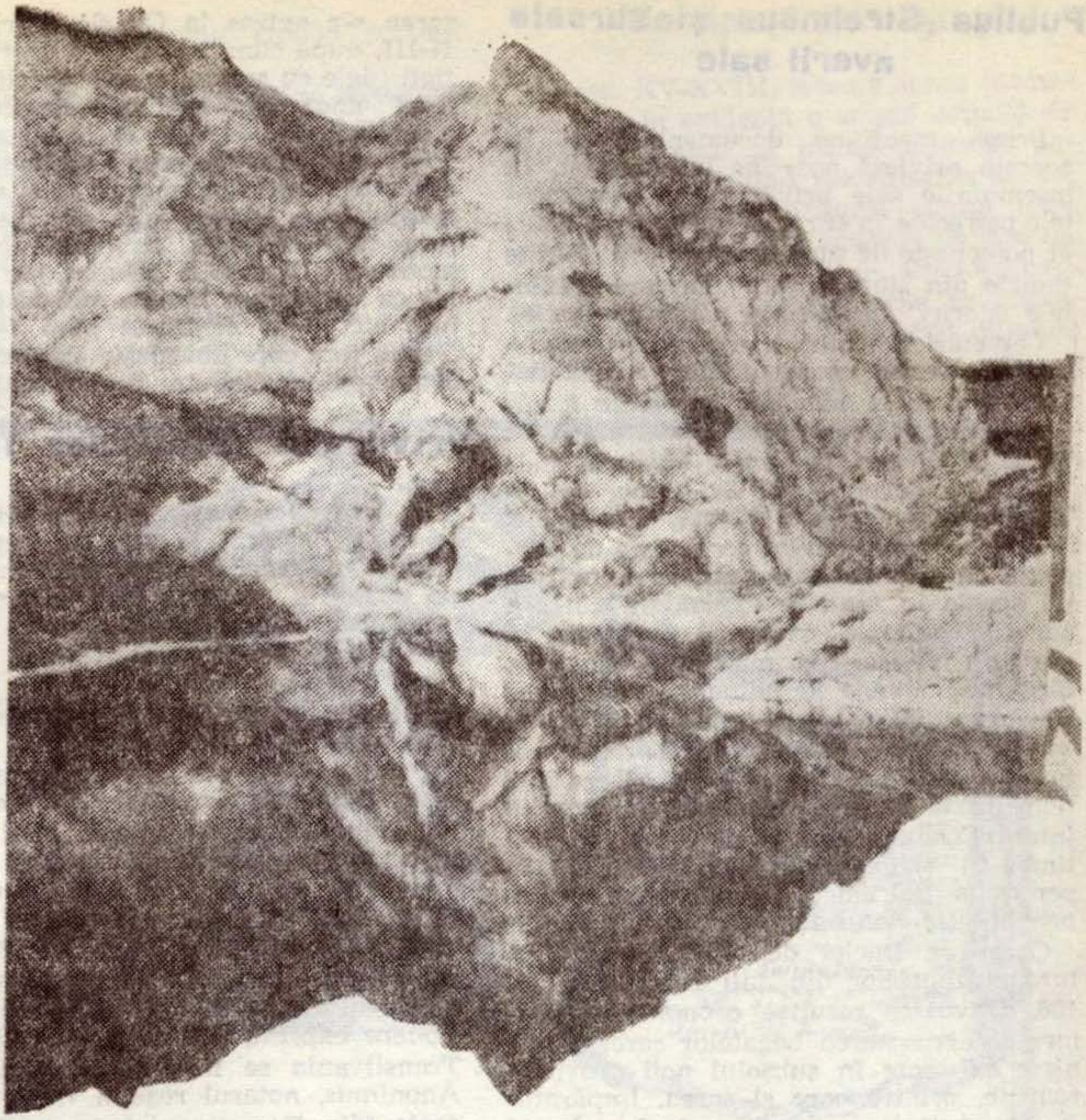

PIETRELE CASTELULUI ŞI BOLOVANII DE SARE

ŞTEFAN OLTEANU

Necesitatea vitală a procurării celui de „al cincilea element" indispensabil vieţii a conferit sării un rol primordial, care i-a asigurat în toate timpurile o neîntreruptă valorificare. E o realitate valabilă şi pentru teritoriul României, unul dintre cele mai bogate din lume în zăcăminte de sare gemă.

Publius Strennuus și sursele averii sale

Prima mențiune documentară și în această privință aparține lui Herodot. În însemnările sale privitoare la evenimentele petrecute la sfîrșitul veacului VI î.e.n., el pomenește de sarea existentă în diferite puncte din „țara sciților", în care „părintele istoriei" includea și pămîntul Daciei.

Cercetări arheologice recente au scos la lumină așezări omenești din vremea dacilor, situate în imediata apropiere a zăcămintelor de sare aflate la suprafață, de pildă în Oltenia, la Ocnele Mari, în sud-vestul Moldovei — la Tg. Ocna, ori în Transilvania — Ocna Mureș, Turda etc.

Deși nu avem dovezi certe, este de presupus că în antichitate tehnica de extracție consta în așa-zisa exploatare „la zi", adică în simple excavații executate în partea superioară a masivului de sare, fără a se ajunge la adîncimi prea mari din cauza viiturilor de ape sau a surpăturilor de teren. Este greu de apreciat volumul producției, dar, se pare, că cea mai mare parte a ei era destinată consumului intern. O anumită cantitate era poate destinată și schimbului, mai cu seamă în peninsula Balcanică, lipsită de o asemenea bogăție naturală.

Cucerirea Daciei de către romani, în urma războaielor din anii 101-102 și 105-106, a avut ca rezultat economic fundamental exploatarea bogatelor rezerve miniere existente în subsolul noii provincii romane, printre care și sarea. Împăratul arenda salinele unor oameni de afaceri care organizau extracția mineralului. Astfel, în inscripțiile păstrate din sec. III se pomenește un anume Publius Delius Strennuus, locuitor din Apulum (Alba Iulia), **conductor pascui, salinarum et commercii.** Titlul explică sursa veniturilor sale: taxele de pășunat, beneficiile salinelor și dările comercianților. Orașele din Dacia, ca să-i cîștige favoarea, se întreceau în a-l încărca cu onoruri sacerdotale și municipale, iar unele colegii l-au ales ca **patronus.**

Se cunosc o serie de localități bogate în zăcăminte de sare de unde romanii au extras o importantă cantitate de mineral. De pildă, denumirea de „Salinae", atribuită Ocnei Mureșului, indică o intensă exploatare a acestei ocne. Aici s-au descoperit numeroase monede romane, unelte de lucru, precum și fragmente de ceramică de factură romană avînd imprimate pe ele diferite ștampile.

Mari cantități de sare s-au extras și de la Turda, unde s-au descoperit încă din 1796 inscripții consemnînd exploatarea zăcămîntului în acest loc. În Oltenia romană sarea s-a extras la Ocnele Mari, în sec. II-III, după cum probează numeroase vestigii (țigle cu ștampile), descoperite cu prilejul unor săpături arheologice recent efectuate.

Salinele romane erau exploatate prin sistemul camerelor pînă la 30 m adîncime, mergîndu-se cu extracția de sus în jos, ceea ce a asigurat un mare randament economic. Expresiile tehnice ale romanilor ca : **alpertura finalis, miliarista, apasitum** etc. s-au menținut pînă în secolul trecut, fapt care dovedește exploatarea neîntreruptă a sării în Transilvania.

Privilegiul cavalerilor Teutoni

O dată cu retragerea stăpînirii romane la sudul Dunării, în sec. III, exploatarea oficială, sistematică a bogățiilor miniere de pe teritoriul Daciei a fost întreruptă. Au continuat să se valorifice doar minerale absolut indispensabile satisfacerii unor minime necesități ale localnicilor. Sarea a constituit, firește, alături de minereul de fier, una dintre aceste bogății.

Printre cele dintîi știri scrise referitoare la extracția ei în răstimpul de după sec. III, figurează și textul din anul 892 cuprins în **Annales Fuldenses** (un tratat al regelui german Arnulf, încheiat cu hanul bulgarilor, Vladimir — **n.a.**) din care rezultă că populația moravă cumpăra sarea ce provenea din salinele Transilvaniei de nord sau din Maramureș. De altfel, o menționare expresă privitoare la salinele din Transilvania se face și în relatările lui Anonimus, notarul regelui Bela III : „De acolo [din Transilvania] — arată izvorul citat — se scot sare și materii sărate".

Începînd cu sec. X, izvoarele scrise privind exploatarea sării, mai ales din Transilvania, se înmulțesc. Biografia primului episcop catolic de Cenad, cunoscută sub numele de **Legenda Sancti Gerhardi** (Legenda sfîntului Gerard), cuprinde știri prețioase despre ducele Ahtum, din părțile Banatului, care, la sfîrșitul sec. X și la începutul secolului următor, intrase în stăpînirea „sării regale ce cobora în jos pe Mureș". Un tarif vamal al orașului Stein (Austria), întocmit către sfîrșitul sec. XI, menționează și el mult solicitatul mineral provenind din Transilvania.

Privilegiul acordat cavalerilor Teutoni în 1211 și confirmat în 1222 prevedea, între altele, dreptul de proprietate asupra ocnelor și a unui număr de șase nave pentru transportul sării pe rîurile Olt și Mureș. Bela IV, regele Ungariei, acorda și el la 1247 cavalerilor Ioaniți libertatea să scoată sare din orice ocnă din Transilvania, pe care apoi să o transporte spre

părțile dinspre Bulgaria, Grecia și Cumania.

În anul 1233, 11 biserici de pe teritoriul Transilvaniei primeau în folosință proprie o cantitate de aproximativ 50 000 bolovani de sare, adică circa 2 500 t. În cursul sec. XIII și XIV se deschideau noi ocne la Dej, Turda, Cojocna, Sic, Ocna Sibiului etc.

Cam din aceeași vreme datează și primele știri cunoscute despre exploatarea sării la est și sud de Carpați : din Mol-

Clocănașl șl măglașl

În sec. XV-XVIII, izvoare scrise medievale scot în evidență o amplă acțiune de extracție a sării pe întreg teritoriul patriei noastre, atestînd valorificarea de noi rezerve salinifere. În jurul anului 1620, ocnele din Maramureș aduceau fiscului un venit de 4 000 florini anual. Producția totală a salinelor transilvănene se ridica, în sec. XVIII, la circa 1 000 000 quintale anual.

Vechea salină în formă de clopot de la Turda

In p. 91 : *munte de sare pe malul lacului Slănic (Prahova)*

dova și Țara Românească ; ea constituna în sec. XIV, marfă de export, mai cu seamă în Imperiul bizantin. Un registru de însemnări recent descoperit, redactat la Chilia către 1360-1361 de către notarul genovez di Podenzzolo, menționează pe bancherul Lombarto Bustarino, care se ocupa cu negoțul de sare încărcată la gurile Dunării.

În cursul aceluiași secol, sarea extrasă la Ocnele Mari era trimisă în regatul maghiar, după cum atestă documentul din 1373, prin care Ludovic, regele Ungariei, punea capăt acestui import.

Din producția ocnei de la Trotuș, Ștefan cel Mare confirma, la 17 noiembrie 1502, mănăstirii Putna o danie mai veche de 150 drobi (bolovani) anual. Un călător străin din sec. XVII, Pietro Deodato, arăta în însemnările sale din Moldova, că sarea exploatată la Trotuș se trimitea în toată țara Moldovei, în Rusia, în Polonia, și se transporta pe Dunăre și pe Marea Neagră pînă la Constantinopol. Alte ocne în exploatare se aflau la Tg. Ocna, de unde se extrăgeau în sec. XVIII cam 100 000 bolovani anual, și pe dealurile Hîrlăului.

În sec. XV-XVI, la sud de Carpați continua exploatarea la Ocnele Mari (Vîlcea); se extrăgea sare, de asemenea, de la Ocna Mică lîngă Tîrgoviște și din ocna de la Telega. Din venitul realizat de pe urma comercializării sării, Mircea cel Bătrîn a construit cetatea Giurgiu, la începutul sec. XV. Ne-o **spune** fiul său Vlad Dracul, care declara cavalerului burgund Wauvrin

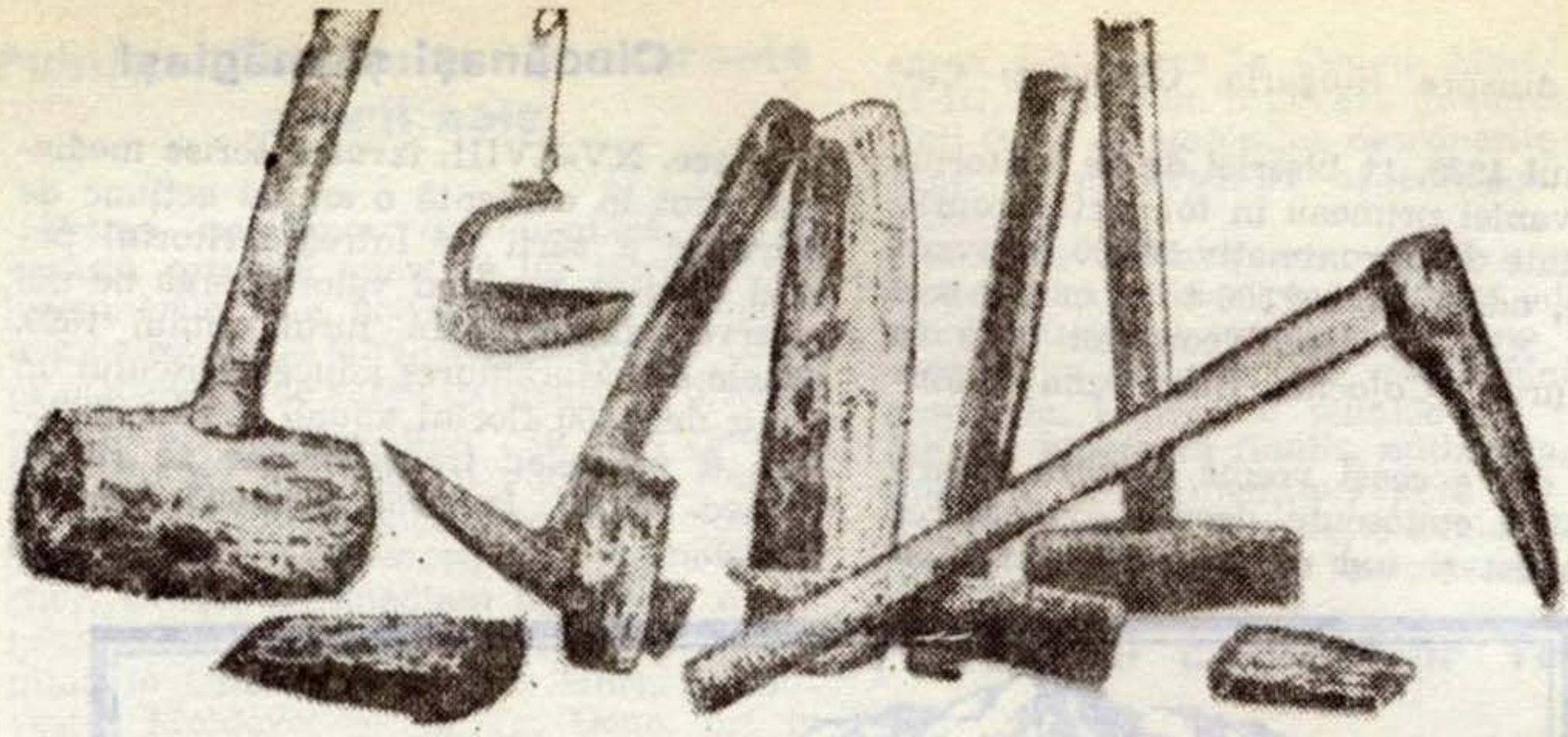

Unelte ale ciocănaşilor

că n-a fost „piatră în acest castel al Giurgiului care să nu-l fi costat pe tatăl său un bolovan de sare care se scoate din stîncă în Ţara Românească." Mai tîrziu, în sec. XVIII, datorită abundenţei de minereu care a dus la scăderea preţului, domnii Ţării Româneşti au procedat la închiderea unor ocne. Cea mai importantă a rămas ocna de la Slănic, cu o adîncime de 60 m. Ea producea cam 8 000 t anual, care se exportau peste Dunăre la Constantinopol şi în porturile Mării Negre de pe coasta Asiei Mici.

În epoca medievală tehnica de extracţie a înregistrat progrese vizibile în raport cu epoca anterioară. Astfel, s-a trecut aproape în exclusivitate la exploatarea cu puţuri în formă de clopot, de adîncimi relativ mari. În prima jumătate a sec. XIX s-a introdus în Ţara Românească metoda de extracţie în adîncime, prin galerii susţinute de stîlpi.

Munca în saline era făcută de aşa-numiţii tăietori de sare sau **ciocănaşi** recrutaţi dintre oamenii liberi sau din rîndul celor aserviţi. În sec. XVIII se plăteau **2 aspri** de fiecare bolovan tăiat; în secolul următor, remuneraţia a crescut la **4 bani.** Randamentul unui tăietor de sare ajungea pînă la zece bolovani zilnic.

Cei ce scoteau bolovanii din ocnă şi-i aşezau în grămezi (magle) la gura ocnei, de unde îi transportau cu propriile lor vite la locul de depozitare, se numeau **măglaşi.** Ei veneau la ocnă săptămînal, prin rotaţie, iar munca lor nu era plătită.

Întregul personal din saline se afla sub conducerea cămărăşului, care se îngrijea de toate veniturile domnului şi avea drept de judecată asupra lucrătorilor din ocne.

Pe la mijlocul sec. XV se aprecia că în ocnele transilvănene se aflau cîteva sute de lucrători. În Moldova, numărul lor depăşea, la începutul sec. XIX, cifra de 1 000. Munca se desfăşura în condiţii foarte grele, fapt pentru care ei s-au răzvrătit în numeroase rînduri.

• Clio anunţă • Clio anunţă • Clio anun

■ Călătoria legendei

O frescă înfăţişînd pe Romulus şi Remus, miticii întemeietori ai Romei, împreună cu mama lor adoptivă, lupoaica, şi cu păstorul care a găsit pe cei doi băieţi în vizuina fiarei... Nimic neobişnuit, la prima vedere: celebra legendă într-o nouă reprezentare grafică, care se adaugă atîtor altora.

Da, numai că fresca în chestiune se află în Asia Centrală, mai precis pe zidul culoarului central al unui palat datînd din sec. VI e.n. şi excavat de arheologii sovietici lîngă localitatea Şahristan din R.S.S. Tadjică. De altfel, întreaga suprafaţă a zidului e acoperită de imagini pe care artistul anonim le-a preluat de pe monedele şi medaliile Romei antice. Arheologii şi istoricii urmează să precizeze acum în ce împrejurări anume au apărut aceste picturi murale şi cum au ajuns miturile de pe malul Tibrului într-o aşezare din inima Asiei.

Cărți sosite la redacție

CINCI SECOLE DE ISTORIE ROMÂNEASCĂ

Dimensiuni noi pentru bogata cronică a Transilvaniei, în primul din cele două volume ale unei lucrări semnate de **Ștefan Pascu,** subtil și profund cunoscător al istoriei acestui voievodat.

Amplă informație de izvor scris, la care se adaugă fructificarea cercetării arheologice, cu concludentele ei rezultate pentru studiul feudalismului timpuriu. În tematică : formațiunile politice românești și româno-slave din Transilvania (sec. IX-XI) ; rezistența populației românești față de cuceritorii maghiari și de eforturile lor de așezare, colonizare și organizare politico-administrativă ; tendințele de autonomie ale voievodatului față de regatul feudal maghiar, structura societății transilvănene pînă în sec. XIV (formarea clasei feudale, schimbările din țărănime, obligațiile categoriilor aservite și ale celor încă libere pe plan juridic, lupta antifeudală).

Lucrare de prim rang pentru înțelegerea unui proces istoric de o deosebită însemnătate în viața poporului nostru. (Editura Dacia, Cluj, 1971.)

BIBLIOTHECA HISTORICA ROMANIAE (33). MOUVEMENTS NATIONAUX ET SOCIAUX ROUMAINS AU XIX-e SIÈCLE, Vasile Maciu, Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, 1971.

Cuprinzătoare privire asupra străduințelor și luptei poporului nostru în secolul trecut, pentru scuturarea jugului străin și pentru dreptate socială. Excelentă sinteză pusă la îndemîna publicului cititor din țară și de dincolo de hotarele ei.

DICȚIONAR AL MARILOR DREGĂTORI DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI MOLDOVA, SEC. XIV-XVII, N. Stoicescu, Editura Enciclopedică, 1971.

Aproape o mie de fișe despre titularii înaltelor funcții și demnități, în ordine alfabetică, în cadrul fiecărui secol. Amplă frescă a dinamicii sociale — evoluția principalelor familii feudale din cele două provincii istorice, precum și politica puterii centrale față de ele. Izbutit instrument de lucru pentru cercetătorii istoriei medievale românești.

MIHAIL KOGĂLNICEANU, 1817-1891. BIBLIOGRAFIE, Al. Zub, Editura Enciclopedică și Editura Militară, 1971.

Într-o strictă ordine tematică, 8 149 referințe plus 12 pagini cu referințe de arhivă, adică practic tot ce a scris marele om de stat (unele articole fiind identificate ca atare chiar de autorul volumului) și tot ce s-a scris despre el.

IN MEMORIAM. ION IONESCU DE LA BRAD (1818-1891). Comitetul de

Cărți sosite la redacție

redacție : **C. Sandu-Ville** (președinte), **D. Rusu, F. Cantăr** și **Al. Andronic** (membri), **I. Saizu** (secretar), Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971.

Înmănunchere a comunicărilor ținute de academicieni, cadre didactice și cercetători științifici la sesiunile științifice de la București și Iași cu prilejul împlinirii a 150 ani de la nașterea remarcabilului patriot și om de cultură din secolul trecut. Vie și convingătoare imagine despre multilaterala sa activitate.

CRONICA PARTICIPĂRII ARMATEI ROMÂNE LA RĂZBOIUL ANTIHITLERIST, Editura Militară, București, 1971.

După cum ne sugerează chiar prin titlu, cei doi

autori, coloneii **Gheorghe Romanescu** și **Leonida Loghin** au realizat o carte sintetică, dar cu o bogată informație, privind aportul militar al României la înfrîngerea Germaniei hitleriste. Sînt prezentate cronologic — pe zile și luni — cele mai importante evenimente politice, sociale, economice și în special militare petrecute în perioada 23 august 1944-12 mai 1945.

MUZEE ȘI MONUMENTE PRAHOVENE, de **Mihai Apostol** și **Mihail Vulpescu.** Comitetul pentru cultură și artă al județului Prahova, Ploiești, 1971.

Destinat în primul rînd iubitorilor de istorie și

artă. Muzee, case memoriale, statui, mănăstiri, mori de apă etc. din orașele și comunele județului, într-un itinerar care invită la drumeție.

ISTORIA GENERALĂ A ȘTIINȚEI : ȘTIINȚA MODERNĂ (1450-1800), Editura Științifică, 1971.

Al doilea volum din traducerea remarcabilei sinteze publicate în Franța

sub conducerea lui **René Taton.** Obiect : cea mai hotărîtoare etapă din evoluția gîndirii științifice, cea care a generat spiritul nou al științei moderne. În patru părți — Renașterea, secolele XVII și XVIII, științele în afara Europei —, o veritabilă enciclopedie într-o prezentare editorială de înaltă ținută și cu un registru mergînd de la Leonardo da Vinci la Newton, de la Copernic la Linné, de la Vesalius la Leibniz. O singură părere de rău : tirajul prea mic. Și o propunere consecutivă : reeditarea întregii serii, într-o formulă grafică mai puțin somptuoasă, și într-un tiraj de masă.

STUDII CLASICE XIII, Societatea de studii clasice din Republica Socialistă

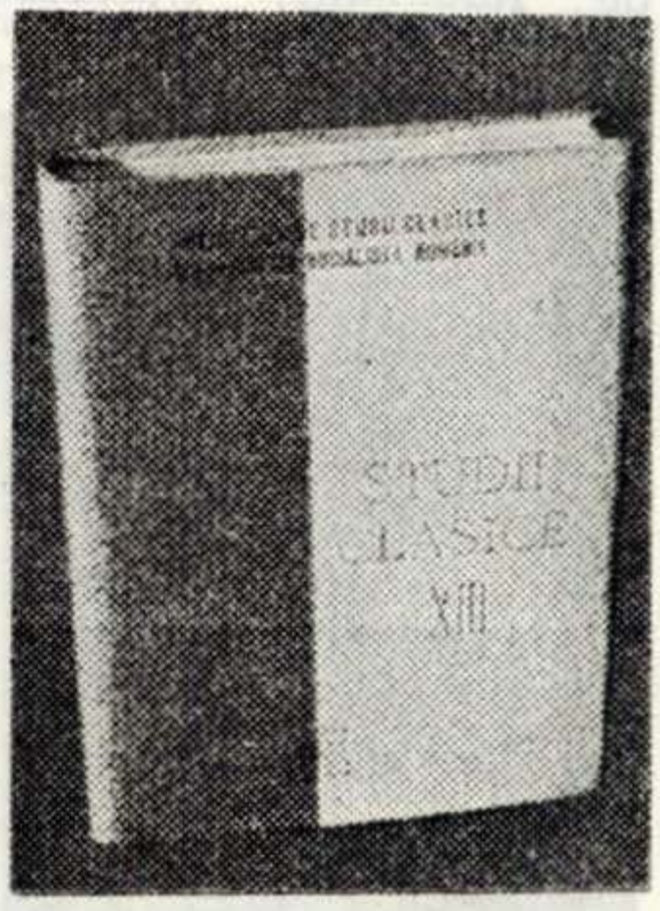

România, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971.

Numărul pe 1971 al eruditei publicații anuale a Societății de Studii Clasice din România. Semnează oameni de știință din țara noastră, R.F.G., S.U.A., Israel.

ACELAȘI CRAIOVEANU ?

Răspunzînd, pe această cale, întrebării puse de tov. ION CRAIOVEANU *(nr. 8/1971), ing.* TUDOR DUMITRU *de la* Termocentrala Işalniţa, Craiova, *ne scrie :* „În anul 1945 eram copil de trupă la Regimentul 26 infanterie din Craiova. Aveam 13 ani.

Am citit, în urmă cu cîteva săptămîni articolul *Zile incandescente* («Magazin istoric» nr. 10/1969), şi am dat de numele sergentului Craioveanu. Îmi aduc aminte cum a fost bătut în faţa frontului, pentru că refuzase să tragă în muncitorii care luau cu asalt Prefectura Craiova.

Acum, fostul sergent Craioveanu se găseşte în comuna Podari, jud. Dolj şi lucrează la Fabrica de zahăr din această comună".

Iată deci că nu se pierd nici urmele oamenilor, nici amintirea faptelor lor vrednice de preţuire. Dar scrisoarea tovarăşului Tudor Dumitru aduce şi o contribuţie personală — cu totul neintenţionată, dar deosebit de interesantă — la tematica revistei noastre : COPILUL DE TRUPĂ *din 1945 este astăzi* INGINER. *O elocventă imagine a ritmului de dezvoltare, atît de caracteristic pentru istoria României Socialiste.*

TAINA DELFINULUI

TEODOR NICOLESCU, Timişoara, *ne întreabă care a fost soarta celor doi copii ai lui Ludovic XVI. În realitate, acest rege al Franţei a avut trei copii : primul, un băiat, a murit la 4 iunie 1789, cel de-al doilea, Charles-Louis, născut în 1785, devenind astfel Delfin (moştenitor al tronului). Conform versiunii oficiale el a murit în închisoarea Temple, la 8 iunie 1795, dar împrejurările acestei morţi sînt destul de neclare şi unii înclină să creadă că Delfinul ar fi fost scos pe ascuns din închisoare şi înlocuit cu un copil mut. Mai tîrziu, un oarecare Karl Wilhelm Naundorff, a pretins că ar fi Charles-Louis. Au existat de altfel numeroşi impostori: în jurul argumentelor lor s-a scris foarte mult, fără ca taina Delfinului să fie complet elucidată. Se pare însă că, dintre toţi „pretendenţii", Naundorff ar fi adus dovezile cele mai convingătoare. Vă recomandăm să citiţi capitolul* Asemănare zadarnică *din volumul* Cinci secole de război secret, *de E. Cerneak (Bucureşti, 1968, pp. 335-354).*

Cel de-al treilea copil al lui Ludovic XVI, Maria-Tereza (1778-1851) — numită astfel după bunica ei, împărăteasa habsburgă — a fost eliberată din închisoare în 1795 şi trimisă în Austria. Mai tîrziu s-a căsătorit cu vărul său primar, ducele de Angoulême, fiul regelui Carol X (1824-1830) şi ultimul Delfin al Franţei.

„ROŢILE PLUTITOARE" ALE LUI MARTIN LAJOS

NICOLAE CORDOŞ, muzeograf, *ne scrie despre un valoros inventator din secolul trecut. Spicuim din cuprinsul misivei :*

„Avînd diploma de inginer obţinută la Academia Militară, Martin Lajos (1827-1897) este numit în 1871 director al telegrafului din Cluj şi în anul următor profesor de matematică la Universitatea din acest oraş. Preocupat de problemele zborului mecanic, el ajunge la rezultate teoretice şi constructive, valoroase. În 1891, brevetează şi construieşte *aripa plutitoare*, care e capabilă, prin mişcări ale braţelor în sus şi în jos, «să ridice în aer o greutate oarecare, iar acolo poate să plutească liber şi să pornească, după voinţa unei mîini diriguitoare, în orice direcţie». Experimentările practice nu au dat însă rezultate prea convingătoare : lansate de la înălţime, ca şi alte construcţii similare ale vremii, aparatele sale nu plutesc decît cîteva minute.

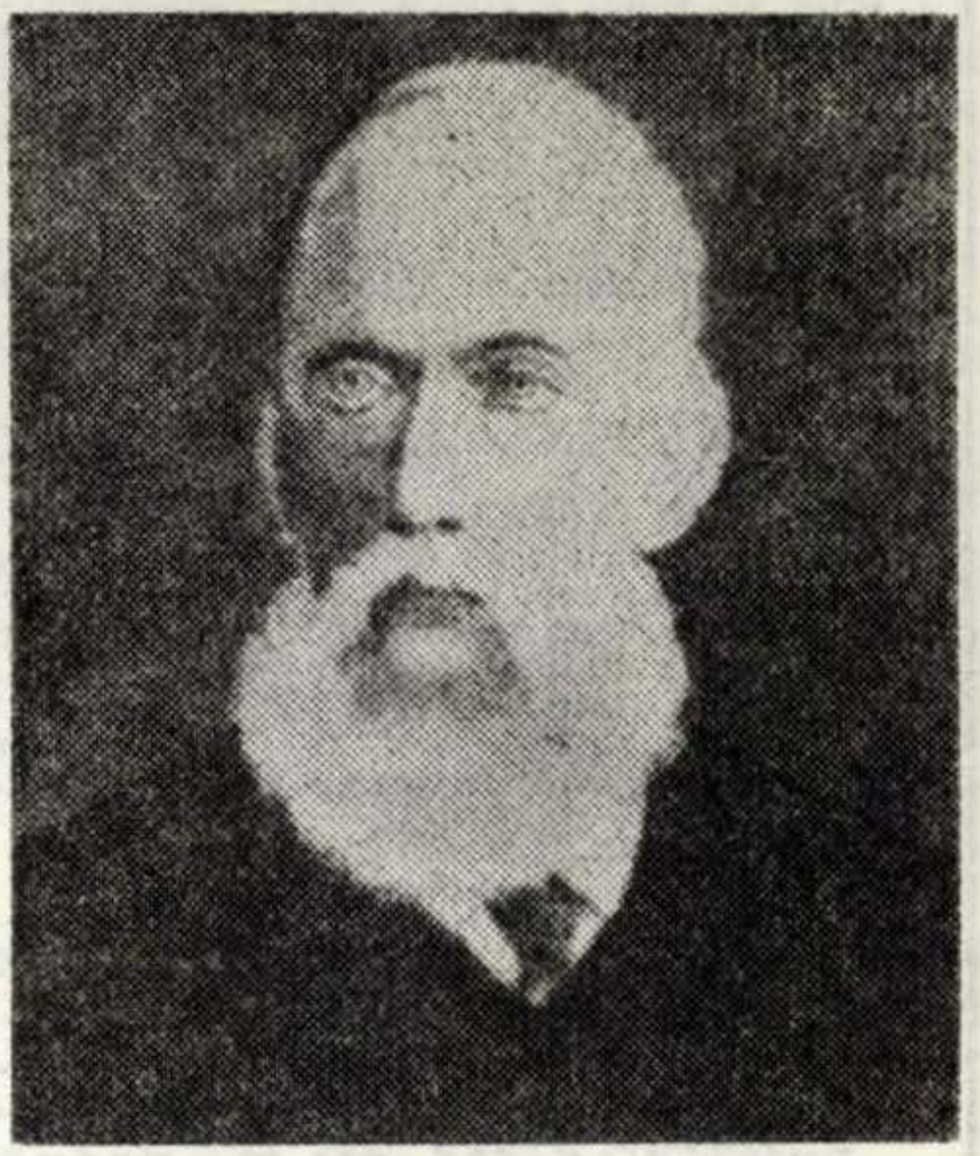

Perfecţionîndu-şi ideea, inginerul creează apoi *roata plutitoare*, brevetată în Ungaria (1893), Germania (1894), Franţa (1895). Maşina de zbor e pusă acum în mişcare de o roată cu palete, propulsată prin pedalare. Cel de-al treilea model — *roţile plutitoare* — cel mai

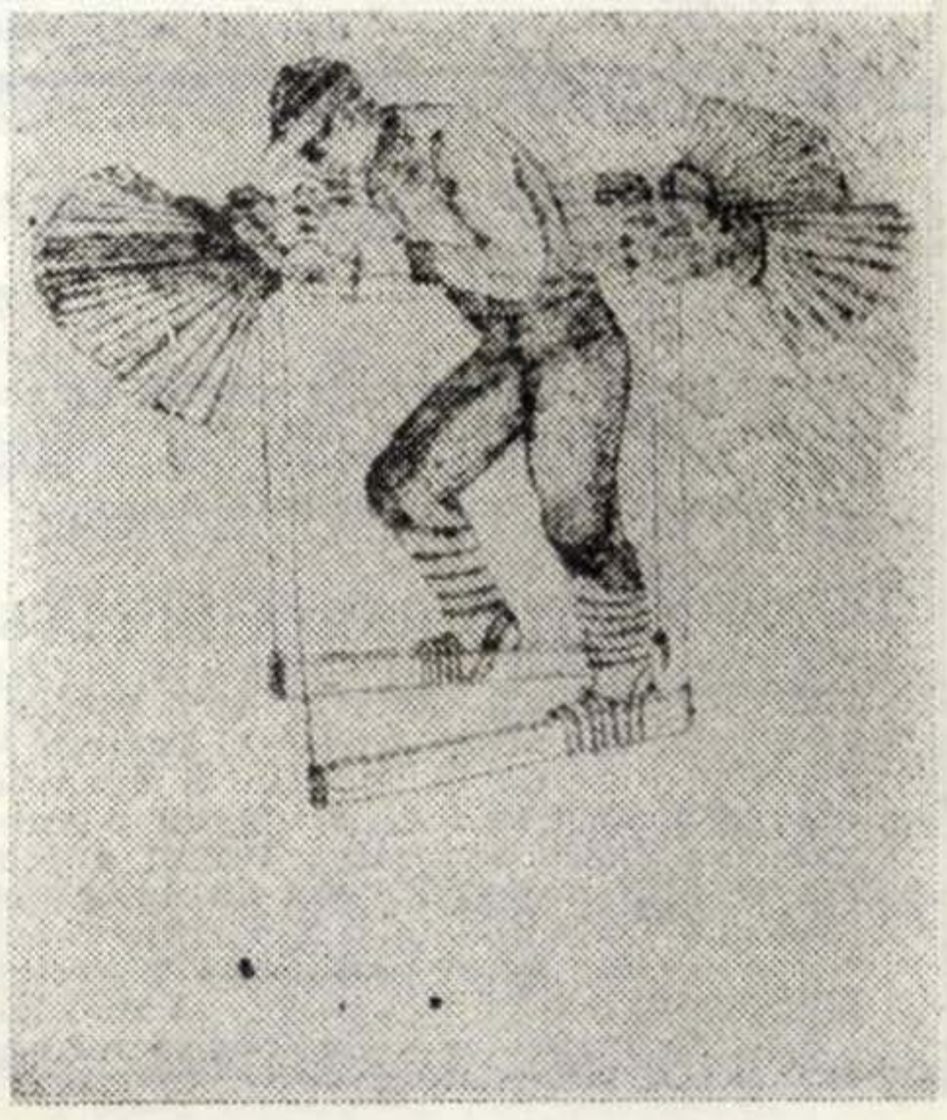

perfecționat dintre toate, datează din iulie 1896. Confecționat în atelierele Universității din Cluj, modelul poate sta cu cinste alături de alte mecanisme inventate de pionierii vehiculelor aeriene : patru roți cu palete sînt puse în mișcare prin pedalare de către persoana aflată în aparat, asigurînd atît decolarea cît și planarea. Incercarea de zbor s-a efectuat la 30 august 1896, la Cluj, „pilot" fiind voinicul comandant de pompieri al orașului. După unele surse, aparatul ar fi reușit să se ridice la 2-3 m deasupra pămîntului.

In 1895, cînd a devenit rector al universității, M. Lajos a arătat, în cuvîntarea sa, că datorită avionului «se vor crea condiții noi de viață ; circulația va deveni mai independentă față de rețeaua de căi ferate [...]. Știința, artele, industria și comerțul vor atinge o și mai mare înflorire».

Actualmente, roțile plutitoare se află expuse la Muzeul de Istorie a Transilvaniei din Cluj".

UN FINAL NEAȘTEPTAT

Dorim să venim în sprijinul cititorilor interesați de valorosul articol al cercetătorului Nicolae Liu, care, în „Contemporanul", nr. 50 (1309), din 10 decembrie 1971, p. 8, a apărut sub titlul : Finalul necunoscut al unei capodopere : „Românii supt Mihai Voievod Viteazul", de N. Bălcescu. *Profităm de ocazie pentru a reproduce facsimilul acestui text*

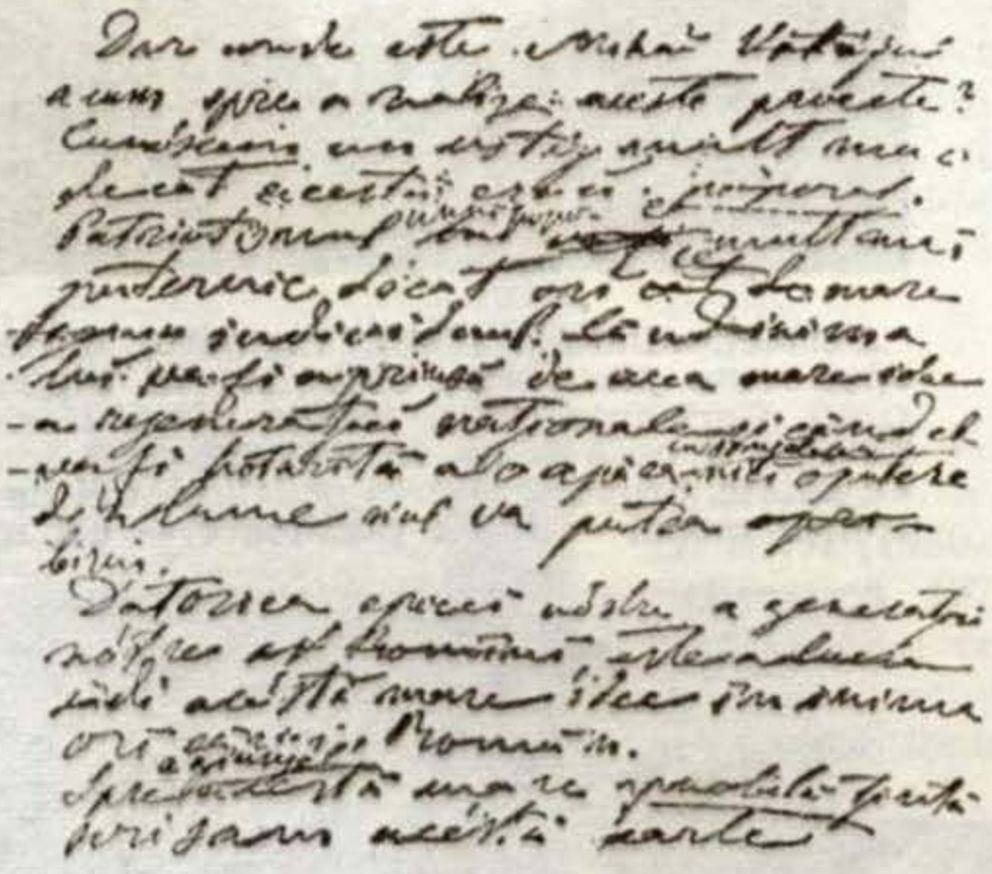

inedit, pus și la dispoziția noastră de același autor împreună cu un exemplar dactilografiat din articolul menționat, atunci cînd ni s-a anunțat ca un ferm colaborator.

NU AVEȚI O HARTĂ ÎN PLUS ?

D. ATUDOSEI, Roman, str. Ștefan cel Mare, nr. 50 : „Sînt cititor al revistei «Magazin istoric» de la apariție, și am colecția completă. Dar iată că acum nu o voi mai avea, deoarece Difuzarea Presei a pierdut din vedere *orașul Roman* în luna octombrie, așa încît nici unul din cititorii acestei reviste — din acest oraș — nu a avut posibilitatea să obțină nr. 10/1971, al revistei.

Sper ca în următoarele luni să nu se mai repete această situație."

Sperăm și noi, alături de dvs. Ne încearcă totuși o teamă : poate că Difuzarea Presei nu și-a pus la punct documentația despre toate localitățile de pe cuprinsul țării. La urma urmei, despre Roman nu se știe precis (și în scris) decît din 1392 !

★

La sesizarea abonatului IONEL CIFREA din comuna Maieru, jud. Bistrița-Năsăud, care nu a primit nr. 1/1971 al revistei, Direcția de poștă și Difuzarea presei din M.T.Tc., în urma cercetărilor întreprinse, ne informează că exemplarul s-a pierdut în timpul transportului.

Sesizarea abonatului ajungînd cu întîrziere, nu a mai fost posibil să i se predea numărul reclamat, deoarece exemplarele din nr. 1/1971 rămase nevîndute au fost retrase din rețeaua de vînzare. Direcția județeană P. Tc. Bistrița-Năsăud a oferit reclamantului contravaloarea exemplarului, însă abonatul a refuzat, dorind în continuare să capete numărul care-i lipsea.

Năstrușnic abonat, într-adevăr! Ține morțiș să capete revista, în loc să fie recunoscător că i se restituie proprii săi bani, în rate lunare. Și năzdrăvane exemplare ! Se pierd (din proprie inițiativă) în timpul transportului... Bine, cel puțin, că de ani de zile la Difuzarea Presei nimeni nu își pierde calmul !

★

IOAN GHERASIM *din* Bacău, str. Prelungirea Bradului nr. 43 : *Schimbările de adrese ale abonaților nu sînt de competența redacției. Adresați-vă serviciului de Difuzare a Presei, unde ați făcut abonamentul.*

★

Numeroși cititori ne întreabă cum se procedează pentru abonarea unor persoane din străinătate la revista noastră. Adresați-vă la : I.C.E. — LIBRI, București, Calea Victoriei nr. 126, telex : 226, telefon : 16 19 10.

COPERTELE NOASTRE

EM. VADAN, București. *Explicațiile copertelor revistei „Magazin istoric" le puteți găsi pe prima pagină, sus, în dreapta.*

★

A.B.C., București. *E dreptul dvs. să nu vă placă anonimatul unora dintre chipurile de pe copertele revistei noastre. Dar pentru că veni vorba : care e exact numele dvs. de familie ? A, B sau C ?*

★

Numeroși cititori ne solicită numere mai noi sau mai vechi ale revistei noastre. Le aducem din nou la cunoștință că nu dispunem de asemenea „rezerve", astfel încît nu putem nici vinde, nici împrumuta vreun exemplar.

MONUMENTE ÎN PRIMEJDIE

CONSTANTIN COJOCARU *din* Brîncoveni, jud. Olt : „Sîntem mîndri că trăim pe meleaguri cu renume, cu un îndelungat trecut istoric, cu oameni harnici și cinstiți,

poșta M.I.

urmași ai vechilor Basarabi, într-o comună cu frumoase vestigii arhitectonice de tip feudal. Cu un singur lucru nu ne putem împăca. Atît biserica «Sf. Nicolae», veche ctitorie a lui Matei Basarab, din anul 1634, cît și mănăstirea Brîncoveni, ctitorie a lui Constantin Brîncoveanu, din anul 1699, au ajuns într-o stare deplorabilă. Este necesară o intervenție urgentă la ambele complexe, întrucît au fresce, ziduri și sculpturi care după părerea noastră vor pieri destul de curînd, făcînd ca turiștii să nu mai aibă ce vizita."

★

TRAIAN ȘTEFANESCU, Comitetul Județean P.C.R., Buzău :

„Mă adresez revistei «Magazin istoric» fiindcă sînt convins că e citită de toți iubitorii de istorie, așa cum o citesc și eu și o păstrez de la primul la ultimul număr.

Am vizitat multe locuri istorice din țară și de peste hotare, cimitire și lăcașuri unde se odihnesc, acoperiți de glorie, eroi ai neamului ce au înscris în istorie pagini de neuitat. Aproape pretutindeni am constatat grija deosebită din partea forurilor în drept pentru aceste monumente. Le sîntem recunoscători pentru atitudinea lor patriotică.

În vara acestui an am vizitat și cimitirul eroilor din primul război mondial de la «Tabla Buții» (pe valea Teleajenului, jud. Prahova), unde sînt îngropați cîteva zeci de eroi, de la soldat pînă la ofițer superior. De cîțiva ani, însă, un izvor din apropiere curge chiar prin curtea cimitirului, tot pămîntul mustind de apă. Dacă înaintașii noștri au făcut eroilor morminte din piatră cioplită, au înălțat un zid împrejmuitor, au sădit brazi în preajma lăcașurilor de veci, se cuvine ca și noi să împiedicăm distrugerile provocate de forțele naturii, dar mai ales de neglijența oamenilor."

Ne facem ecoul acestor apeluri, convinși că forurile de resort vor lua cu promptitudine măsurile necesare.

NUME ȘI ADRESĂ INDESCIFRABILE. *În legătură cu domnia și familia lui Neagoe Basarab, vă recomandăm să consultați recenta monografie* Neagoe Basarab *de Manole Neagoe (Editura Științifică, 1971), precum și numărul 10/1971 al revistei noastre.*

★

LUIZA CIUCU, Constanța, B-dul Republicii nr. 53, bl. A 8, sc. A, ap. 20. *La întrebările în legătură cu personalitatea lui „Dracula voievod" răspund articolele apărute în „Magazin istoric" : Matei Cazacu,* Vlad Țepeș *nr. 6/1970 ; R.T.Mc. Nally și Radu T. Florescu,* În căutarea lui Vlad Țepeș, *nr. 12/1969, precum și rubrica Poșta M. i. în mai multe numere.*

VOM ȚINE SEAMA

DUMITRU TEODORESCU, Dorohoi, jud. Botoșani ; ILIE BOSTAN, com. Dornești, jud. Suceava ; PETRICĂ VASILIU, Brașov ; CONSTANTIN GONȚESCU, com. Andrășești, jud. Ialomița ; M. VOLINTIRU, com. Tărtășești, jud. Ilfov ; STELIAN ȚALEA, Constanța ; ANDREI CIUREA, Zărnești, jud. Brașov ; STAN STOIAN, Tulcea ; V. HULIȚĂ, București ; HOREA PAVEL, Sibiu ; IOAN BENCHEA, Lupeni, jud. Hunedoara.

Mulțumim pentru felicitările, sugestiile și criticile dumneavoastră, asupra concursului organizat anul trecut de revista „Magazin istoric". În limita posibilităților noastre, vom ține cont de aceste propuneri la noul concurs început în acest număr.

★

JENO BARAK, Tg. Mureș ; IOAN MORGOVAN, Beluș, jud. Bihor :
Citiți Poșta M.i. nr. 11/1971.

Nicolae MINEI

COLECTIVUL DE REDACȚIE AL REVISTEI NOASTRE ADUCE MULȚUMIRI CITITORILOR ȘI COLABORATORILOR CARE NE-AU ADRESAT URĂRILE LOR PENTRU NOUL AN

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR AL REVISTEI

• Gîndul și fapta marelui domn al Țării Românești: texte inedite despre Voievodul Neagoe Basarab descoperite în arhivele din Grecia • Mînia lui Jacques Bonhomme • În Valea Piersicilor se ucideau vise — un reportaj istoric despre ultimele clipe ale eroului U.T.C.-ist Filimon Sîrbu • Începutul unui veac necunoscut: din amintirile lui K. Paustovski • Europa față în față cu Soliman Magnificul • Celții — „copiii teribili ai antichității" • Cato — spionul care l-a păcălit pe Hitler • Cronică la preistoria omenirii • A doua serie de întrebări în cadrul concursului „Magazin istoric" •

CONTENTS

ŞTEFAN SORIN GOROVEI New Data and Interpretations Concerning the Foundation of Moldova (14th Century) . . 2
● The Heroica — Moments from the Fearless Struggle of the Union of Communist Youth (1921-1946) 10
DUMITRU TUDOR Olympia 18
ARNOLD J. TOYNBEE Alexander the Great 25
● Interview with L. BANYAI 29
● Smiles from Chronicles 37
THOMAS MANN A Witness of His Time (1940-1945) . . 38
D. PROTASE Populations from the Beginning of the First Millenium — the Carps . . 44
VALTER ROMAN On the Spanish Front (1936-1939) . 54
CONSTANTIN ANTIP Cavour or the Revolution without a Revolution 58
● Microarchives of „Magazin istoric" :
● Dr. Petru Groza : „I Have Seen Many Things, I Have Undergone Many Trials" . 67
● Edgar Quinet to the Romanians 79
G. PRODAN November 1942 at Toulon 72
VALERIU STAN Carol Davila — the Son of Franz Liszt ? 79
● A. I. Cuza Defies the Grand Vizir (1865) 83
WAVERLEY ROOT Salt 88
ŞTEFAN OLTEANU Salt in Romania 91
● Books Received at the Editor's Office 95

SOMMAIRE

ŞTEFAN SORIN GOROVEI Nouvelles données et interprétations concernant la fondation de la Moldavie (14e siècle) 2
● La symphonie héroïque — moments de la lutte courageuse de l'Union de la Jeunesse Communiste (1921-1946) 10
DUMITRU TUDOR Olympie 18
ARNOLD J. TOYNBEE Alexandre le Grand 25
● Interview avec L. BANYAI 29
● Sourires tirés des chroniques 37
THOMAS MANN Témoin de son temps (1940-1945) . . . 38
D. PROTASE Populations du début du Ier millénaire — les Carpes 44
VALTER ROMAN Sur le front d'Espagne (1936-1939) . . . 54
CONSTANTIN ANTIP Cavour ou la révolution sans révolution 58
● Micro-archive de „Magazin istoric" :
● Dr. Petru Groza : „J'ai vu beaucoup de choses j'ai eu beaucoup à endurer" . . 67
● Edgar Quinet aux Roumains 70
G. PRODAN Novembre 1942 à Toulon 72
VALERIU STAN Carol Davila — le fils de Franz Liszt ? 79
● Al. I. Cuza défie le grand vizir (1865) 83
WAVERLEY ROOT Le sel 88
ŞTEFAN OLTEANU Le sel en Roumanie 91
● Livres reçus à la redaction 95

СОДЕРЖАНИЕ

Ш.С. ГОРОВЕЙ Основание Молдовы (XIV-ый в.). Новые данные и толкования 2
● Героям — эпизоды бесстрашной борьбы Коммунистического Союза Молодежи Румынии (1921-1946) 10
ДУМИТРУ ТУДОР Олимпия 18
АРНОЛЬД ДЖ. ТОЙНБИ Александр Великий 25
● Л. БАНЬАИ даёт интервью 29
● Улыбки из летописцев 37
ТОМАС МАНН Свидетель времени (1940-1945) 38
Д. ПРОТАСЕ Народности начала I-го тысячелетия: Карпы 44
ВАЛТЕР РОМАН На испанском фронте (1936-1939) 54
КОНСТАНТИН АНТИП Кавур или революция без революции 58
● Микроархив «Магазин истории»
● Д-р Петру Гроза: «Я много видел, много пережил» 67
● Эдгар Кине обращается к румынам 70
Г. ПРОДАН Ноябрь 1942: Тулон 72
В. СТАН Карол Давила — сын Франца Листа? 79
● А.И. Куза сопротивляется великому визирю (1865) 83
У. РУТ Краткая история соли 88
ШТЕФАН ОЛТЯНУ Соль в Румынии 91
● Редакция получила новые книги 95

INHALT

ŞTEFAN SORIN GOROVEI Neues über die Gründung der Moldau (14. Jahrhundert) 2
● Die Heroika — Aus dem angstlosen Kampf des Kommunistischen Jugendverbandes (1921-1946) 10
DUMITRU TUDOR Olympia 18
ARNOLD J. TOYNBEE Alexander der Grosse . . . 25
● Interview mit L. BANYAI 29
● Lächeln aus den Chroniken 37
THOMAS MANN Ein Zeuge seiner Zeit (1940-1945) . . 38
D. PROTASE Völker am Anfang des I. Jahrtausends — die Karpen 44
VALTER ROMAN An der Kampffront in Spanien (1936-1939) 54
CONSTANTIN ANTIP Cavour oder die Revolution ohne Revolution 58
● Mikroarchiv des „Magazin istoric" :
● Dr. Petru Groza : „Ich habe vielerlei gesehen und vieles erlebt" 67
● Edgar Quinet an die Rumänen 70
G. PRODAN November 1942 in Toulon 72
VALERIU STAN Carol Davila — der Sohn Franz Liszts ? 79
● Al. I. Cuza trotzt dem Grosswesir (1865) 83
WAVERLEY ROOT Das Salz 88
ŞTEFAN OLTEANU Das Salz in Rumänien 91
● Bei der Redaktion eingegangene Bücher 95

ABONNEMENTS: ICE—LIBRI Bucarest, Roumanie: Calea Victoriei 126, P.O.B. 134—135 Telex: 262

magazin istoric

București, str. Onești, nr. 5 — Sectorul 1. Oficiul poștal Nr. 1, telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI : Ștefan Andreescu, Geta Apreotesei, Ștefan Sorin Gorovei, Elisabeta Petreanu, Vasile Șimandan, I.M. Ștefan, Marian Ștefan, Valentin Urum, Domnica Zovoicinschi
SECRETAR DE REDACȚIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA GRAFICA : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — București

IMPOZITE.

DOMENIUL CORONEI

LISTA CIVILĂ A LUI FRITZ

MILITARISM

CRIZA ECONOMICĂ

P. CARP

L. CATARGIU

POPORUL

PRIMEJDIE

b kl. Samt Michel

.xx. c kl. S amt anbon

d kl S amt luc

.xvij. e kl S amt caprais

.vi. f kl S. lucmast

g kl. S amt malon

.xvij. a kl. xi. mille martyrs

.xij. b kl. S amt magloire

c kl. S amt guiacn

.xi. d kl. S amt crispin

.xx. e kl S amt amant

f kl Vigille

.viij g kl S. simon. & iude.

a kl S amt nams

.xv. b kl S amt lucan

.v. c kl. Vigille